

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TRİPOLİS ANTİK KENTİ KUZAY TERRİTORİUMU: ARKEOLOJİK
VERİLER İŞİĞİNDA İSKÂN SÜRECİ VE KÜLTÜREL GELİŞİMİ**

Hazırlayan
Egemen KIRAN

Danışman
Doç. Dr. Ali OZAN

2019
DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Arkeoloji Anabilim Dalı, öğrencisi EGEMEN KIRAN tarafından, Doç. Dr. Ali OZAN yönetiminde hazırlanan “TRİPOLİS ANTİK KENTİ KUZEY TERRİTORİUMU: ARKEOLOJİK VERİLER IŞIĞINDA İSKÂN SÜRECİ VE KÜLTÜREL GELİŞİMİ” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 08.08.2019 tarihinde yapılan tez savunması sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisan Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ali OZAN
Jüri Başkanı

Doç. Dr. Bahadır DUMAN

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Erim KONAKÇI

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yönetim Kurulunun 08.08.2019 tarih ve 20-8 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK
Enstitü Müdürü

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza
Egemen Kıran

ÖNSÖZ

Lykos Vadisinde yer alan Tripolis Antik Kenti, konumu ve çevresindeki bereketli toprakları sayesinde Geç Neolitik Dönemden, Doğu Roma Dönemin sonuna kadar yerleşime sahne olmuş ve bölgenin tarihinde önemli rol almış bir kenttir. Bu çalışmanın konusunu Tripolis Antik Kenti'nin Kuzey Territoriumun'da bulunan arkeolojik bulgulardan yola çıkarak, kentin kuzey yayılım alanındaki iskân süreci ve kültürel gelişimi oluşturmaktadır.

Tezin her aşamasında desteğini esirgemeyen, bilgilerini benimle paylaşan tez hocam Doç. Dr. Ali OZAN'a teşekkür ederim.

Gerek kaynak yardımında bulunan, gerekse yaptığı kazı ve araştırma sonuçları hakkında bilgileri benimle paylaşan, kentin kuzey yayılım alanında araştırma yapmama izin vererek bu tezin ortaya çıkmasını sağlayan Tripolis kazı başkanı Doç. Dr. Bahadır DUMAN'a ve her konuda desteklerini benden esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Celal Şimşek'e teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen Aileme şükran borçluyum.

Egemen KIRAN

Denizli, 2019

ÖZET

TRİPOLİS ANTİK KENTİ KUZEY TERRİTORİUMU: ARKEOLOJİK VERİLER İŞİĞİNDA İSKÂN SÜRECİ VE KÜLTÜREL GELİŞİMİ

Kıran, Egemen

Yükseklisans Tezi

Arkeoloji ABD

Arkeoloji Yüksek lisans Programı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Ali OZAN

Ağustos 2019, 121 Sayfa

Lykos Vadisi bereketli topraklara ve korunaklı dağlara sahiptir. Konumu itibarı ile çağlar boyunca birçok yerleşime sahne olmuş ve önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Özellikle ticaret yollarının üzerinde yer alması ve zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olması her dönemde insanlar tarafından yerleşim için tercih edilmesini sağlamıştır. Bu çalışma Lykos Vadisi'nde yer alan Tripolis Antik Kenti'nin Kuzey Territorium'unda yer alan yerleşimlerin belgelenmesi, iskân süreci ve kültürel gelişimleri hakkında veriler içermektedir. Ayrıca çalışma alanının daha iyi anlaşılması amacıyla, Batı Anadolu'daki önemli bazı kentler ile Lykos Vadisi'ndeki yerleşimlerle ilgili araştırmalar incelenerek söz konusu alanın iskân süreci ile kültürel gelişimi daha iyi anlatılmaya çalışılmıştır. Hem çalışma alanı, hem de komşu kentlerin territoriumları hakkında detaylı bilgiler toplanarak, kentlerin yayılım ve egemenlik alanları kronolojik olarak anlatılmıştır. Bu bağlamda Tripolis Antik Kenti'nin Kuzey Territoriumu'nda yerleşimin Geç Neolitik Çağlarda başlayıp, Doğu Roma Çağı'nın sonuna kadar devam etmiş olduğu ve bölgenin birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tripolis, Lykos Vadisi, Batı Anadolu, Territorium, Buldan, Höyük, Düz Yerleşimler, Nekropol.

ABSTRACT

NORTH TERRITORIUM OF TRIPOLIS ANCIENT CITY: ITS SETTLEMENT PROCESSES AND CULTURAL DEVELOPMENTS IN THE LIGHT OF ARCHEOLOGICAL DATA

Kıran, Egemen

Master's Thesis

Archaeology Department

Classical Archaeology Graduate Programme

Supervisor: Assoc. Doç. Dr. Ali OZAN

August 2019, 121 pp.

Lykos Valley has fertile lands and sheltered mountains. Due to its location, it has been the scene of many settlements throughout the ages and hosted important civilizations. Especially being located on trade roads and having rich underground and aboveground resources have caused the region to be preferred as a settlement in every period. This study includes data on the documentation of residential areas, the settlement processes and cultural development of the settlements in the Northern Territory of the Ancient City of Tripolis in the Lykos Valley. In addition, in order to better reflect the settlement processes and cultural developments of the area in question, some research about some important cities in the Western Anatolia and the settlements in the Lykos Valley has been analyzed. Through collecting information about the territories of both the study area and the neighboring cities in detail, the spread and sovereignty areas of the cities were reflected in a chronological order. In sum, it was seen that the settlement in the Tripolis Territory started in the Late Neolithic Age and continued until the end of the Eastern Roman Age, and the region was home to many civilizations.

Key Words: Tripolis, Lykos Valley, West Anatolia, Territory, Buldan, Mound, Flat Settlements, Necropol.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
GİRİŞ	1
Konu, Amaç, Kapsam	5

BİRİNCİ BÖLÜM

BATI ANADOLU'DA TERRİTORİUMUN GELİŞİMİ, ORGANİZASYONU VE TARİHİ

1. Demir Çağı'nın Başlangıcından Roma Dönemi'nin Sonuna Kadar Kent ve Kentleşmeye Bağlı olarak Territorium	6
1.1. Anahtar Yerleşimler.....	11
1.1.1. Batı Anadolu	11
1.1.1.2. Sardes.....	12
1.1.1.3. Smyrna	13
1.1.1.4. Laodikeia	14
1.1.1.5. Hierapolis.....	15
1.1.1.6. Aphrodisias	16

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BÖLGESİ'NİN KONUMU, COĞRAFYASI VE JEOLJİSİ

2. Tripolis Antik Kenti.....	19
2.1. Araştırma Tarihi.....	19
2.2. Kentin İsimlendirilmesi	20
2.4. Tripolis Kentinin Kuruluşunun Tarihsel Arka Planı.....	22
2.5. Kentin Yayılım Alanı.....	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRİPOLİS KENTİ'NDE VE ÇEVRE BÖLGESİ'NDEKİ ARAŞTIRMA VE ARKEOLOJİK KAZILAR IŞIĞINDA ARAŞTIRMA BÖLGESİ'NİN KRONOLOJİSİ

3.1. Neolitik Çağ.....	27
3.2. Kalkolitik Çağ.....	28
3.3. Tunç Çağı.....	30
3.4. Demir Çağ.....	31

3.5. Hellenistik Dönem	31
3.6. Roma Dönemi	31

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BÖLGESİ'NİN SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPISI

4.1. Hellenistik Dönem	34
4.2. Roma Dönemi	35

BEŞİNCİ BÖLÜM

TRİPOLİS KENTİ'NİN KUZEY TERRİTORİUMU

5.1. Araştırma Alanı.....	36
5.2. YüzeY Araştırması Yöntemi	37
5.3. Yerleşim Yerleri	37
5.3.1. Bozalan Köyü'ndeki Kalıntılar	39
5.3.2. Bozalan/KırbıYık.....	43
5.4. Düz Yerleşimler	44
5.4.1. Bozalan/Uzuntarla.....	45
5.4.2. Bozalan/Gavurdamı	46
5.4.3. Bozalan/Hatçe'nin Mezarı	47
5.4.4. Bozalan/Taşlıtepe.....	48
5.4.5. Bozalan/Bulgurudere Akkuyu	49
5.4.6. Bozalan/Çirişlitepe.....	49
5.4.7. Derbent.....	49
5.4.8. Çağış	51
5.4.9. Kadıköy Kireçlik.....	52
5.4.10. Kadıköy Kirse (Kilise).....	52
5.4.11. Kadıköy'deki Ev Bahçesi	52
5.5. Nekropol	54
5.5.1. Bozalan/KırbıYık.....	54
5.5.2. Bozalan/Burguludere Akkuyu	55
5.5.3. Derbent.....	55
5.5.4. Çağış (Yeni Mahalle).....	56
SONUÇ.....	57
KAYNAKÇA	59
KISALTMALAR	70

LEVHA LİSTESİ	71
LEVHALAR	75
ÖZGEÇMİŞ	121

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu oluşturan “Tripolis Antik Kenti Kuzey Territoriumu: Arkeolojik Veriler Işığında İskân Süreci ve Kültürel Gelişimi” çalışma ağırlıklı olarak Denizli’nin Buldan ilçesi ve bu ilçeye bağlı Bozalan köyü ve çevresindeki arkeolojik alanları kapsamaktadır. Bölgenin iskân sürecini ve kültürel gelişimini anlayabilmemiz açısından, söz konusu alanda geniş çaplı bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar öncelikle bölgeyle ilgili yapılan araştırmaların verilerinin toplanılmasına yönelik yürütülmüştür. Konumuzu yakından ilgilendiren en önemli çalışma 2000-2003 yılları arasında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi tarafından yapılmıştır. TÜBA desteğiyle, araştırma bölgemiz Türkiye Kültür Envanteri Pilot Bölgesi olarak seçilmiş ve Neşe Atik başkanlığında ve Zeynep Koçel Erdem başkan yardımcılığında gerçekleştirilmiştir. Yapılmış olan bu çalışmaların sonuçları üç farklı yayın olarak yayınlanmıştır¹. Yayınlar incelediğinde araştırmanın detaylı olarak yürütülmediği görülmektedir. Ayrıca çevre kentlerle de yeterince karşılaştırmalar yapılmamıştır. Ancak bu projede bölgenin tamamında yüzey araştırmasının gerçekleştirilmiş olması ve de bütün arkeolojik verilerin toplanması ve belgelenmesi büyük önem arz etmektedir. Örneğin proje kapsamında belgelenmiş olan birçok verinin günümüzde yok olduğu veya yerinde olmadığı anlaşılmıştır. Bu proje sayesinde şu anda yerinde olmayan birçok veriyi, projeden faydalanarak çalışmalarımıza ekledik.

Arazi çalışması öncesinde kültür envanter projesini detaylı bir şekilde inceleyerek, gidilecek bütün bölgeler tespit edildi ve projede eksik olabilecek bölgeler işaretlenerek bir ön çalışma gerçekleştirildi. Ayrıca bölgede yapılmış olan yüzey araştırmaları ve kurtarma kazılarının yayınları çalışma öncesinde incelendi. Ayrıca konumuzu oluşturan Tripolis’le ilgili yapılmış olan kazılar, kazı sonuçları ve diğer yayınlar incelenerek kentin tarihi, kalıntıları ve buluntularıyla ilgili veriler toplanılmıştır. Tripolis ve çevresinden antik kaynaklarda bahsedilip bahsedilmediği araştırmak amacıyla antik yazarlar taranmıştır. Araştırma bölgesini daha iyi anlamamız ve yorumlayabilmemiz amacıyla çevre bölgelerdeki kazılar ve yüzey araştırmaları da

1 Atik-Erdem 2002; Atik-Erdem 2003; Atik-Erdem 2003.

incelenerek, çalışmalara dahil edilmeye çalışılmıştır. Yaptığımız alışma sonucunda Lykos Vadisi'ndeki kentlerin kronolojik olarak uyum içeresinde oldukları ve kültürel gelişmelerinde bir bütünlük arz ettikleri tespit edilmiştir. Özellikle aynı coğrafyada yer almaları ve önemli ticaret yolları üzerinde bulunmaları gibi etmenler, hem kültürel hem de sosyal anlamda benzer bir gelişim izlemeleri sonucunu doğurmuştur. Lykos Vadisi dışında araştırma bölgemizi daha iyi anlamamız amacıyla, Batı Anadolu'nun önemli büyük kentleri ve bu kentlerin Territoriumları incelenmiştir. Antik Batı Anadolu kentlerinin territoriumlarının gelişimlerini etkileyen faktörlerin, çalışma blgemizle de benzer olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Diğer bir yanda bu kentlerin kent planı ve organizasyonları, ticari faaliyetleri, araştırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda Batı Anadolu'da Demir ağı'nın başlarında gerçekleşen g olayları ile yeni kentlerin kurulduğu veya mevcut kentlerin büyütüldüğü anlaşılmıştır. İlerleyen zamanlarda Batı Anadolu'daki sosyal ve ekonomik gelişmeler sonucunda, Ege Kıyıları'nın nüfusunda bir artış gerçekleşmiştir ve bu artışa bağlı olarak insanların yeni pazar arayışı içine girdikleri ve uzak bölgelerde koloni kurdukları bilinmektedir. Bu kolonilerin ihtiyaını karşılama ve ticareti canlı tutabilmeleri amacıyla i bölgelerle ticari ilişkiler kurulmuştur. Lykos Vadisi'nde üretilen ürünlerin, bu kıyı kentleri sayesinde uzak ülkelere ticari amaçlı taşınması, Lykos kentlerinin bu ticari faaliyetler sayesinde zenginleşmesini beraberinde getirmiştir. Batı Anadolu ile i kesimleri arasında ulaşımın kolay olması ve birbirini tamamlayan ürünlerin bölgede yetişmesi bu ticari faaliyetleri hızlandırılmıştır. Ticari faaliyetlerin yanı sıra kültürel ve sosyal anlamda da Lykos Vadisi'nde bir zenginlik yaşanmıştır. Demir ağı'nda veya öncesinde gerçekleşen bu etkileşim ve paylaşımın, Doğu Roma ağı'nın sonuna kadar devam ettiğini görmekteyiz. Bu sebeple Batı Anadolu, zellikle İonia kentlerinin iyi bilinmesi bu çalışmamıza önemli katkılar sunmuştur.

Alan çalışmasına başlamadan önceki bu çalışmalar sonrasında, gidilecek bölgelerin basit haritaları ve sırasıyla gidilecek yerlerin listesi oluşturulmuştur. Alan çalışmasına ilk olarak Bozalan köyünde başlanılmıştır ve köy sakinleri ile görüşülerek szly bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Köyden alana hâkim biriyle alan tarama çalışması gerçekleştirilmiştir. Yüzey çalışmasında köyün içindeki devşirme malzeme olarak kullanılmış olan mimari bloklar ve de taşınabilir eserler incelenmiştir. Yapılan her çalışmanın koordinatları alınarak harita çalışması için hazırlık yapılmıştır ve daha sonra fotoğraf ve el çizimiyle detaylı diskripsiyonu yapılmıştır. Ayrıca devşirme

malzemenin nereden getirilmiş olunabileceği köy halkıyla konuşularak anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar gerçekleştirilirken de daha önce yapılmış olan kültür envanter çalışmalarının da eksikler anlaşılmaya çalışılmış ve bu eksiklerin mümkünde tamamlanmasına dönük bir yol izlenmiştir. Bu çalışmalar sonrasında kültür envanterinde kayıt altına alınmış olan taşınabilir eserlerin bazılarının yerinde olmadığı anlaşılmıştır ve eserlerin nereye götürülmüş olunabileceğini köy halkına danışılmıştır. Ancak, onlarında bu konuda yeterince bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Bu çalışmalar esnasında benzeri bir olumsuz durum arazi çalışmalarında da yaşanmıştır. Yerleşim alanlarının günümüzde halen tarım alanı olarak kullanılması ve sürekli tarım amaçlı sürülmesi nedeniyle kültür varlıkları büyük oranda tahrip olmuş durumdadır. Özellikle höyük tarzı yerleşimler bu tarımsal faaliyetler sebebiyle, yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Höyüklerin üst kısmı dümdüz bir hal almıştır ve de erken dönem verileri, geç dönemlerdeki verilerle karışmış durumdadır. Yine tarımda gelişen makineleşmeye bağlı olarak, taş toplama makineleri sebebiyle alanlarda ne kadar mimari blok varsa başka yerlere taşınmıştır. Ayrıca yerleşim birimlerinin arkeolojik sit alanı olmaması da tahribatı büyük oranda artmıştır. Örneğin araştırma bölgemiz içerisinde yer alan Hatçe'nin Mezarı Mevkii ormanlık bir alandır ve orman yangınları sonrasında Orman Müdürlüğü tarafından büyük iş makineleriyle alan sürülmüş ve birçok yapı duvarı tahrip olmuştur. Yine arkeolojik sit alanı olmadığı için Taşlitepe Mevkiinde, kalıntıların bulunduğu alanın genelinde güneş panelleri yerleştirilmiştir. Gavurdamı'nda da büyük bir sarnıç yapısının tarımsal faaliyetler sebebiyle tamamen yok olmuş olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca yüzey araştırmalarımız sırasında neredeyse bütün yerleşim birimlerinde kaçak kazılar yapıldığı anlaşılmıştır.

Alan çalışması sonrasında elde edilen verilerin dijitalleştirilmesi ve verinin değerlendirilmesi amaçlı çalışmalar yapılmıştır. İlk olarak arazi çalışması sırasında tespit edilen yerleşim birimlerinin koordinatları baz alınarak, haritalama ve belgeleme çalışmalarında kullanılan QGIS programı ile ilk olarak genel bir harita, daha sonra ise her bölge için ayrı ayrı haritalar oluşturulmuştur. Oluşturulan haritalar, güncel Yandexmap altlığı kullanılarak, arazinin durumuna göre izohipsler de eklenerek alanın topografik yapısı anlaşılmaya çalışılmıştır. Ölçekli yapılan bu haritaların çevresine koordinatları da eklenerek, ilerde yapılacak başka çalışmalar için altlık oluşturulmuştur. Haritalama çalışmasından sonra yüzeyde görülen seramiklerin fotoğrafları Photoshop programı yardımıyla bir araya getirilmiş ve parçalar dönemlerine göre birbirinden

ayrılmıştır. Yine arazide çekilen taşınabilir eserlerin, çevrede görülen kötü görünümünden arındırmak amacıyla Photoshop programı yardımıyla temizlenmiştir. Çizimi yapılacak eserlerinde Adobe İllustrator CS5 ile çizimleri gerçekleştirilmiştir.

Konu

Lykos Vadisi ve çevresinde yer alan antik kentler ve prehistorik yerleşimler, bölgenin en erken çağlardan itibaren iskân edildiğini göstermektedir. Vadideki yerleşimlerin maddi kültür öğeleri, iskânın kesintisiz sürdüğünü kanıtlamaktadır. Bu iskân sürekliliği, antik kentler ve prehistorik yerleşimler arasında tarihsel bir sürekliliğe işaret etmekte ve bölgenin iskân tarihini yansıtmaktadır. Diğer yandan bölgenin tümünün intensif yüzey araştırmaları ile taranmamış olması, bu iskân sürekliliğinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Bu bağlamda yapılacak olan çalışma Lykos Vadisi üzerine konumlanmış antik kent merkezlerinin, ikincil veya art bölgelerinin az bilinmesi ve yeterince araştırılmaması sorunsalından yola çıkılarak belirlenmiş olup, çalışmada; Tripolis Antik Kenti Kuzey Territorium'un da bulunan ören yeri ve düz yerleşimlerinin kalıntıları incelenmiştir. Çalışma belirli bir bölge ile sınırlanarak, yukarıda konu edilen sorun arkeolojik olarak araştırılmıştır.

Amaç

Tripolis Antik Kenti'nin kuzeyinde yer alan Bozalan'da bir ören yeri, on tane düz yerleşim ve üç nekropol alanı, daha önce bölge ve çevresini kapsayan kültür varlıkları envanteri saptama çalışmalarında belirlenmiştir. Bu tez kapsamında yapılan araştırma ise daha önceki çalışmaların devamı niteliğindedir. Söz konusu alanda tespit edilen taşınabilir veya taşınamaz kültür varlıklarının, çevrenin önemli merkezi durumundaki kentlerin bulgularıyla benzerliğinin değerlendirilmesi, var ise özgünlüğünün tespit edilmesi; benzer örnekler ışığında tarihlendirilmeye çalışılması amaçlanmıştır. Bölgede prehistorik yerleşimler de araştırmaya dâhil edilerek bölgenin en eski dönemlerden itibaren iskân tarihi ele alınmıştır.

Kapsam

Ele alınacak konu özelinde Lydia Bölgesi'nin doğu sınırındaki Lykos (Çürüksu) Vadisi'nin önemi büyüktür. Vadi'nin kuzeybatısında Menderes Nehri kenarına konuşlanmış olan Apollonia/Tripolis Kenti de tezin konusunu oluşturan Bozalan ve çevresini algılanması açısından önem arz etmektedir. Zira Tripolis'in en yakındaki kent olması, tezin başlığından da anlaşılacağı üzere, araştırma bölgesi ile kent arasında organik bir bağın bulunduğunu kanıtlamaktadır. Bu bağlamda tezin kapsamını tez çalışmasının başlığında da vurgulandığı üzere Tripolis kentinin kuzey yayılım sahası oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BATI ANADOLU'DA TERRİTORİUMUN GELİŞİMİ, ORGANİZASYONU VE TARİHİ

1. Demir Çağı'nın Başlangıcından Roma Dönemi'nin Sonuna Kadar Kent ve Kentleşmeye Bağlı olarak Territorium

Batı Anadolu günümüzün Ege kıyılarından başlayarak iç kesimlerde kadar uzanan bölgeyi kapsamaktadır² ve kabaca Eskişehir'in doğusundaki Sivrihisar Dağları'ndan, güneye doğru Emirdağ ve Sultan Dağları üzerinden çizilecek hattın batısında kalan bölge olarak tanımlanmaktadır. Bu bölge Ege kıyı şeridi ve doğusundaki İç Batı Anadolu Eşiği'nden oluşmaktadır³. Batı Anadolu'da dağlar doğu-batı yönünde uzanmakta ve denize paralel olarak uzanan yüksek dağlar ulaşımı da olumlu yönde etkilemektedir. Bu dağlar arasında uzanan Büyük Menderes (Maiandros) ve Küçük Menderes (Kaystros) Nehirleri ile Gediz Nehri (Hermos) ulaşım için büyük önem arz etmektedir⁴. Bu dağ sıraları tarih boyunca önemli bir ulaşım güzergâhı olarak sürekli işlev görmüş ve Batı Anadolu'nun her dönemde ticari, siyasi ve kültürel bakımdan önemini korumasını sağlamıştır. Ege kıyıları ile Doğu Ege Adaları'na giden bağlantı yollarında Büyük Menderes Vadisi'nin önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Dağ sıraları arasındaki nehirler, günümüzde olduğu gibi tarih öncesi çağlar boyunca da tarım ve hayvancılık için elverişli koşullar sunmuşlardır⁵ (**Fig. 1**). Batı Anadolu Bölgesi'ndeki bu büyük nehirler, kıyı ve iç bölgeler de oluşturdukları ovalar, yerleşimlerin bu bölgelere toplanmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte bölgedeki nehirlerin taşıdıkları alüvyonlar nedeniyle birçok yerleşim alüvyon tabakası altında kalmış ve Batı Anadolu için önemli bilgilere ulaşılmasını engellemiştir. Ayrıca Ege kıyıları çok girintili ve çıkıntılı bir yapıda olmasından kaynaklı olarak çok iyi korunmuş koylara ve limanlara sahiptir ki bu sayede hem deniz ticaretinin gelişmesi hem de çağlar boyunca yerleşmeye

2 Günümüzde Batı Anadolu toprakları içerisinde Ege Bölgesi, Akdeniz ve Marmara Bölgeleri bulunmaktadır. Darkot ve Tuncel 1988, 77-81.

3 Darkot ve Tuncel 1988, 77-81.

4 Mellaart 1971, 372-382.

5 Meriç 1993, 143,

sahne olmasını sağlamıştır⁶. Diğer bir yandan Batı Anadolu'nun sıra dağlarının araziyi bölerek oluşturduğu korunaklı küçük alanlar her dönemde bölgenin yerleşim açısından tercih edilmesinde bir diğer faktör olmuştur. Batı Anadolu kıyıları kısaca özetlenen bu coğrafi özelliklere, özellikle Ege Denizi'ne açılan vadilere ve düzlüklere sahip olması yüksek kültürlerin gelişmesine olanak vermiştir⁷.

Demir Çağın başlangıcı olarak MÖ 1200 yılları genel kabul gören bir görüş olup, Ege ve Anadolu'da kitlesel göç hareketinin ivme kazandığı bir dönemdir⁸. Aslında araştırmacılar tarafından göç hareketlerinin MÖ 14. yüzyılda başladığı ancak en yoğun halinin MÖ 12. yüzyılda yaşandığı dile getirilmiştir⁹. Her ne kadar göç olaylarından sonra karanlık bir döneme girildiğinden bahsedilse de, Batı Anadolu'da Tunç Çağı'nda bilinen, Erken Demir Çağ'da da kesintisiz devam eden yerleşimler de vardır¹⁰. Demir Çağı'nda yaşanan bu göç hareketinin tam sebebi bilinmese de, en büyük sebebin ekonomik olduğu düşünülmektedir¹¹. Demirin icadı ve kullanımının yaygınlaşması, iklimsel kötüleşmeler, yeni savaş taktiklerinin gelişmesi ve Tunç Çağı imparatorluklarının artık ömürlerini tamamlanmış olması gibi çeşitli nedenler de ileri sürülmüştür¹². Demir Çağ'ın başlangıcında gerçekleşen bu göç olayı sonucunda diğer bölgeler gibi Batı Anadolu'da da önemli gelişmeler ve değişimler yaşanmıştır. Özellikle bazı araştırmacılar tarafından Yunanistan'ı işgal eden Dorlar'ın kitleler halinde Batı Anadolu'ya göç ettikleri ve buraları iskân ettikleri öne sürülmektedir. Bu göç sonrası Batı Anadolu kıyılarına ilk yerleşenler Aioller'dir ve Lesbos Adası ile Troas Bölgesi arasındaki coğrafyaya yerleşmişlerdir. Aioller takiben bölgeye İonialılar gelmişler ve bugün İzmir ve çevresine yerleşmişler. İonialılardan sonra Güneybatı Anadolu'ya Dorlar yerleşmişlerdir. Bu yerleşimlerden sonra Batı Anadolu'da Geç Tunç Çağı'ndan Demir Çağ'a geçiş sürecinde, keramik repertuarında belirgin bir değişim olmuştur ve Attika etkili keramik üretimi yoğunluk kazanmıştır. Demir Çağı'nın başlarında gerçekleşen göç olaylarından sonra, Batı Anadolu'da kent ve kentleşme olgusu ile kentlere bağlı territoriumların gelişiminde önemli değişimler gözlemlenmiştir¹³.

6 Mansel 1984, 3.

7 Mansel 1984, 2.

8 Bu göç hareketi "Ege Göçleri", "Deniz Kavimleri Göçü", "Ege Halkları Göçü" ve ya "Kavimler Göçü" olarak adlandırılmıştır. Gür 2019, 62-65.

9 Kinal 1991, 230.

10 Aktüre 2003, 75.

11 Yıldırım 1996, 87.

12 Drews 1993, 97-105.

13 Mansel 1988, 89-90.

Batı Anadolu konumu itibarıyla çağlar boyunca bir birçok medeniyete ev sahipliği yapmış önemli bir geçiş bölgesidir. Yıllar boyu devam eden çeşitli göç ve kavim hareketleri, farklı zamanlarda farklı kültürdeki uygarlıkların yaşam alanı olarak Batı Anadolu bölgesini benimsemiş olduklarını göstermektedir. Batı Anadolu, limanlarıyla, verimli vadileriyle, adalarıyla, tüm coğrafik ve jeoloji yapısıyla birçok ilişki ve bağlantıların ana noktasını oluşturmaktadır. Batı Anadolu içerisinde değişik bölgeler yer almaktadır ve bölgeler zaman zaman topraklarına yerleşen kavim adlarıyla ya da bölgenin yerli halkının adlarıyla belirtilmişlerdir. Bu bölgeler: Troas, Mysia, Lydia, Aiolia, İonia, Karia ve Bithinia ayrıca Phrygia'nın bir bölümünden oluşmaktadır.

Batı Anadolu'nun önemli bir bölgesi olan ve konumuzu yakından ilgilendiren İonia Bölgesi'nin, genel hatlarıyla kuzeyinde Aiol, doğusunda Lydia, güneyinde Karia ve batısında da Ege Denizi ve adaları yer almaktadır. İonia Bölgesi'nin topografik yapısı çeşitlilik göstermektedir ve Kolophon kenti hariç diğer 11 İonia kenti deniz kıyısında konumlandırılmıştır (**Fig. 2**). Deniz dışında bölgenin kuzeyinde Gediz, güneyinde ise Menderes Nehri ve kolları yer almaktadır. Topografyanın yanı sıra bölgedeki kentleşmeyi etkileyen önemli bir faktör olarak jeomorfografik dinamikler de göz önünde tutulmalıdır. Çünkü Ephesos'taki jeomorfografik değişimler kentin yer değiştirmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca Miletos içinde bu geçerlidir çünkü Menderes Nehri'nin getirmiş olduğu alüvyonlarla zamanla kentin deniz bağlantısını kestiğini bilmekteyiz. İonialıların MÖ 1050 yıllarından itibaren Batı Anadolu'ya gelmeye başladıkları ve MÖ 8. yüzyıla kadar hareketin devam ettiği anlaşılmaktadır¹⁴. İonialıların bu bölgeyi tercih etmelerindeki temel etmenler arasında bölgede güçlü bir otorite yapısının olmaması ve coğrafi yapısı bakımında yerleşime uygun olması yer almalıdır. Antik Çağ'da yeni bir kentin konumu ve doğal kaynakların varlığının yanı sıra ulaşım olanakları da çok önem arz etmektedir. İonia kentleri için deniz ulaşımı kara ulaşımından daha rahat ve daha güvenlidir.

Bu bağlamda Batı Anadolu kıyı şeridi hızlı bir kentleşmeye sahne olmuştur. Ayrıca nehir ağzında kurulmuş olan kentler, deniz yoluyla gelen malların iç bölgelere ucuz ve kolay bir biçimde taşınmasına imkân sağlamıştır¹⁵. İonia Bölgesi'ndeki yüksek refah, büyük ölçüde deniz ticareti ve endüstriyel gelişmelere bağlanmaktadır.

14 Bean 1997, 2.

15 Casson 2002, 144.

İonialılar başlangıçtan MÖ 9. yüzyıla kadar kabileler halinde birbirinden bağımsız yaşarken, genellikle tarımla geçimini sağlamışlardır. Ancak bu tarihten itibaren deniz ticaretine başlamalarıyla birlikte, pazar ihtiyacı doğmuştur ve farklı bölgelerde koloniler kurmaya başlamışlardır¹⁶. Diğer bir yandan İonia kentlerinin büyümesinden rahatsız olan ve topraklarını genişletmek isteyen Lydia Krallığı, İonia kentlerine saldırılara başlamıştır ve bu saldırılar nedeniyle, İonia kentleri güçlü surlar inşa etme ve mevcut surları onarma ihtiyacı duymuşlardır¹⁷. Bu saldırılar nedeniyle İonialılar doğruya doğru genişleyememişler ve ticaret faaliyetlerini deniz yoluyla, uzak bölgelerde koloniler kurarak gerçekleştirmişlerdir.

Batı Anadolu kentlerin territoriumuna baktığımızda ihtiyaçları doğrultusunda ve dönemin şartlarına bağlı olarak değişiklik sergilemektedir. Bir kentin territoriumu sadece kent merkeziyle sınırlı olmayıp, geniş alanları kapsayacak şekilde kırsal alanlardan da oluşmaktadır. Kent territoriumu Antik Çağ'da kesin çizgilerle çizilmeyip, coğrafi şartlarına göre, doğal sınırlar yani dağ, tepe, kıyılar, nehirler, vadi, ova ve kayalık alanlar baz alınarak belirlenirdi¹⁸. Kentlerin territoriumlarını korunması hem ekonomik hem de politik bakımından önemli olmuştur ve territoriumun bütünlüğünü korumak ve savunmak amacıyla stratejik noktalara askeri tahkimatlarının yerleştirilmesi sıklıkla rastlanan bir olgudur¹⁹.

Batı Anadolu'nun Arkaik Dönem yapılaşmasına baktığımızda, düzensiz bir kentleşmenin var olduğu, konutların arazi yapısına göre şekillendiği dağınık yerleşmeler olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu dönemde kentlerin görkemli kamusal yapılardan yoksun olduğu ve kentlerin belirli bir planda olmadığını görmekteyiz. Sadece tapınaklar görkemli ve planlı bir şekilde terasların üzerinde inşa edilmişlerdir. Kentler bu dönemde korunaklı tepeler üzerinde ve denize yakın bir şekilde konumlandırılmıştır. Kentler bu dönemde ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla kent merkezleri yetersiz kaldığından kırsal alanlara ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada kentlerin territoriumlarının geliştiği görülür. Özellikle Batı Anadolu'da Demir Çağı'nda kurulmuş olan kentlerin büyümesine bağlı olarak, kırsal alanlara ihtiyaç artmıştır. Ayrıca Batı Anadolu kentleri ticarete bağlı olarak zenginleşerek, koloni kentleri

16 Gezgin 1997, 5.

17 Cobet 1997: 255-261;

18 Koparal 2012, 139-140.

19 Koparal 2012, 140.

kurulmuştur ve bu kentlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, kırsal yerleşimlere büyük önem gösterilmiştir. Buna bağlı olarak kentlerin territoriumları içerisinde kalan kırsal yerleşimlerin güvenliğini sağlamak amacıyla küçük kaleler ve kuleler inşa edilmiştir²⁰.

Klasik Dönem'e gelindiğinde ise Batı Anadolu'da ticaretin gelişmesiyle zenginleşen kentlerde, daha düzenli yapıların inşa edildiğini ve kamusal yapıların ağırlık kazandığını görmekteyiz. Düzenli planlı şehircilik gelişmiş ve konutlar da bu gelişmelerden payını almıştır. Sokak dokusu içerisinde eşit ve uygun adalara konutlar yerleştirilmiştir²¹. Eşitlik ilkesine dayanan Hippodamik kent planları, eşitlik üzerine kurulmuş olup, parsellenen arazi yapısına aynı ölçülerde evler inşa edilmiştir ve kamusal ve dinsel yapılar da bu plana dâhil edilmiştir. Dinsel ve kamusal yapılar her ne kadar önemli olursa olsun, Hippodamik planı kesinlikle bozmamıştır²².

Hellenistik Dönem'e gelindiğinde, Arkaik Dönem'den başlayarak Klasik Dönem'in sonuna kadar geçen sürede, sosyal organizasyon, politik nedenler ve toplumsal ihtiyaçlar gibi etmenler nedeniyle, daha düzenli kent dokuları gelişmiştir. Bu dönemde birçok kentte uygulanan ızgara planı kent kurmanın hem uygun hem de hızlı yöntemidir²³. Özellikle Büyük İskender'in ölümünden sonra ardılları tarafından anıtsallık ve ihtişam yarışına girilmiş ve birçok yeni kent kurmanın yanı sıra, mevcut kentlerin planlarında değişikliğe gidilerek daha düzenli kentler inşa edilmiştir. Bu yeni krallıklarda ekonomik zenginlikleri sayesinde konut alanlarında geniş bahçeli ve peristilli tarzda konutlar yapılmıştır²⁴. Bu dönem Batı Anadolu'da Polis denilebilecek kentlerin sayısının artmasına bağlı olarak, kırsal yerleşimlerin sayısında da doğru orantılı olarak bir artış gözlemlenmiştir. Bu tür yerleşmelerin güvenliğini sağlamak amacıyla birçok kule ve kale inşa edilmiştir. Özellikle kuleler kentlerin territoriumları için önemli sınır işaretlerindedir²⁵.

Batı Anadolu'da Perslerin bölgeye gelmesiyle birlikte, kentleşme olgusunda gerileme, konutsal yapılarda sıradanlaşma ve arazi kullanımında gerilemeler

20 Koparal 2012, 140.

21 Doxiadis 1972, 32-33.

22 Özbay 2015, 11-29.

23 Owens 2000, 75.

24 Owens 2000,76.

25 Koparal 2012, 140.

yaşanmıştır. Ayrıca bu dönemde yaşanan savaşlardan dolayı kentlerin ekonomisinde ve yapısında bozukluklar ve kentleşmede durağan bir döneme girilmiştir²⁶. Savaşların yanı sıra doğal olaylarda kentlerin yer değiştirmesi ve ya küçülmesine sebebiyet vermektedir. Örneğin MÖ 300 yıllarında Batı Anadolu'nun önemli kentlerinden biri olan Ephesos Kenti'nin Menderes Nehri'nin taşıdığı alüvyonlar nedeniyle deniz bağlantısı kesilmiş ve kentin küçülmesine sebebiyet vermiştir. Aynı şekilde Priene Antik Şehri de MÖ 1. yüzyılda Büyük Menderes'in getirmiş olduğu alüvyonlar nedeniyle denizden yaklaşık 7 km. kadar içeride kalmıştır²⁷.

1.1. Anahtar Yerleşimler

1.1.1. Batı Anadolu

Batı Anadolu'da kentleşme belirli bir süreç içinde gelişmiş, politik ve ekonomik örgütlenme, toplumsal örgütlenmeyi oluşturmuş ve toplumsal örgütlemeye mekânsal yapıda değişiklikleri doğurmuştur. Bu sürecin sonunda Tunç Çağı yerleşimleri Demir Çağ imparatorluklarına dönüşerek kentleşme olgusunu geliştirmiştir. Batı Anadolu kentleşme olgusuna baktığımızda, özellikle Demir Çağ'ın başlarında gerçekleşen göç olaylarından ve kültürel etkilerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bu göç olaylarının en büyük sebebinin ekonomik nedenler olduğunu göz önüne bulduğumuzda, Batı Anadolu'da ticari amaçlı kıyı yerleşimlerinde sayısal bir artış gözlemlenmiştir. Ticaretin yanı sıra verimli topraklarda, su kenarlarında ve ulaşımın kolay olduğu topoğrafik alanlarda kentler kurulmuştur. Bu göç olaylarından sonra özellikle MÖ 8. yüzyıllarda Batı Anadolu'da eski yerleşimlerden farklı olarak polis-kent devletleri kurulmuş ve bu süreçte gelişen ticaretin etkisiyle de farklı sosyo-kültürel ve ekonomik bir düzen ortaya çıkmıştır.

26 Aktüre 1997, 70.

27 Aktüre 1997, 70.

1.1.1.2. Sardes

Sardes Antik Kenti, günümüzün Manisa ilinin Salihli ilçesi Sart beldesi sınırları içinde, Tmolos Dağları'nın (Bugünkü Bozdağ) eteklerinde, Ege sahilinden Anadolu'nun içlerine uzanan yolların üzerinde stratejik bir konumdadır. Hermos (Gediz) Nehri'nin iyi sulanan ovasına ve Gyges (Marmara) Gölü'ne bakan bereketli ve güvenli bir alanda yer alır. Kentin territoriumu kuzeybatıda Gyges(Marmara) gölünün kenarına, batıda Gökaya (Tmolus-Aurelipolis yakında), 25 km kuzeyde Hermos Ovası ile Satala (Adala), kuzey doğusunda Hermos Ovası, doğuda ise Comamus Ovası'nı kapsamaktadır²⁸. Kaystros Havzası Sardes'in önemli territoriumu olup, tarımsal ihtiyaçlarının büyük bir bölümünü karşıladığından her dönemde önem arz etmektedir²⁹. Bu havza Lydia ile İonia arasında bir sınır oluşturduğundan iki bölge arasında bir geçiş niteliğine sahiptir³⁰. Sardes ile Ephesos territoriumları birbirinden ayıran bir mil taşı Tire Mehmetler köyünde bulunmuş ve MÖ 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir³¹.

Roma Dönemi'nde özellikle önemli bir kent haline gelen Sardes'inde nüfusu artmıştır. Artan nüfusun ihtiyacını karşılamak amacıyla, yeni kırsal alanlar kentin territoriumuna dahil edilmiştir³². Kent yüksek bir tepe üzerinde kurulmuş olup, kalenin alt yamaçlarında ve düzlük alanlarda yerleşmiş aşağı şehri ile tipik Anadolu Demir Çağ'ı yerleşimlerindedir³³. Kent önemli ticari yollar üzerinde kurulmuş ve ticaretin varlığıyla birlikte Arkaik Dönem'de nüfus artışı gerçekleşmiş, buna bağlı olarak konut sayısında artış ve yayılım alanında büyüme gerçekleşmiştir. Paranın icadıyla birlikte gelişen ekonomiye bağlı olarak, köy statüsündeki yerleşmeler de doğrudan kentin bir parçası haline gelmiştir. Kentin içerisinde yer alan konutlar birer yaşam alanı olmalarının yanı sıra, ticaretin gelişmesi ile dükkan işlevinde de kullanılmıştır. MÖ 546 yılındaki Pers işgalinden sonra kent yıkılmıştır³⁴ (**Fig. 3**).

28 Hanfmann 1975, 19-20.

29 Özkan 2018, 204-205.

30 Özkan 2018, 206.

31 Özkan 2018, 206.

32 Hanfmann-Waldbaum 1975, 1-4.

33 Hanfmann 1975, 5.

34 Hanfmann 1975, 5.

1.1.1.3. Smyrna

Eski Smyrna (Bayraklı) Höyüğü, İzmir'in Bayraklı ilçesi sınırları içerisinde, İzmir Körfezi'nin kuzeydoğu kıyısında, Yamanlar Dağı'nın güney eteğinde, denize yaklaşık 600 metre uzaklıkta bulunmaktadır. Smyrna Bayraklı Tepesi özellikle MÖ 11-4. yüzyılları arasında kesintisiz olarak yerleşim görmüştür. Smyrna'nın bulunduğu tepenin üzerindeki kalıntılar 365x250 m. ölçülerindeki alanı kapsamaktadır ve stratejik açıdan önemli bir konuma sahip olması nedeniyle her dönemde yerleşmeye sahne olmuştur³⁵.

Smyrna'da Bayraklı tepesinde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda MÖ 7. ve 6. yüzyıla ait konut yapıları açığa çıkarılmıştır ve kentin Arkaik Dönem yerleşim yeri olarak kabul görmektedir³⁶. Bayraklı'da Geometrik Dönem'de yoğun şekilde kullanılan eğrisel planlı yapıların, MÖ 8. yüzyılda azaldığı ancak MÖ 7. yüzyılın ilk yarısında eğrisel planlı yapıların çoğaldığı gözlemlenmiştir. H açmasında MÖ 7. yüzyıl tabakalarında açığa çıkarılan ancak günümüzde az korunmuş apsidal yapılar bulunmaktadır³⁷.

İonia'nın Arkaik Dönem yerleşimini en iyi şekilde anlamak için bakmamız gereken önemli kentlerden birisi Smyrna'dır³⁸. Bayraklı'da MÖ 900-850 yılları arasında bir sur hattının varlığı görülmektedir ve sur hattının iç kısmında MÖ 7. ve 6. yüzyıla ait konut yapıları yer almaktadır³⁹. MÖ 7. yüzyılda Smyrna'da toplumsal hayat standartlarının yükselmiş olduğunu ve güçlü surlara, düzenli yollara, toplantı salonlarına, Athena Tapınağı'na ve çok odalı, banyolu konutlara baktığımızda görmekteyiz. Bu yüzyılda Smyrna toplumu kentsel yerleşme olmanın koşullarını yerine getirmiş ve sosyo-ekonomik ve kültürel yapıdaki gelişim ve değişim kent dokusuna yansıtılmıştır. Bu değişimin temel sebebi diğer İon kentleri gibi Smyrna'nın da kolonist hareketlere katılması ve limanları sayesinde ticaretle ilgilenmesidir⁴⁰.

35 Tanrıver 2016, 96.

36 Akurgal 1997, 40. Ayrıca Ekrem Akurgal tarafından bu konutların ızgara planına göre inşa edilmiş olduğu ifade etmiştir. Ancak bu düşüncüyü destekleyecek yeterince materyal bulunmamaktadır.

37 Akurgal 1997, 28-29.

38 Kerschner 2017, 488.

39 Akurgal 1997, 40. Ayrıca Ekrem Akurgal tarafından bu konutların ızgara planına göre inşa edilmiş olduğu ifade edilmiştir. Ancak bu düşüncüyü destekleyecek yeterince materyal bulunmamaktadır.

40 Akurgal 1988, 370.

Smyrna Kenti'nin territoriumuna baktığımızda genel hatlarıyla batısında Klazomenia, güneyinde Kolophon, güneybatısında Teos ve kuzeybatısında Phokaia antik kentlerine kadar uzanan geniş bir territoriumuma sahiptir. Smyrna'da diğer kentler gibi bir kırsal alana sahiptir. Özellikle yoğun nüfusa sahip kentlerin kırsal alanlara sahip olması her dönemde önem arz etmektedir. Smyrna territoriumu içerisinde kırsal alanların korunması amacıyla Belkahve, Akkaya, Nif ve Karabel'de savunma kaleleri bulunmaktadır ve bu kaleler sayesinde hem kentin territoriumu hem de kırsal yerleşmedeki insanların ve ürünlerin güvenliğini sağlamaktadır⁴¹.

Diğer antik kentlere oranla daha eski ve köklü bir tarihe sahip olan Smyrna'nın, siyasi olaylardan dolayı, territoriumunda değişimler gözlemlenmiştir. Özellikle Demir Çağı'nın başlarında gerçekleşen göç olaylarından sonra bölgede kurulan yeni kentler yüzünden territoriumu daralmış, ticari olarak zayıflamıştır. Yeni kurulan kentler yüzünden biraz daha içerde kalmış ve bu sebeple deniz ticaretinde biraz daha arka planda kalmıştır. Çünkü körfezin giriş kısımlarında güneyde Klazomeni, kuzeyde Phokaia gibi önemli kentler yer almaktadır. Buralar denizcilerin ilk uğradığı yerler olmalıdır⁴² (**Fig. 4**). Diğer yandan bu süreçte Smyrna da geniş ovaları sebebiyle tarım ekonomisi daha ön plana geçmiş olmalıdır. Smyrna kenti, denize doğru uzanan bir yarım ada üzerinde kurulmuş ancak Meles Irmağı'nın getirmiş olduğu alüvyonlar yarım adanın çevresini doldurmuştur⁴³ (**Fig. 5**).

1.1.1.4. Laodikeia

Laodikeia, Denizli ilinin 6 km. kuzeydoğusunda ve il merkezine bağlı Goncalı, Bozburun ve Eskihisar köyleri sınırları içinde kalmaktadır⁴⁴. Lykos Vadisi'nde yer alan kent, kuzeydoğusunda Lykos (Çürüksu), güneydoğusunda Kapros (Başlıçay) ve kuzey batısında Asopos (Gümüşçay-Goncalı Deresi) olmak üzere üç tarafı ırmaklarla çevreli bir platform üzerinde kurulmuştur. Antik Çağda kuzeyinde Hierapolis, doğusunda Kolossaia ve batısında Tripolis kentleri bulunmaktadır. Laodikeia 5 km. karelik bir alana yayılmış bir kenttir. Laodikeia bölgedeki antik kentlere göre daha geniş bir

41 Koparal 2012, 140.

42 Doğer-Gezgin 1998, 8.

43 Tuna 2002, 75.

44 Şimşek- Duman 2007, 2.

territoriumuna sahip olup, Batı, İç ve Güney Anadolu'yu birbirine bağlayan önemli kavşak ve ana yollar üzerinde konumlanmıştır⁴⁵. Kentin ilk yerleşimi Erken Kalkolitik Çağ'da, Kandilkırı Mevkiin'de Batı Nekropolü içinde tespit edilmiştir. Zaman içerisinde bu yerleşim önce Asopos Tepesi ve daha sonra Hellenistik Dönem'de platform şeklindeki tepenin üzerinde varlığına devam etmiştir⁴⁶. Hafif engebeli olan bu tepe üzerinde kurulan Hellenistik ve Roma kenti, bu dönemin şehircilik anlayışına uygun şekilde hippodamik düzende kurgulanmıştır⁴⁷. Kentin dört tarafında nekropol alanı ile çevrelidir (Fig. 6).

1.1.1.5. Hierapolis

Hierapolis (Pamukkale), Denizli ilinin Merkez ilçesine bağlı Pamukkale kasabası sınırları içinde yer alır. Antik Dönem'de kent Frigya Bölgesi içinde, Lykos Ovası'nın kuzeydoğusunda yer alan kent, Messogis (Çökelez) dağının eteğinde denizden 350 m. yükseklikteki bir kireçtaşı düzlüğüne dayanmıştır. Kireçtaşı yapısının batı tarafında Pamukkale traverten terasları uzanmakta ve bu görünümüyle adeta doğal bir kale görünümündedir. Kentin Hellenistik Dönem öncesiyle ilgili çok az bilgi olmasına rağmen, erken dönemlerde kutsal bir alan olma olasılığı yüksektir ve Hierapolis "Kutsal Kent" anlamındadır⁴⁸. Kentin kuzey, güney ve doğu tarafı nekropol alanlarıyla çevrilidir. Hierapolis Kenti'nin territoriumu kuzeyde Çökelez Dağı'ndan başlayarak Çal'a kadar uzanmaktadır ve bu alanlarda Uzunpınar ve Güzelpınar köyleri bulunmaktadır. Hierapolis'in kuzeydoğusunda yer alan Dağmarmara'da bağların korunmasıyla ilgili MÖ 3. yüzyıla ait bir yazıt bulunmaktadır⁴⁹. Uzunpınar Platosu ve Çal'ın batısındaki toprakların büyük bölümünün, Hierapolis'e bağlı olduğu epigrafik bulgularla ortaya konulmuştur. Hierapolis yakınlarında ve Uzunpınar platosundaki tepeler üzerinde, Geç Hellenistik-Erken İmparatorluk döneminden başlayarak Bizans Dönemi'ni kapsayan küçük ve orta büyüklükteki kırsal yerleşimler bulunmaktadır⁵⁰. Hierapolis territoriumundaki topraklarda tarım alanların korunmasıyla ilgili yazıtların

45 Şimşek vdd. 2012, 52.

46 Şimşek-Bilgin 2018, 175.

47 Şimşek vdd., 2015, 113.

48 Cohen 1995, 305-306.

49 Ok 2017, 46.

50 Ok 2017, 55.

bulunmasıyla söz konusu territorium içerisindeki küçük grupların tarımsal faaliyette bulunduğu anlaşılmaktadır⁵¹. Hierapolis territoriumu içerisinde yer alan Çökelez Dağı ve çevresinin kırsal yerleşmeler tarafından kullanılmış olduğu anlaşılmıştır⁵² (**Fig. 7**).

1.1.1.6. Aphrodisias

Karia sınırları içerisinde yer alan Aphrodisias kenti günümüzde Aydın ilinin Karacasu ilçesindeki Geyre köyünün yakınında yer almaktadır. Kent, Babadağ (Salbakos) sırasının eteğinde ve deniz seviyesinden 600 m. yükseklikte bir platform üzerinde, Geyre (Dandalas) nehri yakınında, hafif eğimli bir arazi yapısı üzerinde yer almaktadır⁵³. Kent Geç Neolitik Dönem'den Doğu Roma Dönemi'ne kadar sürekli bir yerleşime sahne olmuştur⁵⁴. MÖ 1. yüzyılda Augustus tarafından desteklenen kent, yoğun bir nüfusa sahip olmuştur ve bu nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, kırsal alanlarda genişlemeye gidilmiştir⁵⁵.

51 Anderson 1897, 412. Hierapolis topraklarını kontrol eden atlı görevliler olarak bilinen paraphylakes'lerden söz eden yazıtlar da bulunmuştur.

52 Ok 2017, 55. Kırsal yerleşimlerinin yanı sıra Nekropol alanları da bulunmaktadır.

53 Erim 1986, 50.

54 Erim 1986, 74-78.

55 Reynolds 1982, 102-103.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BÖLGESİ'NİN KONUMU, COĞRAFYASI VE JEOLJİSİ

Tripolis Antik Kenti, Büyük Menderes Nehri'nin kenarında, Çürüksu (Lykos) vadisinin kuzeybatısında, Denizli ili, Buldan ilçesi, Yenicekent mahallesinin sınırları içerisinde yer almaktadır⁵⁶. Konumu itibarıyla 3 km. alana yayılan kent hâkim bir tepe üzerindedir⁵⁷. Kent kuzey, kuzeydoğu ve kuzeybatısında yer alan iki oldukça yüksek üç tepe üzerinden başlar, bunların güney eteklerinden aşağıya iner ve önlerindeki geniş ovaya yayılır. Bu tepelerden yüksek olan iki tanesi Değirmentepe ve Kale Tepe olarak adlandırılır. Kent yerleşim alanı olarak 2.5 km. karelik alanı kapsamaktadır. Kentin konumuyla ilgili ilk bilgilerimizi Antik Çağ tarihçileri ve coğrafyacılardan öğrenmekteyiz⁵⁸. Strabon Apollonia/Tripolis'i Kaikos Ovası ve Pergamon'dan sonra doğuya doğru ilerlendiğinde yüksekçe bir yerde konumlanmış bir kent olarak tanımlar⁵⁹. Kent Lydia, Karia ve Phrygia sınırlarının kesiştiği⁶⁰ noktada yer almasına rağmen Lydia sınırları içinde değerlendirilmiştir⁶¹(**Fig. 8**). Bu değerlendirilmeyi ilk olarak Herodotos'tan öğrenmekte olup⁶² daha sonra Philius'un da kenti Lydia sınırları içinde kabul ettiğini biliyoruz⁶³. Ayrıca Hierokles'te kenti Lydia sınırında değerlendirmektedir⁶⁴. Ancak Kent'in Karia sınırları içerisinde olduğunu ifade eden antik yazarlar da bulunmaktadır. Stephanos Byzantinos⁶⁵ ile Claudios Ptolemaios'u bunlardan sayabiliriz⁶⁶. Tripolis'in Lydia sınırı içerisinde yer aldığını gösteren önemli verilerden bir tanesi de Roma Dönemi'ne ait bir yazıtta yer alan 'Maiovin Tripolis' ifadesidir⁶⁷. Ayrıca Antik Çağ'da kent sınırlarını oluşturan dağları ve nehirleri göz

56 Duman 2014a, 225; Duman 2017a, 109-110; Duman 2017c, 1; Duman 2018, 667.

57 Habicht 1975, 83; Duman 2013, 179.

58 Strabon XIII. 4.4 169; Plinius XXIX; Ptolemaios V. 2. 18.

59 Strabon XIII.4.4.

60 Duman 2017a 109-110; Duman 2017b, 17; Duman 2018, 667.

61 Duman 2013, 180.

62 Herodotos VII. 30.

63 Plinius V. 29.

64 Synek. 669,4.

65 Stephanos 637, 8.

66 Ptolemaios V. 2. 18.

67 Ramsay 1890, 134; Duman 2017b, 17.

önünde bulundurduğumuzda, kentin Menderes'in kuzeyinde yer alması, Lydia Bölgesi'nde değerlendirilmesini güçlendirmektedir⁶⁸. Diğer bir yandan kentte gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmalarında tespit edilen birkaç yazıtta da kentin Lydia Bölgesi sınırları içerisinde olduğuna dair önemli verilere ulaşılmıştır⁶⁹. Tripolis Antik Kenti'nin adını ilk olarak başta Strabon⁷⁰, Plinius⁷¹ ve Ptolemaios⁷² olmak üzere antik yazarların metinlerinde geçtiğini biliyoruz⁷³.

Kentin bu şekilde farklı bölge sınırları içerisinde değerlendirilmesinin en temel nedeni dönemsel farklılıklardan⁷⁴ ve de sınır kenti olmasından kaynaklanmaktadır⁷⁵. Antik yazarlar dışında, güncel araştırmacılar arasında da kentin bağlı olduğu bölge tartışmaları bulunmaktadır. Bunlardan Head, Tripolis'i bölge olarak Lydia sınırları içerisinde değerlendirirken, kentte bulunan halkların ise Lydia, Karia ve Phrygialılardan oluştuğunu belirtir⁷⁶. Aynı görüş Sevin tarafından da ileri sürülmüştür⁷⁷.

Sonuç olarak kent Antik Dönem'de Lydia Bölgesi'nin güneybatısında, Phrygia ile Karia sınırının oluştuğu yerdedir⁷⁸. Kent batıya açılan Büyük Menderes Ovası ile hem Ege kıyılarına hem de havzanın sonlanmasıyla İç Anadolu ve Akdeniz'e bağlanmaktadır. Tripolis kenti, güneyinde Lykos (Çürüksu) Vadisi'nde yer alan Laodikeia'ya 30 km., Hierapolis'e ise 20 km. uzaktadır. Kentin konumuna bakıldığında Maiandros'un bereketli topraklarına hâkimdir ve bu hat üstünde stratejik bir noktaya yerleştirilmiştir⁷⁹. Büyük Menderes Nehri kentlerin yer seçimi ve yerleşimlerin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu konumu sayesinde her daim önemini korumuştur⁸⁰. Ayrıca kentin stratejik olarak ticaret yolu⁸¹ (Kral Yolu) üzerinde yer alması konumunun önemini artırmıştır⁸². Kent, kuzey yönünde ikisi çok yüksek üç tepe

68 Filippini 2017, 47-48; Duman 2017b, 17;

69 Duman 2017c, 1.

70 Strabon XIII, 4.4.

71 Plinius V. 29.

72 Ptol. Geogr. V. 2. 18.

73 Duman 2013, 179-180.

74 Duman 2013, Dipnot 7; Duman 2017b, 17;

75 Filippini 2017, 48.

76 Head 1901, 147; Filippini 2017, 48-49.

77 Sevin 2001, 188.

78 Filippini 2017, 49; Duman 2017b, 17.

79 Habicht 1975, 83; Filippini 2017, 49.

80 Erdoğan 2014, 41; Filippini 2017, 49.

81 Duman 2013, 182. Dipnot 19.

82 Toruk 2007, 409; Duman 2014a, 225.

üzerinde yer almaktadır ve bu tepelerden yüksek olan iki tanesi Kale Tepe ile Değirmen-tepe olarak isimlendirilmiştir⁸³.

Yerleşim alanına genel olarak bakacak olursak; daha çok kuzeyde yer alan tepenin üst kesiminden başlayıp eteklerine doğru inerek güney yönünde ovaya doğru devam eder. Doğu ve batısında ise yükselen daha alçak tepeler üzerinde yerleşim yayılır ve bu yerleşim bir dış surla sınırlandırılmıştır. Surun dış kısmı ise genel olarak nekropol alanı olarak kullanılmıştır. Kentin bu alanda konumlandırılmasının en temel nedeni olarak Menderes Nehri'nin sulamış olduğu bereketli toprakları ve güvenliği sağlayan havzaya hâkim yüksek tepeleri gösterebiliriz. Araştırma konumuzu oluşturan kuzey territorium ağırlıklı olarak dağlık alanlardan, küçük düz yerleşmelerinden ve birkaç höyükten oluşturmaktadır.

2. Tripolis Antik Kenti

2.1. Araştırma Tarihi

Tripolis Antik Kenti'nin adını ilk olarak başta Strabon⁸⁴, Plinius⁸⁵ ve Ptolemaios⁸⁶ olmak üzere antik yazarların metinlerinde geçtiğini biliyoruz⁸⁷. Kentin araştırma tarihinin ilk olarak 17. yüzyıldan itibaren seyyahların kenti ziyaretleriyle başladığını biliyoruz⁸⁸. Bu seyyahlardan T. Smith, 1660 yılında kentin Akropolis'i'nde ve Tiyatrosu'nda gördüğü kalıntı ve yapılardan bahsetmektedir⁸⁹. Daha sonra 1764-1765 yılında kenti R. Chandler ziyaret eder ve kentin yaslandığı hâkim tepenin zirvesindeki kale ile burada yaşayanlar hakkında bilgiler vermektedir⁹⁰. 1828 yılında Arundell, Smyrna'dan Tripolis'e uzanan yol ve kent kalıntıları hakkında bilgiler vermektedir⁹¹. Kenti 1836 yılında ziyaret eden W. Hamilton ise gördüğü kalıntılar

83 Erdoğan-Çörtük 2008, 108; Filippini 2017, 49.

84 Strabon XIII, 4.4.

85 Plinius V. 29.

86 Ptol. Geogr. V. 2. 18.

87 Duman 2013, 179-180.

88 Duman 2017c, 1.

89 Smith 1678, 245.

90 Chandler 1971, 194; Yazar burada yaşayan halkın 1306 yılındaki savaş sonrasında Buldan'a göç ettiklerinden bahsetmektedir.

91 Arundell 1828, 203-227.

üzerinde pek detaya girmemiştir⁹². De LaBoarde 1861 yılı çalışmasında kentin yeri konusunda tanımlamalar ve tiyatrosunun çizimini yapmıştır⁹³. 1890 yılında ise G. Weber, Tripolis ve Laodikeia da bulunan iki mermer kabartmayı yayınlamıştır⁹⁴. W.M. Ramsay ise 1887-1895 yılları arasında kentle ilgili birçok yayın çalışması yapmıştır⁹⁵.

Kentteki kazı çalışmaları 3 dönem şeklinde literatüre geçmektedir. Birinci dönem kazı çalışmaları Denizli Müze Müdürlüğüne 1993 yıllarında kazı ve temizlik çalışmaları olarak gerçekleştirilmiştir⁹⁶. Bu çalışmayla birlikte Tripolis kentinin ilk kazı çalışması gerçekleştirilmiş ve kentin sütunlu caddesinin bir bölümü (9x27 m.) açığa çıkarılmıştır⁹⁷. 2000-2003 yılları arasında Prof. Dr. Neşe Atik başkanlığında ikinci dönem çalışmaları olarak, bölgede yüzey araştırmaları ve kültür envanteri çalışmaları gerçekleştirilmiştir⁹⁸. Kentteki ilk bilimsel kazı çalışmalarına ise 2007 yılında Denizli Müze Müdürlüğü Başkanlığı'nda ve Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yard. Doç. Dr. A. Erdoğan'ın bilimsel başkanlığında gerçekleştirilmiştir⁹⁹ ve çalışmalar ağırlıklı olarak kenti tanıma, territoriumunu belirleme ve kent üzerindeki yapıları saptamaya yönelik olmuştur¹⁰⁰. Bu bağlamda kentteki üçüncü kazı çalışmalarına, Denizli Müze Müdürlüğü'nün başkanlığı ve Doç. Dr. Bahadır Duman'ın bilimsel başkanlığında 2012 yılında başlanmış olup ve ardından yine Doç. Dr. Bahadır Duman'ın kazı başkanlığında halen devam etmektedir¹⁰¹.

2.2. Kentin İsimlendirilmesi

Kentin ismi farklı kaynaklarda farklı şekillerde geçmektedir ve bölgede bulunan sikkeler konusunda çalışan Imhoof-Blumer kentin isminin Apollonia¹⁰² olduğunu ifade etmiştir¹⁰³. Sikkeler üzerinde genellikle 'Zeus' ve 'ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΩΝ' isimleri yer

92 Hamilton 1837, 34-61.

93 De LaBoarde 1861, 87-88.

94 Weber 1892, 290.

95 Ramsay 1887,1890, 1895.

96 Ceylan 1994, 159-170.

97 Ceylan 1994, 161.

98 Atik-Erdem 2004, 9-40.

99 Erdoğan 2012, 318.

100 Erdoğan-Çörtük 2008, 109.

101 Duman 2013, 187.

102 Bu isimlendirme Tanrı Apollonla ilişkilendirilmiştir.

103 Imhoof-Blumer 1897, 37-41.

almaktadır¹⁰⁴. Ayrıca Miletos'ta bulunan ve MÖ 200 yılına tarihlendirilen bir yazıtta, Menderes Nehri'nin kenarında Apollonia¹⁰⁵ adlı kentin bulunduğu yazmaktadır¹⁰⁶. J. ve L. Robert kentin Apollonia adıyla ilgili iki görüş ileri sürmektedirler. Bunlardan ilk olarak Pergamon Kralı I. Attalos'un karısı onuruna kurulması nedeniyle bu ismi almış olabileceğidir. İkinci görüş ise Apollonia isminin tanrı Apollon ile ilişkilendirilmesidir. Ancak kentin ismi konusunda ağırlıklı görüş bu bölgede Attalos egemenliğinden önce de yerleşimin var olduğu ve bu sebeple Tanrı Apollon ile ilişkilendirildiği yönündedir¹⁰⁷. MÖ 1. yüzyılda otonom olarak Apollonia adıyla sikke basmıştır, bu sikkelerde Zeus ve Apolloniaton ismi yer almaktadır¹⁰⁸. Kentin MÖ 3. yüzyılda bir Seleukos kolonisi olarak kurulmuş olduğuyla ilgili görüşler ağır basmaktadır¹⁰⁹.

Phinius ise kentin adını Antoniopolis olarak adlandırmaktadır¹¹⁰ ve olasılıkla MÖ 1. yüzyılda kısa bir dönem kent Marcus Antonius'u onurlandırmak amacıyla kentin adını Antoniopolis olarak kabul etmiştir¹¹¹. Head ise Lydia, Karia ve Phrygia halkları bir arada yaşadığı için, kentin adı Tripolis olarak belirlendiğini ifade etmiştir¹¹². Augustus Dönemi'nde ise artık kentin adını Tripolis olarak yazıtlarda ve sikkelerde geçtiğini biliyoruz¹¹³.

Tripolis'in sütunlu caddesi üzerinde, 2012 yılı kazı çalışmalarında Tripolis lejantlı bir sikke de bulunmuştur¹¹⁴. Yine bir sikkenin ön yüzünde Dionysos tasviri, bir diğer yüzünde ise 'ΤΡΙΠΟΛΕ-ΙΤΩΝ' yazısı bulunmaktadır¹¹⁵. Anlaşılacağı üzere ağırlıklı olarak Roma Dönemi'nde Tripolis adı kullanılmış olmalıdır. Birçok araştırmacı üç kentin bir araya gelmesiyle Tripolis isminin kullanılmış olduğunu belirtmektedirler¹¹⁶.

104 Head 1911, 661.

105 Apollonia bazı araştırmacılara göre Tripolis kentinden farklı bir kent olarak yorumlanmış ve Tripolis kentinin Apollonia kenti üzerine kurulmuş olabileceği ve daha eski bir kent olduğu belirtilmiştir. Ancak söz konusu iddia herhangi bir arkeolojik veriyle kanıtlanmamıştır. Erdoğan 2012, 314-315.

106 Cohen 1995, 200.

107 Jones 1971, 42-43; Kaya 2000, 121-135;

108 Head 1901, 661; Ceylan 1995; 159.

109 Jones 1971, 42-43; Kaya 2000, 121-135;

110 Plinius V. 30.

111 Ramsay 1895; Habicht 1975, 66; Duman 2014b, 40.

112 Head 1911, 661; Filippini 2017, 49.

113 Imhoof-Blumer 1897, 37-41; Head 1901.

114 Duman 2013, 180. Bulunan sikke Augustus Dönemine aittir.

115 Diğer sikkenin arka yüzünde Thrysos ve Kantharos tutan bir Dionysos tasviri ve ΤΡΙΠΟΛΕ-ΙΤΩΝ yazısı vardır. Hoşafcı 2007, 43.

116 Ceylan 2000, 83.

Bizans Dönemi'nde ise kent, Diribol adıyla daha kuzeye taşınmasına kadar uzun bir dönem boyunca da Tripolis olarak varlığını sürdürmüştür. Bu isimin de, bazı yazarlarca üç yerleşimin bir araya gelmesiyle oluşmuş olduğu ifade edilmiştir¹¹⁷.

Bu çalışma sonrasında kentin ilk olarak Apollonia, daha sonra Antonopolis ve en çok kullanılan Tripolis ve en son olarak Diribol adıyla tarih sahnesinde yerini aldığını bilmekteyiz.

2.4. Tripolis Kentinin Kuruluşunun Tarihsel Arka Planı

Kent'in kuruluşu hakkında epigrafik belgeler doğrultusunda bilgi veren L. Moretti kentin, MÖ 3. yüzyılda kurulmuş olduğuna dair bilgiler vermektedir¹¹⁸. Ayrıca MÖ 3. yüzyıldaki varlığını işaret eden en önemli belgeler Tralles, Miletos¹¹⁹ ve Khios¹²⁰ gibi kentlerde bulunan kararname ve onurlandırma yazıtlarına dayanmaktadır¹²¹. Bununla beraber L. Robert, kentin MÖ 281 yılında Lysimakhos'un ölümünden sonra Seleukoslar tarafından kurulmuş olabileceğini, belki de daha erken olabileceğini belirtmiştir¹²². Aynı görüş A.H.M. Jones tarafından dile getirilmiş ancak Apollonia üzerinde durulması gerektiğini ifade etmiştir¹²³. Seleukoslar Tripolis gibi Laodikeia, Apameia ve Tralleis kentlerini aktif savunma stratejisi olarak Galatlara karşı bölgelerinin güvenliğini sağlamak adına stratejik noktalara kurmuş olmalıydılar¹²⁴.

L-J. Robert, Apollon/Tripolis'in kuruluşuyla ilgili, MÖ 200 civarına tarihlendirilen bir yazıta dayanarak Attalos döneminde kurulmuş olabileceğini belirtir¹²⁵. Kent, MÖ 190 yılındaki Magnesia Savaşı'na kadar bağımsız bir kent konumundayken MÖ 188 yılında yapılan Apameia Barışıyla birlikte Bergama Krallığı'na bağlanılmıştır¹²⁶. MÖ 160-159 yıllarında Bergama Kralı II. Attalos

117 Jones 1971, 42.

118 Moretti 1979, 295 vd.

119 Robert 1983, 498-505.

120 Moretti 1979, 295.

121 Duman 2013, 181.

122 Robert 1983, 501.

123 Jones 1971, 42; Koralay vdd., 2015, 3.

124 Cohen 1995, 45, 47. Mcshine 1964, 167.

125 Robert 1954, 241; Koralay vdd., 2015, 3.

126 Keil 1939, 203; Duman 2017c, 4.

tarafından önceden var olan üç yerleşim bir araya toplanmış ve bu sebeple kentin adı Tripolis olarak değişmiştir¹²⁷. MÖ 133 yılına gelindiğinde ise Bergama Kralı Attalos'un ölümünden sonra vasiyeti üzerine Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır¹²⁸. Zaten kent Roma İmparatorluğu'na bağlanmasıyla en ihtişamlı dönemine de girmiştir¹²⁹. MS 60'da meydana gelen Nero Dönem'i depreminde Tripolis'te etkilenmiş¹³⁰ ve Nero'nun bölgedeki kentlerinin yapılması için göndermiş olduğu maddi destekten Tripolis'te faydalanmıştır ve kentte bu dönemden sonra önemli imar faaliyetlerde bulunulmuştur¹³¹. MS 1. yüzyılda, kentte 9 m. genişliğinde ve 450 m. uzunluğundaki doğu-batı yönlü caddeyi enine kesen sokaklar oluşturulmuştur¹³². Özellikle MS 2 yüzyılda önemli yapılaşmaya gidilmiş ve kente tiyatro, hamamlar, stadyum, meclis binaları, yollar ve bir kenti oluşturan bütün unsurlar inşa edilmiştir¹³³. MS 2. yüzyılda Roma'da önemli görevler yapan Tripolisli Hermolaos¹³⁴, ile Asia baş rahipliğini yapan Tripolisli Kharidemos¹³⁵ kente önemli katkılar sağlayan kişiler olarak bilinmektedir.

Tripolis'te Roma Dönemi'ne tarihlendirilen cadde üzerinde bulunan bir yazıtta, kentte düzenlenen Büyük Attalianeia Olympia oyunlarının ilk defa Tripolis kenti tarafından düzenlenmiş olduğu belirtilmektedir¹³⁶. Kent MS 3. yüzyılın ikinci çeyreğinde ikinci bir depremle tahrip olmuştur ve bu deprem izleri kazı çalışmalarıyla kanıtlanmıştır¹³⁷. MS 325'de Nicaea Konsülü'nde Tripolis piskoposluk seviyesinde temsil edilir¹³⁸. MS 4. yüzyılın son çeyreğinde kentin bir kısmı, 3 m. kalınlığında 2100 m. uzunluğunda ve 230 bin m. kare alanı kapsayan surlar inşa edilmiştir¹³⁹. MS 494 yılındaki depremde ise Lykos vadisindeki diğer kentler gibi Tripolis de etkilenmiştir¹⁴⁰. MS 4. yüzyıl sonu ile 7. yüzyıl başlarında Anadolu'da etkili olan Sasani¹⁴¹ akınları nedeniyle halkının büyük bir kısmı, daha korunaklı olan ve kentin 5 km. kuzeyinde yer

127 Ceylan 1994, 159.

128 Ceylan 2000, 83; Duman 2013, 182.

129 Duman 2014b, 41-44.

130 Son yıllardaki arkeolojik kazı çalışmalarında depremin etkileri ve deprem sonra imar faaliyetleri kanıtlanmıştır. Duman 2017c, 13.

131 Duman 2017c, 13.

132 Duman 2017c, 4.

133 Duman 2013, 182.

134 Duman 2013, 82.

135 Tanrıver 2009, 85.

136 Tanrıver 2009, 85-86: Söz konusu yazıt M.S. 2. Yüzyılın sonlarına tarihlendirilmiştir.

137 Duman 2017c, 13.

138 Ramsay 1887, 357.

139 Duman 2013, 184; Duman 2017c, 12.

140 Ramsay 1895, 262; Duman 2014a, 225.

141 Sasani akınlarıyla tahrip olan Aphrodisias, Sardeis ve Ephesos gibi kentlerinin yanı sıra Tripolis te de etkisi görülmüştür. Duman 2013, 179.

alan Diribol'e göç etmiştir. MS 7. yüzyılda ise nüfus iyice azalmış ve MS 8-9 yüzyıldan itibaren kent kırsallaşarak kome şeklindeki bir yerleşime dönüşmüştür¹⁴². MS 10. yüzyılda ise kent yine canlanmış, kilise duvarlarında aziz betimlemeleri ve kazılarda bol miktarda sikke bulunmuştur¹⁴³. MS 1190 yılındaki 3. Haçlı Seferi buradan geçmiştir¹⁴⁴ ve kent Bizans Dönemi'nde bölgenin bütünüyle savunulması için önemli ve stratejik bir konumda yer almıştır¹⁴⁵. Kent MS 10. ve 15. yüzyıllarda Türk Beyliklerinin egemenliği altına girmiştir. MS 1304-1306 tarihinden itibaren Germiyanogluları¹⁴⁶ 1429 yılında ise Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir¹⁴⁷.

Kentin tarihiyle ilgili arkeolojik verilerine baktığımız yüzey araştırmalarında¹⁴⁸ ve birkaç sondaj¹⁴⁹ çalışmasında bulunan Hellenistik Dönem Seramiği dışında daha erken bir döneme ait veriye ulaşılamamıştır¹⁵⁰. Roma Dönemi'ne ait caddenin alt tabakalarında 2009 yılındaki kazı çalışmalarında ele geçen Hellenistik Dönem seramikleri yerleşim hakkında bilgilerimizi güçlendirmektedir ve Hellenistik Dönem Kenti'nin Roma Dönemi'nin altında olabileceğinin bir göstergesidir. Ancak sadece seramik parçalarıyla kesin bir şey söylemek mümkün değildir¹⁵¹. Kentte ilerleyen kazı çalışmalarında kentin farklı yerlerinde daha erken dönem yapılaşmasıyla ilgili verilere ulaşılması da olası bir durumdur. Nekropol alanındaki kazı çalışmalarında 6 numaralı kaya mezarında MÖ 2-1. yüzyıla ait seramiklerin bulunması, Hellenistik Dönemi yerleşiminin varlığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Kentin Roma Dönemi, en parlak ve en geniş sınırlara ulaştığı dönemdir¹⁵². Yüzeyde görülen birçok kalıntı da Roma Dönemi'ne ait olup, antik çağdaki depremlerle büyük oranda yıkılmıştır. Tripolis her ne kadar Hellenistik bir kent görünümünde ise de kentin doğusundaki Hamambükü mevkiinde ve kentin güneydoğusundaki Akkaya bölgesindeki yüzey araştırmalarında Bronz Çağ ve öncesine giden yüzey buluntularıyla karşılaşmıştır¹⁵³. Sonuç olarak

142 Duman 2017c, 13.

143 Duman 2014a, 225-234; Duman 2017c, 13.

144 Duman 2017c, 13.

145 Duman 2017c, 13.

146 Duman 2017c, 13.

147 Duman 2017c, 13.

148 Erdem 2003, 380-388.

149 Erdoğan 2011,329-330.

150 Erdoğan-Aktaş 2011,1; Erdoğan 2012, 315.

151 Erdoğan 2012, 315.

152 Arıcı-Erdoğan 2017, 309

153 Duman 2013, 182; Duman 2014a, 225; Duman 2014b, 39.

Tripolis ve çevresinde yerleşimin Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Dönem'den¹⁵⁴, MS 10. yüzyıla kadar kesintisiz yerleşime sahne olduğunu söyleyebiliriz¹⁵⁵(Fig. 9-10).

2.5. Kentin Yayılım Alanı

Bir kentin ya da bir ülkenin sahip olduğu ve kapsadığı bütün toprak parçasına territorium denir. Antik çağda kent territoriumları genellikle, dağlar, denizler, nehirler, dereler, kayalıklar ve yollar gibi doğal etmenlerin yanı sıra kültürel değişimlerde belirler. Kentlerin territoriumları zamanla gerçekleşen savaş, göç, anlaşmalar, gibi olgularla değişiklik gösterebilmektedir. Kentlerin territoriumunda yer alan küçük kentler, köyler, kuleler ve ya çiftlikler gibi yerleşimler sistemin önemli bir bölümünü oluşturmaktadırlar ve bu yerleşimler sayesinde en uç noktadaki yerlerde bile kentin topraklarının işlenmesi ve korunması sağlanmaktadır. Bazı kentlerin büyümesine bağlı olarak, artan ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, yeni küçük yerleşimler kurarak ve ya mevcut yerleşimleri büyüterek kırsal alanlardan fayda sağlanmaktadır. Her dönemde kent territoriumu yüzünden komşu kentler arasında anlaşmazlıklar ve sorunlar yaşandığını bilmekteyiz¹⁵⁶.

Lykos Vadisi'nin sınırları günümüzde Denizli ili sınırları içerisinde yer almakta ve vadi güneyde Honaz (Kadmos), batıda Karcı, Babadağ (Salbachos), doğuda Çökelez ve kuzeyde Sarayköy-Sazak ve Buldan Dağları ile sınırlanmış olup, güneydoğu bölümü Afyonkarahisar sınırına dayanmaktadır¹⁵⁷. Lykos vadisi genel hatlarıyla Batı Anadolu'da, İç Ege Bölgesi'nde yer alır. Lykos Vadisi günümüzde Çürüksu Nehri olarak bilinmekte ve nehir Honaz Dağı (Kadmos) eteğinden doğarak kuzeye doğru Lykos Ovasından geçerek, Sarayköy yakınında Büyük Menderes Nehri'yle birleşmektedir. Lykos Vadisi'ndeki antik yerleşmelere baktığımızda kuzeyinde Hydrela (Düzma kasabası), Beylerbeyi Höyük (Sarayköy-Beylerbeyi köyü), kuzeybatısında Karura (Sarayköy-Hisarköy), güneyinde Colossae (Honaz), Khohai, güneybatısında

154 Konakçı 2017, 23: Tripolis Antik Kenti çevresinde yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen Akkaya(Yenice) ve Hamambükü Höyükleri, kentin Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Dönemde itibaren iskân alanı olarak kullanıldığı ortaya koymuştur. Duman 2017c, 2.

155 Duman 2018, 667.

156 Koparal 2012, 139-143.

157 Daşbacak 2011, 476.

Laodikeia (Goncalı), batısında Trapezopolis (Babadağ-Bekirler Köyü), Attuda (Sarayköy-Hisarköy), doğusunda Hierapolis (Pamukkale) ve Menderes Nehrinin diğer yakasında bulunan Tripolis (Buldan-Yenicekent) olarak sınırlanmaktadır¹⁵⁸.

Tripolis yerleşimleri, bereketli toprakları, stratejik konumu ve benzeri etmenler sebebiyle Neolitik Dönem'den günümüze kadar yerleşime sahne olmuştur ve diğer kent merkezleri gibi egemenlik sahası içerisinde, büyüklü küçüklü birçok yerleşim birimini barındırmaktadır¹⁵⁹. Tripolis'in topografyasına baktığımızda dağlık alanların yoğun olması sebebiyle, dağınık ve küçük yerleşim birimleri ağırlıklı olarak görülmektedir ve bu sebeple güçlü bir otoriterin varlığından bahsetmemiz mümkün değildir¹⁶⁰. Bu nedenle Roma Dönemi'nde güçlenen Tripolis'in topografyası çoğunlukla dağlık alanlardan oluştuğundan yerleşim birimleri daha çok dağınık ve küçük yerleşim birimlerinden oluşmaktadır. Bu dönemde bu kırsal birimlerin güçlü bir biçimde kentin merkezi otoritesine bağlı olduğunu söylemek doğru değildir. Ancak Roma Dönemi'nde Tripolis'in güçlendiği ve kentin çevresindeki bütün küçük yerleşim birimlerini kendi territoriumuna dahil ettiği, böylece sınırlarını genişlettiği ve ticari faaliyetlerinde kullanmak için tarımsal ürünlerden de faydalandığı söylenebilir¹⁶¹.

158 Lykos Vadisi'nin içinde yer alan höyük yerleşimleri şunlardır: Asopos Tepesi, Kumkışık Höyük, Sarayköy-Beylerbeyi Höyük, Akhan Höyük, Duacılı Höyük, Akköy Höyük, İrlıganlı Höyük, Karakurt Höyük, Kolossai Höyük, Kaklık Höyük. Duman-Konakçı 2006, 85.

159 Erdoğan 2014, 41; Filippini 2017, 49.

160 Duman 2013, 182. Dipnot 19.

161 Toruk 2007, 409; Duman 2014a, 225; Erdoğan-Çörtük 2008, 108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRİPOLİS KENTİ'NDE VE ÇEVRE BÖLGESİ'NDEKİ ARAŞTIRMA VE ARKEOLOJİK KAZILAR IŞIĞINDA ARAŞTIRMA BÖLGESİ'NİN KRONOLOJİSİ

3.1. Neolitik Çağ

Tripolis Antik Kenti'nde yer alan Akkaya (Yenice) ve Hamambükü höyükleriyle, kentin Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Dönemler'den itibaren yerleşime sahne olduğunu bilmekteyiz¹⁶². Ayrıca Tripolis Kuzey Territorium içerisinde yer alan Eski Derbent Höyük ile Gavurdamı'nda Kalkolitik Dönem'den Roma Dönemi'ne dek yerleşim takip edilebilmektedir. Yukarı Menderes Havzası'nda gerçekleştirilmiş olan kazı ve yüzey araştırmaları sonucunda Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Dönemler'e¹⁶³ ait Ekşi Höyük, Çandır büyük Höyük, Göceler Höyük, Çandır Küçük Höyük, Doğu Şahanlar ve Domuz Höyük gibi yerleşim alanlarında bulunun seramik buluntular sayesinde, araştırma bölgesinin kronolojisi Neolitik Çağ'ın başlangıcına kadar izlenebilmektedir¹⁶⁴. Tripolis Akkaya (Yenice) Höyük'te bulunan Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönem seramikleri ve diğer buluntular sayesinde ise Lykos Vadisi'nin de Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönem'de yerleşilmiş olduğu anlaşılmaktadır¹⁶⁵.

Göller Bölgesi'ndeki Hacılar Höyük Yukarı Menderes Havzası ve Lykos Vadisindeki yerleşimlerin Neolitik ve Erken Kalkolitik dönemlerinin anlaşılması açısından önemli bir yerleşimdir. Söz konusu höyük Neolitik ve Erken Kalkolitik dönemlere dayanan veriler sunmaktadır¹⁶⁶. Özellikle J. Mellaart, tarafından Hacılar Höyük'te yedi tabakayı içeren, "Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ" tabakalarını radyokarbon verilerine göre MÖ 8200-7550'ye tarihlendirmiştir¹⁶⁷. Ancak söz konusu

162 Konakçı 2017, 21. Söz konusu Höyüklerde Geç Neolitik-Erken Kalkolitik, Geç Kalkolitik, Erken Tunç Çağı I, Erken Tunç Çağı II, Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı'nda iskân edilmiştir.

163 Dedeoğlu 2013, 6.

164 Konakçı 2017, 21.

165 Konakçı 2017, 37.

166 Dedeoğlu 2014, 34.

167 Mellaart 1970, 6.

kronoloji ve bu kronolojiyi kurmak için kullanılan radyokarbon analiz sonucu tartışmalıdır. Tripolis Antik Kenti'nde yer alan Akkaya Höyük'teki çalışmalarda "Hacılar Boyalıları" keramik parçalarına benzer örnekler tespit edilmiş olması önem arz etmektedir¹⁶⁸. Hacılar'ın Erken Kalkolitik Dönemi'ne ait seramik buluntuları Menderes Nehri'nin havzasındaki birçok yerleşimde olduğu gibi Tripolis Kenti'nde yer alan Akkaya Höyük'te de bulunmaktadır¹⁶⁹.

Yukarı Menderes Havzası sınırları içerisinde yer alan Ekşi Höyük'te¹⁷⁰ gerçekleştirilen çalışmalar da Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönemler ile ilgili önemli verilere ulaşılmıştır. Doğu batı uzantılı bir tepe üzerinde yer alan höyük, 2 hektarlık bir alana yayılmıştır ve güneyinde mevsimlik küçük bir göl, kuzeyinde ise Büyük Menderes Nehri yer almaktadır¹⁷¹. Ekşi Höyük'te 2015 ile 2016 yılları arasında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında Yukarı Menderes Havzası'nın MÖ 7. bin yılın ilk yarısından itibaren yerleşime sahne olmuş olduğu kanıtlanmıştır. Bu kazı çalışmalarında ele geçmiş olan çanak çömlekler Yukarı Menderes Havzası'nın Göller Bölgesi, Kıyı Ege ve kısmen Orta Anadolu ile ilişki içerisinde olduğu göstermiştir. Ayrıca bölgenin, Göller Bölgesi ile aynı kültür çevresi içerisinde yer aldığı da ifade edebilir¹⁷².

Dolayısıyla Tripolis Akkaya (Yenice) Höyük'ten yola çıkarak, Tripolis civarının MÖ 7. bin yılın ilk yarısından itibaren iskân edildiği ve Göller Bölgesi ile aynı kültürel özellikleri paylaştığı söylenebilir.

3.2. Kalkolitik Çağ

Batı Anadolu'nun Kalkolitik Dönemi'nden başlayarak geç dönemlerine kadar kronolojisinde önemli yer tutan yerleşimlerden bir tanesi Beycesultan'dır¹⁷³. Beycesultan kazıları genel olarak Batı Anadolu ve Lykos Vadisi'ndeki buluntuların tarihlendirilmesinde büyük önem arz etmektedir. Beycesultan kazı çalışmaları sonrasında Geç Kalkolitik Dönem'den, Genç Tunç Dönemi'ne kadar kesintisiz devam

168 Dedeoğlu 2014, 34.

169 Dedeoğlu 2014, 39.

170 Ekşi Höyük Denizli İli'nin, Çal İlçesi Dayılar Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır.

171 Dedeoğlu vdd., 2017, 554.

172 Dedeoğlu vdd., 2017, 559.

173 Beycesultan, Denizli ili Çivril ilçesinde, ilçe merkezinin 5 km. güneybatısındadır. İlk kazı çalışmaları 1954 yılında gerçekleştirilmiştir.

eden 40 kültür tabakası tespit edilmiştir¹⁷⁴. Ancak Geç Kalkolitik Dönem'e tarihlenen bu tabakalar ile Erken Kalkolitik arasında genel olarak bölgede bir kesinti olduğu bilinmektedir¹⁷⁵.

Aynı kesinti Lykos Vadisi'ndeki Erken Kalkolitik ile Geç Kalkolitik Dönem yerleşimleri için de geçerli olmalıdır ki Yukarı Menderes Havzası'nda yapılan araştırmalar sonucunda Geç Kalkolitik Dönem'de bazı yerleşimlerin terk edildiği ve ilk defa kurulan yerleşimler bulunduğu anlaşılmaktadır¹⁷⁶. Bu alanda tespit edilen bazı Geç Kalkolitik Dönem çanak çömlek parçaları Çukurköy Höyük çanak çömlek parçalarına benzerlik göstermektedir. Çanak çömleklerin büyük bir bölümünün dış yüzey rengi kahverengi tonlarındadır. Orta derecede pişirilmiş ve hamurunda kum, mika, taşçık, kireç ve bitki katkılıdır. Tripolis Kuzey Territoriumun'da Gavurdamı'nda gerçekleştirdiğimiz araştırmalarda en erken buluntu grubu olarak Kalkolitik ve Tunç Çağları'na ait seramik parçalarına rastlanmıştır. Seramikler genelde saman katkılı, bol taşçıklı ve yüzeyleri basitçe perdelanmış şekildedir¹⁷⁷.

Bu buluntular sayesinde Bozalan ve çevresindeki en erken yerleşim alanından birinin Gavurdamı olduğu anlaşılmıştır. Erken dönem yerleşimi dışında Hellenistik ve Roma Dönemleri'ne ait birçok seramik parçası, pithos ve çatı kiremit parçalarına da yoğun bir şekilde rastlanmıştır.

Tripolis Gavurdamı'nda Geç Kalkolitik Dönemde var olan yerleşimin çağdaşlarının Yukarı Menderes Havzası'nın yanı sıra Lykos Vadisi'nin farklı kesimlerinde de bulunduğunu gösteren kanıtlar Laodekia'dan gelmektedir. Tripolis'in 40 km. güneydoğusunda yer alan Laodikeia Kenti'ndeki kazılar sonucunda Asopos Tepesi'nde¹⁷⁸ Kalkolitik, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik, Erken Roma ve Geç Roma Dönemleri'ne ait tabakalara rastlanılmıştır¹⁷⁹. Lykos Vadisi'nde yer alan Kolossai (Honaz) yerleşimi içindeki buluntular da Geç Kalkolitik Dönem'e kadar uzanmaktadır¹⁸⁰. Genel olarak bölgedeki Geç Kalkolitik Dönem

174 Abay 2011, 11.

175 Dedeoğlu 2013, 6.

176 Dedeoğlu 2013, 7-8..

177 Ozan-Konakçı 2017, 169.

178 Asopos Tepesi, toplamda 2.1 hektarlık bir alana yayılan çift konili bir höyüktür.

179 Semiz-Konakçı 2018, 58.

180 Duman-Konakçı 2006, 86-87; Şimşek 2011, 87.

yerleşmelerine baktığımızda doğal yol güzergâhlarının üzerinde yer aldıkları görülmektedir¹⁸¹.

3.3. Tunç Çağı

Yukarı Menderes Havzası'nda Erken Tunç Çağı, Geç Kalkolitik Dönem'in bir devamı niteliğinde olup, Yukarı Menderes Havzası'nda bu dönemde nüfus ve yerleşmeler konusunda sayısal olarak bir artış gözlemlenmiştir¹⁸². Aynı durumun genel olarak Lykos Vadisi için de geçerli olduğu düşünülebilir. Lykos Vadisi'nde son yıllardaki arkeolojik çalışmalarla Erken Tunç Çağı kültürünü gösteren birden çok yerleşim tespit edilmiştir. Lykos Vadisi'nde yer alan Akhan yerleşiminde Denizli Müzesi Müdürlüğüne nekropol alanında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında 60 adet küp mezar ve buluntularıyla açığa çıkarılmıştır. Bölgenin ölü gömme adetleriyle ve kültürüyle ilgili önemli veriler elde edilmiştir¹⁸³.

Yukarı Menderes Havzası'nda Erken Tunç Çağı'nda yaşanan gelişmelerin, az önce vurgulandığı gibi, Lykos Vadisi için de geçerli olduğu düşünülebilir. Yukarı Menderes Havzası'nda Erken Tunç Çağı 1 ve 2'de yerleşim birimlerinin boyutlarının arttığı gözlemlenirken, Erken Tunç Çağı 3'te dağlık alandaki yerleşmelerin terk edildiği ve platoluk alanda da sınırlı sayıda yerleşimin iskânının devam ettiği anlaşılmıştır. Sosyo-ekonomik değişimin temel sebebinin iklimsel değişiklikler mi, kuraklık mı veya Luwiler'in bölgeye göç etmesi mi olduğunun anlaşılması için detaylı araştırmalar gerekmektedir¹⁸⁴. Bu etmenlerin yanı sıra Erken Tunç Çağı 3'teki bu sosyo-ekonomik değişiklik küçük boyuttaki yerleşimlerin bekli de merkezlere çekilmesiyle açıklanabilir. Orta Tunç Çağı'na gelindiğinde Yukarı Menderes Havzası'ndaki yerleşmelerin sayısında ve boyutunda bir artış gözlemlenmiştir¹⁸⁵.

181 Ozan-konakçı 2017, 170-171.

182 Dedeoğlu 2013, 7-8.

183 Duman-Konakçı 2006, 86-87.

184 Konakçı 2017a, 15.

185 Konakçı 2017a, 15.

3.4. Demir Çağ

Tripolis Antik Kenti Demir Çağı'nda Lydia territoriumları içerisinde değerlendirildiğinde, tarihsel gelişimlerde paralellik göstermektedir ve MÖ 6. yüzyılın ortalarında gerçekleşen pers saldırısından sonra pers egemenliğine girmiş olmalıdır. Lydia üzerine sefer yapan Pers kralı Kserkes ordularıyla Lykos vadisi kenti Colasse'den (Honaz) geçer. Ksenophon, Pers kralı Kyros'un MÖ 401 deki uzun yürüyüşünde Classae'de konakladığı yazar¹⁸⁶.

3.5. Hellenistik Dönem

Tripolis Kenti'nin tarihiyle ilgili arkeolojik verilerine baktığımız yüzey araştırmalarında ve birkaç sondaj çalışmasında bulunan Hellenistik Dönem Seramiği dışında Hellenistik Döneme ait veriye ulaşılamamıştır¹⁸⁷. Tripolis Kenti'nin güneyinde yer alan Attuda¹⁸⁸ kenti MÖ 2. yüzyılda Bergama Krallığına kurulmuştur. Büyük İskender'in MÖ 333'te Pers Kralı'nı yenerek, hakimiyetine son verilmiştir. Ancak Roma Dönemi'nde MÖ 2-3 yüzyılda önemli mimari parçalar bulunması, kentin bu dönemde mimari yapılaşmada parlak bir dönem yaşadığını göstermektedir¹⁸⁹.

3.6. Roma Dönemi

Tripolis Kenti'nin güneyinde yer alan Trapezopolis¹⁹⁰ Antik Kenti MÖ 2. yüzyılda kurulmuş olmasına rağmen, kente gerçekleştirilen araştırmalarda kentin en parlak döneminin MS 2-3 yüzyıl olduğu, kentteki mimari bloklar, tonozlu mezar ve lahitlerden anlaşılmıştır¹⁹¹. Bir diğer çevre kent olan Hierapolis Antik Kenti

186 Ksenophon ANA. 1,2, 6.

187 Duman 2013, 179; Duman 2014a, 225.

188 Attuda antik kenti, Denizli ili, Sarayköy İlçesi Hisar köyünde yer alır.

189 Şimşek 1999b, 317.

190 Trapezopolis Antik kenti Denizli ili, Babadağ ilçesi, Bekirler köyü sınırları içerisinde yer almaktadır.

191 Şimşek 1999b, 320.

Denizli'nin 18 km. kuzeyinde yer alır ve MÖ 2. yüzyıl başlarında Bergama Kralı Telephos'un karısı Hiera adına kurulmuştur¹⁹².

Lykos Vadisi'ndeki kentlerin kazılarına baktığımızda genel olarak Hellenistik Dönem'de kurulmuş olduklarını ve en parlak dönemlerini Roma Dönemi'nde yaşadıklarını görmekteyiz. Ancak bazı kentlerin daha erken dönem buluntulara sahip olduklarını da bilmekteyiz. Aynı kronolojinin Tripolis Kenti ve kente bağlı çevre yerleşimler için geçerli olduğu yapılan kazı ve yüzey araştırmalarıyla tespit edilmiştir. Özellikle Tripolisin kuzeyinde yer alan Gavurdamı'nda Kalkolitik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar yerleşimin var olduğunu yüzey araştırmalarımızda tespit ettik, diğer yerleşimlerin de Hellenistik ve Roma Dönemi'nde kullanım görmüş olduğu anlaşılmıştır. Sonuç olarak Tripolis'in Kuzey Territoriumu'ndaki ören yerleri ve düz yerleşimler, Lykos Vadisi'ndeki diğer kent ve bağlı territoriumlarıyla paralel bir kronolojiye sahiptir.

192 Hellenistik Dönemden itibaren toplumda görülen değişiklikler sonucu, kral ve kraliçeler adında kent kurulması moda haline dönüştürülmüştür. Şimşek 1999a, 4.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BÖLGESİ'NİN SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPISI

Araştırma Bölgesi'nin önemli ticaret yolları üzerinde yer alması her dönemde ekonomik olarak canlı bir yapıda kalmasını sağlamıştır¹⁹³ ve bu durum Tripolis Kenti'nin sosyo-kültürel yapısını önemli derece etkilemiştir. Özellikle kentin konumu sayesinde Karia, Lydia ve Phrygia halklarının birlikte yaşamış¹⁹⁴ olmasında göz önünde bulundurursak kentin sosyo-ekonomik yapısı daha iyi anlaşılacaktır¹⁹⁵. Günümüzde olduğu gibi antik çağ sınır kentleri kendi kültürlerinin yanı sıra komşu kültürleri de içinde barındırdığı için, kent çok yönlü bir kültür yaşamı sergilemektedir.¹⁹⁶ Zengin kültürlerin kesişim yerinde yer alan kentin, sosyo-kültürel bakımından diğer kentlere oranla daha zengin olması doğaldır. Ayrıca bölgenin dağlık yapısı ve verimli ovalara sahip olması dağınık yapılaşmaya sebebiyet vermektedir.

Lykos Vadisi'nde yer alan bir göl, Asopos (Gümüştay), Lykos (Çürüksu) ve Kadmos (Gökpinar) gibi nehirler sayesinde bereketli toprakların oluşmasının yanı sıra, nehirlerin Menderesle birleşmesiyle deniz bağlantısı sağlanmıştır. Büyük Menderes bağlantısı sayesinde ise denizaşırı ticaretin yapılması kolaylaşmıştır¹⁹⁷. Bu sayede Lykos Vadisi, her dönem bölgenin yer altı ve yer üstü zenginliklerini, deniz bağlantısıyla antik dünyaya, ulaştıran bir dağıtım merkezi konumundadır. Günümüzde olduğu gibi bölge önemli yolların kavşak noktasında¹⁹⁸ olması sebebiyle, ekonomik ve kültürel yönden hızlı bir şekilde gelişmiştir. Ayrıca ovanın ılıman iklime sahip olması fauna ve flora bakımından oldukça zengin bir yapıda olmasını sağlamıştır. Bu sayede bereketli otlak alanlara sahip olup, bölgede hayvancılık önemli bir ekonomik kaynak

193 Filippini 2017, 48-49.Duman 2017c, 1.

194 Head 1901, 147.

195 Filippini 2017, 49.

196 Erdoğan 2012, 329.

197 Şimşek 2018, 84.

198 Ceylan 2000, 83: Örneğin, Pergamon, Sardes, Laodikeia, Hierapolis, Side,; Roma Antik ulaşım yolunun Sardes-Hierapolis arasında kalmaktadır. Aynı zamanda Ephesos, Tralles, Apameia yolunun Tralles-Apameia kısmı üzerinde bulunmaktadır. Duman 2017b, 17.

olmuştur. Ayrıca hayvancılık sayesinde tekstil sektörünün gelişmesi de bölge ekonomisine büyük katkı sağlamıştır.

4.1. Hellenistik Dönem

Araştırma Bölgesi'nin ekonomik olarak günümüze kadar devam eden dokumacılık¹⁹⁹ sektörü, önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır ve bölgede üretilen dokuma ürünleri denizaşırı ülkelere ihraç edilmiştir. Kent özellikle hem Ege kıyılarına hem de İç Anadolu ve Akdeniz'e inen ticaret yolları üzerinde yer alması, ürünlerin ihraç edilmesinde etkin rol oynamıştır. Pergamon-Germe üzerinden gelen ticaret yolu Thyateria (Akhisar), Sardeis (Salihli), Phililadelphia (Alaşehir) güzergahından gelip, Tripolis, Hierapolis ve Laodikeia doğru devam eder²⁰⁰. Bölgede yapılan dokuma ürünlerinin ihracı için, Efes (Selçuk) Antik Kenti'nin limanı kullanılarak buradan deniz aşırı ülkelere sevki sağlanmıştır²⁰¹. Lykos Tekstil Birliği'nin güçlenmesi ile birlikte Lykos Vadisi ve çevresinde yer alan Colossae, Laodikeia, Hierapolis, Tripolis, Attuda, Trapezopolis kentleri aralarında ticari bir birlik anlaşması imzalamışlar ve birliğin merkezi Laodikeia olmuştur²⁰². Lykos Vadisi'ndeki kentlerin ticaretle bu kadar ileri gitmeleri, beraberinde zenginlik ve refahı getirmiştir. Bu zenginlik sayesinde kültür ve sanatta da ilerleme kaydedilmiştir²⁰³. Ayrıca diğer çevre kentlerdeki önemli tapınaklar ve şifalı sular da bölgede ekonomik canlılığın ve kültürel etkileşimin diğer önemli hususlarından²⁰⁴. Ayrıca bölgenin ekonomik olarak güçlü olmasının diğer bir nedeni bölgenin dinsel bir merkez olmasıdır²⁰⁵. Bölgede başka bir ekonomik kaynak olarak şarap üretimi de oldukça gelişmiştir²⁰⁶. Tripolis önemli ticaret yolları üzerinde yer almasından kaynaklı, üretimde büyük rol oynamıştır ve kente yer alan iki katlı agorada ele geçen farklı kentlere ait çok sayıda sikke kentin ticari faaliyeti

199 Bölgenin verimli toprak yapısı sebebiyle hayvancılıkta önemli bir gelir kaynağı olmasının yanı sıra hayvan yünleri sayesinde dokumacılık faaliyetleri önemli bir aşama kaydetmiştir. Şimşek 1999a, 4-5.

200 Duman 2014b, 39.

201 Şimşek 1999a, 7.

202 Şimşek 1999a, 7.

203 Şimşek 1999a, 7.

204 Şimşek 1999a, 5.

205 Daşbacak 2011, 475.

206 Daşbacak 2011, 482.

hakkında önemli veriler sunmaktadır²⁰⁷. Kentin ticari amaçlı seramik ürettiğini ve kentte bulunan kemik iğneler ve saç tokalarından yola çıkarak geçim kaynaklarından birinin hayvancılık olduğunu ortaya konulmuştur.

4.2. Roma Dönemi

Roma Dönemi boyunca, uluslararası ticaret etkinliklerinde canlılık Tripolis kentinde de yaşanmıştır. Bunu ağırlıklı olarak MS 6. yüzyılda ipek böceği ticaretinde ve tekstilde görmekteyiz²⁰⁸. Kentin bulunduğu alan bereketli toprakları sayesinde günümüzde dahil bölgenin önemli üzüm üretim merkezi konumundadır.

Bir kentin sosyo-kültürel yapısını etkileyen başka bir unsur ise inanç faktörüdür ve Tripolis içinde bu olgu önem arz etmektedir. Kent MS 325 tarihinde Nicaea Konsili'nde Piskoposluk seviyesinde temsil edilir. Şuana kadar kentte beş kilise tespit edilmiştir²⁰⁹. Bu kadar kilisenin olmasının sebebi İncil'de geçen Philadelphia ve Laodikeia gibi kentlerin haç merkezi olması ve Tripolis'te bu haç merkezlerinin güzergahında yer almasıdır²¹⁰. Nitekim Antik Çağ'da inanç ve ekonomik faaliyetler arasında bir paralellik bulunmaktaydı.

207 Duman 2013a, 41. Tripolis kentinde artan nüfusun ihtiyaçları doğrultusunda şehir kapıları, caddeler, hamamlar, stadyum, tiyatro ve bouleutherion gibi kamu binaları kentin diğer önemli yapılarını oluşturmaktadır.

208 Daşbacak 2006, 958.

209 Duman 2014b, 42; Duman 2017c, 7. Tripolis'deki kilise sayısının fazla olmasının sebebi, kentin kuzeybatısı ve güneydoğusunda yaklaşık 40 km. mesafedeki Philadelphia ve Laodikeia gibi İncil'de adı geçen Kiliselere sahip kentlerin arasında konumlanmış olması, yani kentin Haç güzergahı üzerinde yer alması ile açıklanabilir.

210 Duman 2017c,11-12.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TRİPOLİS KENTİ'NİN KUZEY TERRİTORİUMU

5.1. Araştırma Alanı

Araştırma alanı Denizli ili, Buldan ilçesi, Bozalan mevki ve çevresini kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Bozalan'da yer alan Kırbıyık, Uzuntarla, Gavurdamı, Hatçe'nin Mezarı, Bulguludere Akkuyu, Taşlıtepe, Çirişlitepe, Derbent, Çağış ve Kadıköy gibi alanlarda arkeolojik buluntu alanlarının tespiti ve belgelenmesi amacıyla araştırma alanı olarak seçilmiştir (Fig. 11-12). Bu araştırma alanların seçilmesinin en önemli sebebi daha önce yeterince araştırılmamış olmasıdır. Araştırma alanı 2000-2003 yılları arasında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi²¹¹ ve TÜBA desteğiyle, Türkiye Kültür Envanteri Pilot Bölgesi olarak seçilmiş, bölgede yüzey araştırması ve araştırma sonuçlarının yayını yapılmıştır²¹². Ancak kültür envanter projesi bütün bölgeyi kapsayacak genişlikte yapılmamıştır ve bu çalışmanın diğer bir amacı eksik kalan yerleşim alanları ve kültür varlıklarını tamamlamaya yönelik olarak kapsam alanı içerisinde değerlendirilmiştir.

Araştırma alanının içerisindeki yerleşim alanlarının bağlı olduğu Tripolis Kenti'ne bu yerleşimleri anlamamıza yardımcı olduğu için ağırlıklı olarak değinilmiştir. Söz konusu yerleşim alanları Tripolis'in 10-12 km. kuzeyinde yer aldığı için, Tripolis Kenti'nin territoriumu içerisinde değerlendirilmiştir. Tripolis'in Kuzey Territoriumu yüksek dağlar ve tepelerden oluştuğu için yerleşim birimleri dağınık ve kırsal nitelikli alanlardır. Söz konusu yerleşim birimleri merkezde Buldan ilçesi ve Bozalan köyü olmak üzere çevreye konumlanmıştır.

211 Söz konusu proje Neşe Atik başkanlığında ve Zeynep Koçel Erdem başkan yardımcılığında gerçekleştirilmiştir.

212 Atik-Erdem 2002; Atik-Erdem 2004.

5.2. YüzeY Araştırması Yöntemi

YüzeY araştırma yönteminde öncelikli olarak yerleşim birimleri hakkında detaylı literatür taraması yapılarak veriler toplanmıştır ve bu veriler incelenerek yüzeY araştırması için planlar yapılmıştır. Araştırma alanında 2000-2003 yılları arasında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve TÜBA desteğiyle, Türkiye Kültür Envanteri Pilot bölgesi olarak seçilmiş ve bölgede yüzeY araştırması yapılarak yayın haline getirilmiştir. Söz konusu yayınlar incelenerek, eksik ve ya tam olarak tanımlanmamış veriler belirlenerek, plan içeresine dahil edilmiştir. Literatür taraması ardından yüzeY araştırması için bölgenin genel harita planları incelenerek, gidilecek yerlerin rotası belirlenmiştir. Ayrıca saha çalışması öncesi yerel halktan arkeolojik kalıntı yerleri ve durumları hakkında bilgiler toplanıp yüzeY araştırmasına başlanılmıştır. Öncelikli olarak daha önce tespit edilmiş olan verilerin mevcut durumları ve değişimleri belgelenmiştir. Tespit edilen yeni verilerin diskripsiyonları, çizimleri yapılarak ayrıca fotoğraflanarak katalogları oluşturulmuştur. Ayrıca yüzeYde görülen seramiklerin ve diğer buluntuların fotoğrafları çekilerek araştırma bölgesiyle ilgili kronoloji oluşturulmaya çalışılmıştır.

Araştırma alanlarında arkeolojik verilerin dağılım durumlarına göre, koordinatları alınarak Quantum Gis programının yardımı ile bölgenin izohipsli haritası çıkarılmıştır, her bölge için ayrı ayrı haritalar oluşturulmuştur. Haritalarda, yerleşim yerleri boyutlarına göre ölçeklendirilmiş ve her haritanın koordinatları eklenerek, ileride yapılması muhtemel daha detaylı araştırma veya kazı çalışmalarında kullanılma olanağı sağlanmıştır. Oluşturulan haritalarda verilerin dağılım alanları baz alınarak ve bu haritalar sayesinde kentlerin birbiriyle olan mesafeleri ve yükseklikleri hesaplanmıştır. Bütün verilerin toplanmasıyla tezin metin kısmı yazılmaya başlanılmıştır.

5.3. Yerleşim Yerleri

Buldan'da birçok yerleşim alanı tespit edilmiştir ve bunların içeresinde höyükler az yer teşkil etmektedir. Bölge de ilk iskân Neolitik Dönemle başlamıştır ve sırasıyla, Kalkolitik, Tunç Çağı şeklinde geç dönemlere kadar devam eden süreklilik

göstermektedir²¹³. Ancak bölgenin günümüze kadar hem yerleşim alanı hem de tarım alanı olarak kullanılmış olmasından kaynaklı, höyük yerleşimleri düz bir alana dönüşmüştür ve yerleşimlere ait duvar taşları temizlenerek tarların kenarlarına atılmıştır²¹⁴. Tripolisin yakınında yer alan Yenicekent-Höyüktepe yerleşimi bölgenin en erken yerleşim alanı olup, bir tepe üzerinde yer almaktadır²¹⁵. Ancak bu höyükte günümüz taş ocakları nedeniyle kültür katmanları incelenmiştir²¹⁶. Tripolis Antik Kenti'nin çevresinde kente bağlı, kasaba nitelikli birkaç yerleşim ve çok sayıda köy nitelikli düz yerleşimlerin varlığından bahsetmek mümkündür. Özellikle Roma Dönemi'nde düz yerleşimlerin sayısının artışı ve mevcut yerleşimlerin de büyütüldüğü anlaşılmıştır. Söz konusu iskân alanlarındaki yüzey ve mezar buluntuları incelendiğinde yerleşimlerin kırsal nitelikte olduğu ve buluntu açısından zengin olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak Roma Dönemi'nde yaşam seviyesinin biraz daha yükselmiş olduğunu ve bu dönemde villalar inşa edildiği tespit edilmiştir. Düz yerleşimlerin geniş tarımsal alanlarla ilişkili olmasından dolayı, söz konusu yerleşimlerin ağırlıklı tarımsal nitelikli olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bunun en güzel örneği söz konusu yerleşimlerin günümüzde de aynı işlevi sürdürüyor olmasıdır.

Düz yerleşimler, bağlı oldukları kentin bütün üretim ihtiyacını karşılayan ve ticaret kaynağı olan hammadde üretim merkezleri konumları taşımakla birlikte, kentin ekonomisini ayakta tutan önemli yerleşimlerdir. Kent yerleşimleri bütün sosyal ve ticari yapıları bünyesinde barındırırken, kırsal yerleşimler daha basit ve önemli yapılardan yoksundurlar. Bu yüzden büyük kentlerde gördüğümüz büyük kamusal ve dinsel yapıları ve görkemli nekropol alanları kırsal yerleşimlerde görmemekteyiz. Özellikle Roma Dönemi'nde kırsal yerleşimler ile kent yerleşimleri arasındaki yapılaşma ve yaşayış biçimi önemli farklılıklar göstermektedir. Düz yerleşimlerde özellikle büyük boyutta pithos parçalarının bulunması ve yer yer günümüze kadar iyi korunmuş örneklerin olması, ürün fazlalığının büyük ölçüde depolandığı ve bağlı olduğu kentlere bu pithoslarla transfer edildiğini göstermektedir. Bu ürünlerin bazıları doğrudan

213 Atik-Erdem 2003, 6.

214 Atik-Erdem 2003, 6. Erken Dönem yerleşim alanları şunlardır: Doğanköy-Çolaklar/Deliali, Doğanköy-Softalar/Makif, Derbent-Çaltılı, Yenicekent-Çayağzı.

215 Yüzey buluntulardan höyüğün günümüzden 6 bin yıl öncesinde var olduğu ve Roma Dönemine kadar kullanılmış olduğu belgelenmiştir. Atik-Erdem 2003,6.

216 Atik-Erdem 2003, 6.

hammadde olarak transfer edilirken, bazılarında alanda bulunan zeytin ve şarap işliklerinden dolayı işlenerek ihraç edildiği söylenebilir.

5.3.1. Bozalan Köyü'ndeki Kalıntılar

Bozalan Köyü Antik Tripolis Kenti'nin 8.5 km. kuzeyinde alana hakim bir konumda yer almakta ve günümüzde halen iskânı devam etmektedir (**Fig. 11-13**). Köy içi çalışmalarımızda köyün birçok evinde mermer mimari blokların devşirme malzeme olarak kullanılmış olduğunu gördük ve köy halkının ifadelerine göre köyün içinde mermer mimari blokların ve pithosların olduğunu fakat zamanla tahrip olmuş olduklarını gözlemledik. Köylüler söz konusu mimari blokların başka bir yerden getirilmediği, köyün içinde olduğunu ifade etmişlerdir ve yaptığımız çalışmalarda aynı görüşü destekleyen verilere ulaştık.

Köyün camiisin 10 m. kuzeyinde bir evin bahçesinde, 1.23 m. uzunluğunda, 0.87 m. genişliğinde ve 0.70 m. kalınlığında tek vidalı pres ağırlık (Litus) taşı bulunmuştur. Taşın ağırlığını ve işlevselliği göz önünde bulundurduğumuzda başka bir yerden getirilme olasılığının olmadığı hemen anlaşılmaktadır. Ayrıca köylülerle yapılan sözlü bilgi alış verişinde Litus'un çok eskilerden beri aynı yerde olduğunu belirtmişlerdir. Yerel kireç taşından yapılmış olan pres ağırlık taşının iki yanında 0.45 m. uzunluğunda, 0.25 m. genişliğinde ve 0.12 m. derinliğinde vidalı pres sisteminin oturma yuvası bulunmaktadır. Yuvaların alt kısımları 0.25 m iken, üst kısmı biraz daha dar olup 0.21 m. ölçülerindedir. Bu sayede yuvaya yerleştirilmiş olan ahşabın bütün ağırlıklara dayanması sağlanmıştır. Ancak zamanla yuvanın bir tarafının tahrip olmuş olduğu görülmüştür. Pres ağırlık taşının üst kısmında ve her iki destek yuvasının orta kısmına denk gelen 0.32 m. çapında ve 0.14 m. derinliğinde, vidanın dönmesini sağlayan yuvarlak asıl yuva bulunmaktadır (**Fig. 14-15**). Ağırlık taşının boyutu göz önüne alındığında zeytinyağı preslemesinde kullanılmış olması muhtemeldir. Ayrıca vidalı presleme sisteminin Roma Dönemi'nde çokça kullanılmış olduğu ve bu sistemin günümüze yakın bir zamana kadar kullanıldığını da biliyoruz. Diğer bir yandan pres ağırlık taşının bulunmuş olması, yerleşim alanının kırsal niteliğinden ötürü zeytin yetiştiriciliğinin var olabileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bozalan Köyü'nün meydanında yer alan bakkalın bahçesinde, masa olarak kullanılan anıtsal mimari mermer bir blok bulunmaktadır ve kare formundadır. Bu blok 0.92x0.90x0.40 m. ölçülerindedir. Devşirme malzeme olarak kullanılan mimari bloğun alt kısmı 0.50 m. yüksekliğinde harçlı bir kaide üzerine oturturulmuş, üst kısmında 0.5 cm. kalınlığında bir başka harç tabakasıyla kaplanmış ve kireç sıva ile boyanmıştır. Mimari bloğun üst kısmı düz bir şekilde bırakılmış, alt kısmı ise 0.22 m. dış bükey bir görünümde yapılmıştır. Bu form sütun altı destek bloklarına benzemektedir (**Fig.16**).

Bozalan Köyü'nün İlkokulu bahçesinde, köyün farklı yerlerinden toplanarak getirilmiş bir çok mimari blok ve pithoslar bulunmaktadır (**Fig. 17**). Mimari bloklar içerisinde, büyük ihtimale kutsal bir alanda kullanılmış mermer bir kemer bloğu bulunmaktadır. Söz konusu kemer bloğu 2001 yılındaki kültür envanter çalışmaları²¹⁷ sırasında tespit edilmiştir ancak yerinde yaptığımız incelemelerde kemer bloğun yerinde olmadığı anlaşılmıştır. Mimari bloğun destek bölümünün üzerinde sinagoglarda sıklıkla görülen yedi kollu kutsal şamdan betimlemesi bulunmaktadır. Şamdanın alta doğru devam eden kısmında ise üç dişli trident betimi yer almaktadır. Tridentin alt kısmında da başka betimlemeler kabartma şeklinde verilmiş ancak tam olarak ne oldukları anlaşılamamıştır. Şamdan betimlemesinin hemen sağ kısmında, tridentin hemen üstünden başlayan uzunca ve ince bir yaprak betimi bulunmaktadır ve yaprak kemerin eğimine göre eğimli bir şekilde yapılmıştır. Söz konusu bütün betimlemeler doğal bir çerçeve içerisinde ve kabartma tekniğiyle yapılmıştır. Mimari bloğun destek bölümünde şamdanın kenarında sütun betimlemesi yapılarak sütun görünümü verilmeye çalışılmıştır. Şamdanın hemen üst kısmında ise yatay bir kanal ve kanalın hemen üst kısmında çatıların alt kısmında yer alan diş sırası bulunmaktadır. Kemerin diğer kısmı ise yay şeklinde eğimli yapılmıştır. Öyle anlaşılıyor ki bu alanda kutsal bir alan yapısı olmalıdır²¹⁸ (**Fig. 18**).

Aynı alanda 0.56x55 m. ölçülerinde ve 0.37 m. yüksekliğinde mermer bir sütun kaidesi tespit edilmiştir. Kaidenin alt kısmı kare şeklinde düz yapılmış iken, üst kısmı bir kanalla ayrılarak oval bir görünüm verilmiştir ve kaidenin bazı köşeleri tahrip olmuştur. Benzer örnekler kilise ve ya kutsal alanlarda çokça görülmektedir (**Fig. 19**).

217 Atik-Erdem 2003, Leh. 15.

218 Kemer Bloğu muhtemelen bir sinagog yada yahudilik inancıyla ilgili bir yapıya ait olmalıdır.

Bu sütun kaidesinin 3 m. kadar batısında 0.55x0.55 m. ölçülerinde ve 0.32 m. yüksekliğinde ikinci bir sütun kaidesi bulunmaktadır. Mermerden yapılmış olan bu sütun kaidesinin oturma bölümü kare formunda iken, üst kısmı sütun görünümlü yuvarlak yapılmıştır. Kaba bir işçiliğe sahip olan kaidenin bitirilmemiş olduğu ve çoğu kenarının tahrip olduğu anlaşılmıştır. Yoğun çalılık nedeniyle tamamen açığada çıkarılamamıştır (**Fig. 20**).

Bozalan Köyü'nün İlkokulu bahçesindeki Atatürk büstünün yanında üçüncü bir sütun kaidesi daha bulunmaktadır. Söz konusu sütun kaidesinin alt kısmı kareye yakın 0.55x0.54 m. ölçülerinde ve 0.12 m. yüksekliğindedir. Kare formunun hemen üst kısmına doğru bir çıkıntı ile yukarıya doğru daralan bir formla sütun görünümü kazanmıştır ve üst kısmı 0.33 m. çapında ve 0.38 m. yüksekliğindedir. Diğer mermerlerden farklı olarak renkli mermer seçilmiştir (**Fig. 21**). Mermerin benzer bir örneği Yenicekent'in Kısılkaya mevkiinde de görülmektedir²¹⁹. Bu sütun kaidesinin hemen yanında üst kısmı 0.60x0.60 m. ölçülerinde kare formu bir mimari blok bulunmaktadır. Mimari bloğun kare olan üst kısmı 0.6 m. kalınlığında iken alt kısmı 0.12 m. yüksekliğine sahiptir. Form olarak sütun kaidesine benzerlik göstermesine rağmen alandaki diğer örneklerden farklılık teşkil etmektedir (**Fig. 22**). Okulun bahçesinde 2001 yılındaki kültür envanter çalışmasında tespit edilen ancak günümüzde yerinde olmayan başka bir sütun kaidesi daha bulunmaktaydı²²⁰. İon tipi kaidelere benzeyen ve alt kısmı kare şeklinde (Plinthus), üst kısmı yuvarlak (Trochilus) ve en üst kısmı ise sütun görünümlü (Torus) şeklindedir. Yer yer kırıklara sahip olan sütun kaidesi mermerdendir (**Fig. 23**).

Aynı alanın hemen güneyinde, çalılardan içerisinde 0.75x0.35 m. ölçülerinde bir adet silindir taşı bulunmaktadır ve taşın iki ucunun orta bölümünde 0.6 cm. çapında iki tane yuva bulunmaktadır. Yuvalar, silindirin dönmesini sağlamak amacıyla, metal destek yerleştirme alanlarıdır (**Fig. 24**). Silindir taşının hemen kenarında ağız kısmı kırılmış bir adet pişmiş toprak pithos bulunmaktadır. Söz konusu pithosun korunmuş ağız kısmı 0.84 m. çapında ve 0.90 m. yüksekliğindedir. Ağız kısmı düz bir şekilde kırılmıştır. Kaide kısmı ise yoğun çalılık nedeniyle tam olarak anlaşılmamaktadır ancak

219 Atik-Erdem 2002, Leh. 11., Res. 2.

220 Atik-Erdem 2003, Leh. 15.

görünen kısımlarından yola çıkarak kaidesinin küçük olduğu ve taşımada kulp görevi gören pithoslarla benzerlik teşkil ettiği söylenilebilir (**Fig. 25**).

Aynı alanda depolama amaçlı kullanılan bir adet pithos parçası daha bulunmaktadır. Söz konusu pithos'un çok küçük bir kaidesi bulunmakta ve kaideden çok taşımada destek niteliğindedir. Küçük kaideli, yuvarlak gövdeli ve geniş ağızlı pithos toprağa gömülen tarzdaki pithoslardandır ve genellikle tahıl türü ürünlerin depolanmasında kullanılmaktadır²²¹ (**Fig. 26**). Bozalan Köyü'nün iç kısımlarındaki evlerde mermer sütun tamburları ve mimari bloklar sıklıkla görülmektedir. Ayrıca köyün kuzey çıkış yolu üzerindeki bir tarlanın istinat duvarında birden çok düzgün işlenmiş ve kesilmiş farklı tarihlere tarihlendirilebilecek yerel kireç taşından mimari blok, devşirme malzeme olarak kullanılmıştır (**Fig. 27**).

Bozalan mezarlığında ise birden çok mermer blok kabaca şekillendirilerek devşirme malzeme olarak, mezar taşı olarak kullanılmıştır²²² (**Fig. 28**). Bu kadar mimari bloğun var olduğu bir yerde taş ocaklarının da var olduğu 2001 yılındaki kültür envanter çalışmasında tespit edilmiştir²²³.

Bozalan'da bulunan birden çok mimari blok ve özellikle sütun kaideleri, bu alanda önemli bir ören yerinin olabileceğini göstermektedir. Sütun kaidelerinin değişiklik göstermesi farklı ve önemli yapıların, kutsal mekânların var olabileceğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca büyük boyuttaki vidalı pres altlığının varlığı, bölgede zeytin üretiminin varlığını da göstermektedir. Ancak günümüze kadar yerleşimin aralıksız devam etmiş olması ve tarım alanlarının her geçen gün artması sebebiyle kentte büyük oranda tahribatın olması kaçınılmazdır. Köy halkından öğrendiğimiz kadarıyla, bölgedeki kireç ocaklarının varlığı sebebiyle bölgeden birçok mimari bloğun kireç ocaklarında eritildiğini ifade etmişlerdir. Diğer bir yandan kentteki arkeolojik araştırmaların ve kazıların yetersizliği sebebiyle kent hakkında kesin bir şey söylemek imkânsız hale getirmektedir.

221 Atik-Erdem 2004, 6.

222 Atik-Erdem 2004, 6.

223 Atik-Erdem 2002, Lev. 16.

5.3.2. Bozalan/Kırbıyık

Kırbıyık yerleşim alanı, Bozalan'ın 2.5 km güneyinde, Tripolis Antik Kenti'nin ise 6 km. kuzeyinde, bir tepenin güney yamacında yer almaktadır (**Fig. 29**). Ancak günümüz de yoğun tarım alanı olarak kullanılmış olmasından dolayı, yüzeyde yapı kalıntısına rastlanılmamıştır (**Fig. 30**). Ancak tarlalarda yoğun miktarda Hellenistik, Roma ve Doğu Roma Dönemleri'ne ait seramik parçalarına ve kaliteli mermer tepsi formlu parçalara ulaşılmıştır (**Fig. 31**). Köylüler tarafından tarım alanlarında açığa çıkarılan mimari bloklar ya tarım teraslarında ya da evlerin çevirme duvarlarında kullanılmıştır (**Fig. 32-33**). Bunun en güzel örneğini Kırbıyık'ın girişindeki köy evininin çevirme duvarlarında kaset şeklindeki çerçeveli mimari bloklarda görmekteyiz. Söz konusu mimari bloklar 3 parçaya ayrılmıştır ve birleşen parçalar 1.80 m. uzunluğunda, 0.80 m. yüksekliğinde ve 0.18 m. kalınlığına sahiptir. Blokların çevresindeki çerçeveli alan 0.10 m. kalınlığında ve 0.10 m. yüksekliğindedir. Mimari bloklar ince plaka şeklinde ve kenarlarında yer yer birbirinin içine geçecek şekilde çıkıntılar yapılmış ve çok ince bir işçilik sergilemektedir (**Fig. 34**).

Aynı bahçenin güneydoğu köşesinde yere gömülü olan ve 0.55 m. ağız çapına sahip bir adet pişmiş toprak pithos bulunmaktadır. Pithos'un ağız kısmında yer yer kırıklar olmasına rağmen günümüze kadar iyi korunmuş durumdadır. Bu pithosun ağız profiline baktığımızda, Bozalan köyünde gördüğümüz pithosalara benzerlik gösterdiğini ve boyut olarakta neredeyse aynı olduğunu söyleyebiliriz. Toprağa gömülü olması ve ağız kısmının yürüme seviyesinde açık olması beklide günümüzde de kullanılmış olunabileceği fikrini uyandırmaktadır²²⁴ (**Fig. 35**). Ören yerinde önemli yapıların var olduğu ve zamanla tahrip olmuş olduğu anlaşılmaktadır.

Köy evinin ön kısmındaki taş zeminli alanın içerisinde 0.68 m. uzunluğunda, 0.48 m. genişliğinde ve 0.15 m. kalınlığında bir adet öğütme taşı ve aynı alanda bir adet sütun tambur parçası bulunmaktadır (**Fig. 36**). Ayrıca evin önündeki zemin taşlarının çoğu mermer mimari bloklardan oluşmaktadır. Ancak bu zemin ve duvarlar için kullanılmış olan antik blokların çoğu tahrip edilerek kullanılmıştır.

224 Söz konusu alandaki köy evinin terk edilmiş ve çevrede kimsenin yaşamamış olması, bu alanda yer alan arkeolojik verilerin nereden getirilmiş ve ne zamandan beri kullanmış olduğuyla ilgili sorularımıza cevap bulmamızı engellemektedir.

Köy evinin hemen 15 m. kadar güneyinde 1.65 m. çapında bir adet su kuyusu bulunmaktadır. Su kuyusunun ağız kısmına bir pithosun ağız kısmı yerleştirilmiştir ancak yoğun tahribat ve çevredeki moloz taşların kuyu üzerine atılmış olmasından kaynaklı olarak belgeleme çalışması yapılamamıştır (**Fig. 37**). Kırbıyık Ören yerinde 2001 yılında gerçekleştirilen kültür envanter çalışması kapsamında bir sarnıçtan bahsedilmektedir ancak gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmasında herhangi bir sarnıç yapısına ulaşamadık. Öyle anlaşılıyor ki yoğun tarım nedeniyle sarnıç yapısı tahrip olmuştur.

Kırbıyık'ın 500 m. kadar güneydoğusunda alana hâkim bir tepe üzerinde, ormanlık alan içerisinde nekropol alanı bulunmaktadır. Nekropol alanı günümüze yakın bir zaman diliminde mezarlık alan olarak kullanılması nedeniyle antik dönem mezarlarının tahrip olmuş olduğunu görmekteyiz. Ayrıca köy halkıyla yapılan görüşmelerde söz konusu mezarlığın bulunduğu alanda birden çok antik mezarın çıktığı, ancak zamanla tahrip olduğu ve ya üstü örtüldüğü ifade edilmiştir. Nekropol alanında birden çok kaçak kazı çukurunda bulunmaktadır (**Fig. 38**).

Kırbıyık'ta gerçekleştirilen yüzey araştırmasında, son yıllarda yoğun tarım ve taş toplama makineleri sebebiyle, antik yapı kalıntılarının büyük oranda tahrip edildiği ve yapılara ait mimari blokların başka yerlere taşınmış olduğunu görmekteyiz²²⁵. Tarım arazilerinde yoğun miktarda Hellenistik, Roma ve Doğu Roma Dönemleri'ne ait seramik parçalarından yola çıkarak Hellenistik Dönem'den Roma Dönemi'ne kadar kesintisiz bir yerleşimin olduğu anlaşılmıştır. Ancak yerleşim, tarımsal alanların içinde kalması ve geç dönemlere kadar alanda bulunan mimari blokların kireç ocaklarında eritilmesi nedeniyle büyük oranda tahribata uğramıştır²²⁶.

5.4. Düz Yerleşimler

Bölgedeki araştırmalar sonucunda ören yerleri dışında birçok düz yerleşimin varlığı da tespit edilmiştir. Bu yerleşim alanları büyük yapılardan yoksun, yapılaşmanın

225 Ayrıca son yıllara makinelerle açılan yollar ve taş toplama makinelerinin sağladığı kolaylık sebebiyle, antik blokların ören yerin dışındaki yerlere taşınmasına neden olmuştur.

226 Atik-Erdem 2004, 6; Atik-Erdem 2004, 12.

az olduğu yerlerde ve daha çok kırsal niteliktedirler. Düz yerleşimlerdeki kültür katmanları bazen kısa süreli bazen de uzun sürelidirler. Bölgedeki düz yerleşimlerin en erken örneklerinin Kalkolitik Dönem'e kadar gittiği yüzeyde görülen taş aletler, çanak çömlek parçalarından anlaşılmıştır. Ancak bu döneme ait yapı kalıntıları bu alanlarda tespit edilememiştir²²⁷. Roma Dönemi'nde düz yerleşimlerinin sayısında artış görülmüştür, ancak yerleşimlerin ekonomik olarak zayıf olduğu yüzey araştırmalarında bulunan seramik ve diğer küçük buluntulardan anlaşılmaktadır²²⁸. Buldan ve çevresindeki düz yerleşimler ağırlıklı olarak Roma Dönemi'nin son evrelerine aittir²²⁹ ve Bizans Dönemi'ne ait az sayıda yerleşim olduğu görülmüştür²³⁰.

Köy yerleşimleri niteliğinde olan bu yerleşimler genellikle daha büyük kentlere bağlıdır ve de en yakın kent olarak da Tripolis önerilebilir. Bu bağlamda araştırılan alanlar, Tripolis Antik Kenti'nin kuzeyinde bulunan bir territorium yerleşkeleri niteliğindedir.

5.4.1. Bozalan/Uzuntarla

Uzuntarla Tripolis Antik Kenti'nin 6 km. kuzeyinde, Bozalan'ın ise 5 km. doğusunda yer almaktadır ve bulunduğu konum itibarıyla iki ufak tepe arasında kalan düz bir arazi üzerinde, alana hâkim bir noktadadır (**Fig. 39**). Bulduğu arazi yapısı doğu-batı doğrultusunda 400 m. uzunluğuna 100 m. genişliğine sahiptir. Tarım arazisi olduğu için Uzuntarla ismi kullanılmıştır. Ancak Uzuntarla'nın kuzey bölümünde, özellikle kalıntıların bulunduğu alanda güneş panelleri yapılmış ve bütün alan tel örgülerle kapatılmıştır (**Fig. 40**). Bu sebeple kalıntıların üzeri kapatılmış ve tellerle çevrili olduğu için içeri girip belgeleme çalışması şansımız olmamıştır. Ancak yüzeyde bol miktarda seramik parçaları bulunmaktaydı ve bunlar içerisinde kahverengi astarlı ve terra sigillata parçalar bulunmaktadır ve seramikler ağırlıklı olarak Roma Dönemi'ne aittir (**Fig. 41**).

227 Atik-Erdem 2004, 12. Bozalan Gavurdam'ındaki çalışmalarda Kalkolitik, Tunç ve Roma son dönemine ait veriler vermektedir.

228 Atik-Erdem 2004, 9-10.

229 Atik-Erdem 2004, 14.

230 Atik-Erdem 2004, 15.

Uzuntarla'nın bulunduğu alandaki yoğun tarım ve taş toplama makineleri sebebiyle, yüzeyde herhangi bir yapı kalıntısı görülmemiştir (Fig. 42). Ancak bazı yapı kalıntıları güneş panellerin olduğu alanda görülmektedir. Yerleşim alanının ağırlıklı olarak Roma Dönemi'nde küçük bir yerleşim alanı şeklinde kullanılmış olduğu alandaki yoğun seramiklerden anlaşılmaktadır.

5.4.2. Bozalan/Gavurdamı

Gavurdamı, Bozalan Köyü'nün 1.2 km. güneybatısında, Tripolis Antik Kenti'nin 9 km. kuzeybatısında, günümüz kara yolunun da hemen güneyinde yer almaktadır. Topografyasına baktığımızda alana hâkim bir konumda ve yol güzergâhların üzerinde konumlandırılmıştır. Yüzey araştırmamızda buluntu dağılımı ve sınırları göz önünde bulundurarak, yerleşim alanının 300 m. uzunluğunda, 170 m. genişliğinde bir alana yayılmış olduğunu mevcut verilerle söyleyebiliriz (Fig. 43). Günümüzde tarla olarak kullanılan yerleşim alanının aslında bir höyük olduğu, ancak tarım arazisi olarak sürekli kullanılmasından ötürü düz bir alana dönüştüğünü gözlemledik (Fig. 44). Söz konusu alanda gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmasında en erken buluntu olarak Kalkolitik ve Tunç Çağları'na ait seramik parçalarına rastladık. Seramikler genelde saman katkılı, bol taşçıklı ve yüzeyleri basitçe perdelanmış şekildedir (Fig. 45). Bu buluntular sayesinde Bozalan ve çevresindeki en erken yerleşim alanın Gavurdamı olduğu anlaşılmıştır. Erken dönem yerleşimi dışında Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait bir çok seramik parçası, pithos ve çatı kiremit parçalarına da yoğun bir şekilde karşılaşılmıştır. Seramik parçaları ağırlıklı günlük kullanıma yönelik, kaliteli parçalardan oluşmaktadır (Fig. 46). Gavurdamı'nda en geç malzeme olarak Bizans Dönemi'ne ait sarı ve yeşil sırlı seramik parçaları yoğun bir şekilde bulunmuştur. Ağırlıklı olarak günlük kullanıma yönelik olan seramik parçaları içerisinde tabak parçaları gözle görülür bir çoğunluktadır. Kaliteli olan bu seramik grubun iç kısmı konsatrik bezemelidir (Fig. 47). Diğer bir yandan pithos parçaları ve çatı kiremit parçaları da yoğunluk göstermektedir.

Küçük buluntular dışında 2001 yılındaki kültür envanter çalışmasında tespit edilen bir sarnıcın var olduğunu biliyoruz, ancak yaptığımız araştırmada sarnıcın korunmadığını gördük. Söz konusu sarnıcın ilk araştırmalardaki bilgilere göre moloz

taşlardan kireç harç kullanılarak inşa edilmiştir ve o tarihlerde büyük oranda korunmuş durumdadır²³¹ (**Fig. 48**). Gavurdam'ın kuzeybatısında ormanlık alının içerisinde daha önceki çalışmalarda Hellenistik ve Roma Dönemlerine ait mezarlar tespit edilmiştir²³², ancak yerinde yaptığımız araştırmada yoğun bitki örtüsü ve kaçak kazılar sebebiyle herhangi bir mezar yapısı göremedik. Büyük oranda tahrip olmuş olan nekropol alanı ve tarım alanı olarak kullanılmış olan yerleşim alanında seramik parçaları dışında herhangi bir mimari unsurla karşılaşılmamıştır. Alanda doğal tahribatlarının yanı sıra yoğun şekilde kaçak kazılar yapılmıştır (**Fig. 49**). Gavurdamı Kalkolitik Dönem'den, Bizans Dönemi'ne kadar sürekli yerleşim görmüş ve bölgenin erken dönem yerleşmeleri konusunda önem arz etmektedir.

5.4.3. Bozalan/Hatçe'nin Mezarı

Hatçe'nin Mezarı olarak bilinen mevkii, Bozalan'ın 3 km. kuzeybatısında, Tripolis Antik Kenti'nin 9 km. kuzeyinde yer almaktadır. Alana hâkim bir yükseltiye sahip olan bölge, günümüzde yoğun ormanlık alan içerisinde bulunmaktadır. Kalıntıların dağılım alanlarına baktığımızda doğu-batı doğrultusunda 200 m. uzunluğunda kuzey-güney yönünde ise 80 m. uzunluğunda bir alana dağılmış durumdadır (**Fig. 50**). Ancak ormanlık alan içerisinde maki bitki örtüsünün temizlenmesi için iş makinalarıyla alan sürülmüştür ve bütün yapı kalıntıları çevreye yayılmıştır.

Alanın genelinde yapılara ait duvar hatlarına ve bunlara ait mimari bloklara rastlanmaktadır ve bu bloklar, genelde çok düzgün kesilmiş 1.50x0.90 m. ölçülerindedir. Mimari bloklar içerisinde ince işçilikli, çerçevesi ve önemli yapılara ait olduğunu düşündüğümüz bloklar da bulunmaktadır. Yüzeyde yoğun miktarda Roma Dönemi'ne ait günlük kullanım çanak çömlek parçaları, çatı kiremitleri ve de depolama amaçlı pithos parçaları görülmüştür. Seramikler içerisinde ticarete kullanılan sivri uçlu amphora parçaları da bulunmaktadır. Kalıntılar ormanlık alan içerisinde yer aldığı için, yoğun şekilde kaçak kazılara uğramıştır. Alanın mimari ve yüzey buluntularına

231 Atik-Erdem 2004, 11.

232 Atik-Erdem 2004, 11.

bakıldığıın zaman Roma Dönemi'nden, Bizans Dönemi'ne kadar yoğun yerleşim görmüş bir alan olduğu anlaşılmaktadır (**Fig. 51-53**).

5.4.4. Bozalan/Taşlıtepe

Taşlıtepe mevkiî Bozalan Köyü'nün 3 km. doğusunda, Tripolis Antik Kenti'nin 6 km. kuzeyinde ve Kırbıyık Ören yerinin 1 km. kadar doğusunda, yüksek bir tepe üzerinde, alana hâkim bir konumdadır. Mevcut kalıntıların dağılım alanına baktığımızda ise doğu-batı doğrultusunda ortalama 130 m., kuzey-güney yönünde ise 80 metrelik alana yayılmıştır (**Fig. 54**). Konum olarak Kırbıyık yerleşim alanına çok yakın olması ve de hemen üst tepesinde yer alması Kırbıyık'a bağlı küçük bir yerleşim olabileceği fikrini uyandırmaktadır.

Alanın orta bölümünde kaçakçılar tarafından kazılmış bir çukur içerisinde, bir yapıya ait duvar hatları açığa çıkmıştır. Duvar hattı doğu-batı yönünde 3.20 m. uzunluğundadır ve köşe yaparak kuzeye doğru 1.30 m. uzanmaktadır. 1.10 m. korunmuş bir yüksekliğe sahiptir. Bir yapının iç köşesini oluşturduğunu düşündüğümüz duvar hattı, küçük yerel kireç taşından yapılmış olup, çamur harçla inşa edilmiştir. Duvarlar büyük oranda kaçak kazıcılar tarafından tahrip edilmişlerdir (**Fig. 55-56**). Alanda buna benzer birden çok kaçak kazı ve duvarlara ait mimari bloklar bulunmaktadır. Alanın güney bölümünde 1.20 m. uzunluğunda 0.45 m. genişliğinde taşlarla yapılmış bir yapının temeli tespit edilmiştir. Yerel taşlardan yapılmış olan yapının "L" şeklindeki planı yüzeyde görülmektedir ve alandaki en görkemli yapının temeli olmalıdır (**Fig. 57**).

Yüzey araştırmalarında MS 1-7. yüzyıllar arasına tarihlendirdiğimiz seramik parçaları ve yapıların üst örtüsünde kullanılan çatı kiremit parçaları bulunmuştur. Ayrıca zeytinyağı ve ya şarap üretiminde kullanılan kireç taşından bir ezgi taşı bulunmuştur²³³. Alanın güney bölümünde kayalık bir alanda, taş ihtiyacını karşılamak amacıyla, kullanılmış bir taş ocağı alanı bulunmaktadır (**Fig. 58**). Yerleşimin konumu ve kalıntıları göz önüne alındığında önemli bir Roma Dönemi yerleşiminin olduğu anlaşılmaktadır.

233 Atik-Erdem 2004, 13.

5.4.5. Bozalan/Bulgurudere Akkuyu

Söz konusu alanda ağaç dikim faaliyetleri sırasında, dozerlerle alan düzeltilmiştir ve büyük oranda tahribat olmuş bir yerleşim alanıdır. Yüzeyde çok sayıda mimari mermer parçaların varlığı, önemli bir yerleşim yerinin olduğunun göstergesidir. Ayrıca büyük pithos parçalarının yüzeyde bol miktarda görülmesi, depolama amaçlı faaliyetlerin varlığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Diğer bir yandan yine yüzeyde Geç Roma Dönemi'ne ait yoğun miktarda çanak çömlek parçaları, evlerin çatılarında kullanılan kiremit, yapılara ait taş ve tuğla parçaları bulunmaktadır²³⁴.

5.4.6. Bozalan/Çirişlitepe

Çiriştepe'deki yüzeyde yapılan araştırmada, Hellenistik Dönem'e ait az miktarda parlak astarlı seramik parçalarının yanı sıra MS 4.-5. yüzyıllara ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur.²³⁵

5.4.7. Derbent

Derbent mevkiindeki arkeolojik veriler, Tripolis Antik Kenti'nin 12 km. kuzeybatısında, Derbent Köyü'nün 3 km. doğusunda iki farklı alanda tespit edilmiştir. Yerleşim alanı Derbent Barajı'nın kenarında yer almakta olup, dağınık bir yerleşim modeli sergilemektedir (**Fig. 59-60**). Asar Tepesi'nin 2 km. kuzey batısında, Litanlı barajının hemen güneyinde Eski Derbent Höyük bulunmaktadır (**Fig. 61**). Lykos Vadisi'ndeki diğer yerleşim birimleri gibi dere kenarında alana hâkim bir konumda yer almaktadır ve verimli toprak yapısına sahip olup günümüzde halen tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Litanlı barajında mevsimsel olarak su seviyesi yükselip

234 Atik-Erdem 2003, 9.

235 Atik-Erdem 2004, 13.

alçalmaktadır. Bununla beraber Derbent'in, Tripolis Kenti'nin Kuzey Territorium sınırını oluşturduğu söylenilebilir.

Derbent'te gerçekleştirilen çalışmalarda, yerleşimin Neolitik, Kalkolitik, Tunç, Geometrik, Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait yüzey verisine ulaşılmıştır (**Fig. 62-63**)²³⁶. Ayrıca Derbent Çaltılı'da tezgâh dokumacılığıyla ilgili pişmiş toprak ağırlık, orta bölümü delikli, yuvarlak ağırşaklar bulunmuştur (**Fig. 64**) ve bölgedeki tekstil üretiminin ne kadar eskiye dayandığının en önemli kanıtıdır. Dağınık yerleşime sahip olan Derbent yerleşiminin en erken dönemini, Derbent Asar Tepesi'nde görmekteyiz. Höyük yüksek bir tepe üzerinde, alana hâkim bir konumdadır ve yer yer sur ve kuleleri görülmektedir. Söz konusu savunma hatlarının Hellenistik ve Roma Dönemi'ne kadar kullanılmış olduğu, yüzeyde bulunan seramik parçalarından anlaşılmaktadır. Ayrıca sur hattının olduğu kısımda kaçak kazılar sonucunda açılmış olan bir bölümünde surun bosajlı olduğu görülmüştür. Hellenistik ve Roma Dönemi'nde sık kullanılmış olan bosajlı sur hattı, iki sıra yüksekliğinde ve yer yer kilit taşı kullanılarak inşa edilmiştir. Görülen bu hat aslında bir köşe niteliğinde olup, köşe kısmında ince silmeler bulunmaktadır. Bosajlı blokların üst kısmında ise Doğu Roma Dönemi'ne ait kireç harç karışımı eklentiler gözlemlenmiştir (**Fig. 66-67**). Derbent'teki Tunç, Hellenistik ve Roma Dönemi yerleşimi ise höyüğün kuzeyindeki tarlada yer almaktadır. Bu alandaki yüzey araştırmasında Doğu Roma Dönemi'ne ait bir yapının duvar hattı belgelenmiştir. Söz konusu duvar küçük boyutlu taşlardan yapılmıştır ve birleşim malzemesi olarak kireç harç kullanılmıştır (**Fig. 68**). Aynı alanda kaçak kazılar sonucunda alana atılmış durumda, 0.37 m. uzunluğunda, 0.23 m. genişliğinde ve 0.40 m. yüksekliğinde korunmuş mermer bir kaide görülmüştür. Söz konusu mermer parçanın alt kısmı köşelidir ve kademeli çıkıntılı ince işlenmiş silmeler bulunmaktadır (**Fig. 69**).

Derbent Ayıldere'deki yüzey araştırmalarında MÖ 1. yüzyıla ait kabartmalı, yivli ve ince cidarlı seramik parçalarının yanı sıra, MS 2. yüzyıla ait astarlı, sade, günlük kullanım kap parçaları bulunmuştur. Ağırlıklı olarak Roma Dönemi'ne ait yerleşim ve buluntuları mevcuttur.

Eski Derbent mevkiinde yer alan İncirlikabızlı'da ise kaçak kazı çukurunda Roma Dönemi'ne ait, günlük kullanım kapları, kırmızı astarlı tabak parçaları,

236 Atik-Erdem 2004, 12.

kahverengi astarlı kylix parçaları, içi kabartmalı figürlü kandil parçaları ve cam unganterium bulunmuştur²³⁷ (**Fig. 62-65**). Buluntuların kaliteli oldukları göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu alanda önemli bir Roma yerleşimin varlığından bahsedilebilir.

Ayrıca yine Derbent Çaltılı mevkiinde 0.06 m. yüksekliğinde, 0.04 m. genişliğinde ve 0.02 m. kalınlığında taş balta ve keskin taş dilcik bulunmuştur. Bu buluntular prehistorik yerleşimi kanıtlamaktadır (**Fig. 65**).

5.4.8. Çağış

Çağış (Yeni Mahalle), Tripolis Antik Kenti'nin 9 km. kuzeybatısında, Buldan ilçesinin 3 km. kuzeyinde yer almaktadır. Konumu itibaren yüksek bir dağın güneydoğu yamacında, ovaya hâkim bir konumda yer alan bir ören yeri olup, günümüzde yerleşim alanı olarak kullanılmış olmasından kaynaklı, büyük oranda tahrip olmuş durumdadır (**Fig. 72**). Yapılan yüzey araştırmalarında ören yeri, nekropol alanı, işlik elemanları ve yüzey seramikleri tespit edilmiştir. Ören yerinde bağcılıkla ilgili kırmızı travertlerden yapılmış üzüm ezme teknesi bulunmuştur. Ayrıca Ören yerinin yakınındaki bir köy evinin duvar cephesinde, bütüne yakın bir pres yatağı devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Kenarları tahrip olmuş olan pres yatağının aslında kare planlı olduğu, orta yuvarlak bir akıtma kanalı ve yuvarlak akıtma kanalının içinde kare formlu ikinci bir akıtma kanalının olduğu anlaşılmaktadır. Her iki akıtma kanalı tek kanalda birleşerek sıvının biriktiği hazneye akıtılması sağlanmaktadır. Bu pres altığının bir çok benzerinin üzüm preslemede kullanıldığı ve bölgenin bağcılık konusunda günümüze kadar bir kullanımı olduğu göz önüne bulundurulduğunda, pres altığının üzüm için kullanılmış olabileceği rahatlıkla söylenebilir (**Fig. 73**). Ören yerinde bulunmuş MÖ 4. yüzyıla ait bir kandil köylüleri tarafından müzeye teslim edilmiştir (**Fig. 76**). Alandaki seramikler göz önüne alındığında, MÖ 4. yüzyıla ait bir yerleşimin bu alanda var olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kazılarla desteklenmediği sürece kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

237 Atik-Erdem 2004, 37.

5.4.9. Kadıköy Kireçlik

Kireçlik Buldan ilçesinin 12 km. kuzeyinde, Kadıköy'ün 2 km. kuzeybatısında, ovalık bir alanda yer almaktadır (**Fig. 78**). Alandaki yüzey araştırmalarında sadece Roma Dönemi'ne ait verilere ulaşılmıştır. Yüzeydeki seramik buluntular ağırlıklı MS 4. yüzyıl ile Doğu Roma Dönemi'ne ait seramiklerden oluşmaktadır ve bu döneme ait duvar hatları yer yer gözlemlenmiştir. Duvarlar ufak taşlardan yapılmıştır ve birleşim malzemesi olarak kireç harç kullanılmıştır. Duvarların çevresinde bulunan birden çok çatı kiremitinden mekânlarının üst örtülerinin kiremit olduğu anlaşılmaktadır (**Fig. 79**).

5.4.10. Kadıköy Kirse (Kilise)

Kireçlik Buldan ilçesinin 10 km. kuzeyinde, Kadıköy'ün 2 km. güneyinde, günümüz anayolun yakında yer almaktadır (**Fig. 80**). Yüzeydeki seramik buluntular ağırlıklı MS 4. yüzyıl ile Doğu Roma Dönemi'ne ait seramiklerden oluşmaktadır ve bu döneme ait duvar hatları yer yer gözlemlenmiştir. Duvarlar genellikle küçük boyutlu ve çevrede bulunan yerel kireç taşlardan yapılmıştır. Duvarların birleşim malzemesi olarak kireç harç kullanılmıştır. Duvarın iç kısmında, çatı kiremitleri ve seramik parçaları devşirme malzeme olarak kullanılmıştır (**Fig. 81**).

5.4.11. Kadıköy'deki Ev Bahçesi

Kadıköy'deki Ev, Kadıköy'ün 3 km. kadar güneydoğusunda, Beyler Mevkii'nin 1 km. kuzeydoğusunda ve Kirse (Kilise) kalıntılarının 400 m. kuzeyinde yer almaktadır (**Fig. 82**) ve evin bahçesinde arkeolojik eserler çevreden taşınarak buraya getirilmiştir (**Fig. 83**). Bahçede bulunan eserlerin çoğu üretime yönelik endüstriyel eserler olup, özel olarak toplanılmıştır. Burada zeytinyağı üretiminde kullanılan tek vidalı presleme alt bloğu bulunmaktadır. Dikdörtgen formlu olan bloğun iki kenarında vidalı presin ahşap yuvaları bulunmaktadır ve yuvaların alt kısmı üst kısmından geniştir. Bloğun üst orta kısmında ürünlerin preslenmesi amacıyla yuvarlak formlu ve derin bir oyuğu

bulunmaktadır. Presleme bloğun kenarlarında tahribata uğramış ve yer yer kırıklar gözlemlenmiştir (**Fig. 84**). Hem presleme bloğun üst kısmında, hem de yakınında zeytinlerin ezilmesinde kullanılan Orbis parçaları bulunmaktadır ve orbislerin dış kısmında zeytinlerin daha iyi ezilmesi için dikey çizgiler yapılmıştır. Orta bölümde kare şeklinde mil yuvası bulunmaktadır. Orbislerin sadece zeytinyağı ezmesinde kullanıldığı için, bölgede zeytin üretimi ve ticaretini yapıldığı anlaşılmaktadır (**Fig. 85**). Zeytinlerin ezilmesi için orbislerin yanı sıra silindir şeklinde monolit taştan yapılmış ezme taşları da kullanılmıştır. Silindir taşının orta kenar kısmında, silindirin dönmesini sağlayan yuvalar bulunmaktadır (**Fig. 86**). Evin bahçesinde zeytinin presleme aşamasından sonra sıvının biriktirildiği pişmiş toprak bir kap bulunmaktadır. Açık formlu kabın iki yanından taşınmasını sağlayan iki kulp bulunmaktadır. Kabın alt kısmı sivri olduğu için, olasılıkla toprağa gömülü ve sabit olmalıdır (**Fig. 87**). Fazla ürünün depolanması amacıyla pithoslar üretilmiştir ve evin bahçesinde çok iyi korunmuş bir pithos bulunmaktadır. Pithosun kulpsuz ve sivri kaideli olmasından dolayı, sabit olduğu ve ya toprağa gömülü olduğu anlaşılmaktadır (**Fig. 88**). Evin bahçesindeki eserler içerisinde zeytin ezme, sıkma, biriktirme ve bekletme aletlerinin olması zeytinyağının ticari amaçlı yapıldığını göstermektedir. Bu eserlerin nereden getirildiği konusunda kesin bir bilgi bulunmamasına rağmen, büyük boyutlu olmaları dolayısıyla çok uzak bir yerden getirilmemiş olduğu düşünülebilir. Bu eserlerin dışında öğütme taşları, ezme taşları, mimari bloklar ve sütun gövde parçaları bulunmaktadır. Bu eserlere bakıldığında bölgede zengin bir yerleşimin var olduğu, yerleşimde mermer bloklarla süslü yapıların ve ticari boyutlu üretim yapılarının var olduğunu anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda Tripolis Kuzey Territorium sınırının yukarıda belirtmiş olduğumuz üzere Derbent mevkiinde olduğunu düşünürsek, territorium kavramının dönemsel farklılıklarla değişkenlik gösterdiğini, sınırların kesin çizgilerle çizilemediğini bilmekteyiz. Buradan yola çıkarak Kadıköy'deki buluntuların araştırdığımız diğer ören yerleri ve düz yerleşimlerdeki buluntularla işlevsellik ve yapı bakımından benzerlik göstermektedir. Sonuç olarak Kadıköy'ün, Tripolisle ticari ilişkileri olan ve kentin territoriumu içinde bir yerleşim olduğunu söyleyebiliriz.

5.5. Nekropol

Yerleşim alanlarının yakınlarında özellikle Geç Roma Dönemi'ne ait nekropol alanları dağınık bir şekilde ve dönem özelliklerine göre yer almaktadır. Mezarların çoğu kaçak kazılarla soyulmuş ya da kepçeler tarafından tahrip edilmiştir.

5.5.1. Bozalan/Kırbıyık

Kırbıyık'ın 500 m. kadar güneydoğusunda alana hâkim bir tepe üzerinde, ormanlık alan içersinde nekropol alanı bulunmaktadır. Nekropol alanı günümüze yakın bir zaman diliminde de mezarlık alan olarak kullanılması nedeniyle antik dönem mezarlarının tahrip olmasına neden olmuştur. Ayrıca köy halkıyla yapılan görüşmelerde söz konusu mezarlığın bulunduğu alanda birden çok antik mezarın çıktığı, ancak zamanla tahrip olduğu ve ya üstü örtüldüğü ifade edilmiştir. Nekropol alanında birden çok kaçak kazı çukuru da bulunmaktadır (**Fotoğraf 25**).

Kültür envanter çalışmaları sırasında nekropol alanında küçük tümülüs mezarlar ve sandık mezar türleri tespit edilmiştir²³⁸. Tümülüsler genellikle 5-6 m. çaplarında, 1.5-2. m. yüksekliklerinde moloz taşlardan oluşturulmuştur. Kaçak kazılarla açığa çıkarılmış birkaç örnekte, toprağa kazılmış dikdörtgen çukurların içine, ölünün gömüldüğü ve üzerine moloz taş ile suni toprakla tepecik şeklinde örtülmüş olduğu anlaşılmıştır²³⁹. Bu tümülüslerin benzer örnekleri bölgede henüz keşfedilmemiştir. Nekropol alanında tümülüslerin yanı sıra yer yer Roma Dönemi'ne ait sandık mezarlar da bulunmaktadır ve alanda çoğu Roma Dönemi'ne ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur²⁴⁰. Nekropol alanındaki mezarlar çoğu kaçak kazılar sonucunda tahrip olmuş durumdadır.

Bu alanda yer alan sandık mezarların benzer örnekleri Buldan, Yeni Mahalle Kayran Mevkii'nde, 1992 yılındaki kurtarma kazılarında 11 adet mezarda ortaya

238 Atik-Erdem 2003, 11.

239 Atik-Erdem 2003, 11.

240 Atik-Erdem 2004, 12.

çıkılmıştır. Bu mezarlar düzgün olmayan kayrak taşları ile inşa edilmiş ve içlerinde bulunan buluntularla MS 3-4. yüzyıla tarihlendirilmiştir²⁴¹.

5.5.2. Bozalan/Burguludere Akkuyu

Nekropol alanı ağaç dikim sırasında ve kaçak kazılar sonucunda büyük oranda tahribata uğramıştır ve sadece bir tane sandık mezar tespit edilmiştir. Ancak mezar kaçakçılar tarafından soyulmuştur²⁴².

5.5.3. Derbent

Derbent Höyük'nün çevresinde kaçak kazılarla ortaya çıkarılan Nekropol alanında lahit mezarların yanı sıra ve farklı formlarda mezarlar bulunmaktadır. Lahit mezar 2.30 m. uzunluğunda, 1.30 m. genişliğinde, 0.70 m. yüksekliğinde ve iç derinlik olarakta 0.55 m. ölçülerindedir. Mezarın güney cephesinde bir yazıt bulunmaktadır ancak bir bölümü kaçakçılar tarafından tahrip edilmiştir (**Fig. 70**)²⁴³. Travertenden yapılmış olan 3 adet lahit mezarların çevresinde MS 4. yüzyıla ait seramik parçaları yoğun bir şekilde görülmüştür²⁴⁴. Aynı alanda kaçakçılar tarafından büyük oranda tahrip edilmiş ev tipi mezar bulunmaktadır ve sadece birkaç duvar hattı görülmektedir. Mezarın çevresinde MS 1-2. yüzyıllara ait pişmiş toprak unganterium ve cam parçaları bulunmuştur. Eski Derbent'te Hellenistik Dönem'e ait, üzeri yazılı bir mezar steli bulunmuş ve Kadıköy Camii'nin bahçesine taşınmıştır. Mezarın üst kısmında yuvarlak bitki dallarından çelenk yapılmıştır (**Fig. 71**). Yine Derbent Bostanderesi'nde sandık mezarlar tespit edilmiştir. Ayrıca Eski Derbent Höyük'te Karya tipi olarak isimlendirilen mezarlarda bulunmaktadır.

241 Şimşek 1994, 457-465. Denizli, Buldan, Kayran Mevkii Toplu Konut Alanı Kurtarma Kazısındaki mezarlar.

242 Atik-Erdem 2003, 9.

243 Atik-Erdem 2003, 11.

244 Atik-Erdem 2004, 15-16.

5.5.4. Çağış (Yeni Mahalle)

Çağış (Yeni Mahalle) Ören yerinin doğu alt yamacındaki kayalık alanında iki adet kaya mezarı ve yakınındaki bir köy evinin duvarında ve bahçesinde devşirme malzeme olarak lahit parçaları tespit edilmiştir. Kaya mezarlardan iyi korunmuş olan mezar iki bölümden oluşmaktadır ve ön odası (Dromos) 1.70x0.90 m. ölçülerindedir ve 1.10 m. yüksekliğine sahiptir. Mezar odası ise 2.40x2.10 m. ölçülerine sahiptir. Kaya mezar içinde ve çevresinde kaçak kazılar sonucunda tahribatlar gözlemlenmiştir (**Fig. 74**). Diğer kaya mezarı daha basit bir forma sahip olup, tek bölümden oluşmaktadır ve giriş kısmı büyük oranda tahrip olmuştur. Mezar, 1.65 m. uzunluğunda, 0.85 m. genişliğinde ve 1.10 m. yüksekliğinde ölçülebilen ölçülere sahiptir (**Fig. 75**). Ayrıca aynı alana yakın Karya tipi mezar da bulunmaktadır ve anakayanın oyulmasıyla oluşturulmuştur. Mezarın üst kısmı dışa doğru çıkıntılı yapılarak kapağın oturmasını sağlamıştır (**Fig. 77**).

SONUÇ

Bereketli topraklara, korunaklı dağlara sahip Lykos Vadisi çağlar boyunca yerleşime sahne olmuş ve birçok önemli medeniyete ev sahipliği yapmış bir bölgedir. Özellikle ticaret yollarının üzerinde yer alması, yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olması, diğer bir yanda da ovanın ortasındaki göl, Asopos (Gümüşçay), Lykos (Çürüksu) ve Kadmos (Gökpınar) gibi ırmakların varlığı bölgenin daima canlı kalmasını sağlamıştır.

Bölgenin Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönemleri'ndeki sosyo-ekonomik yapısına genel olarak bakıldığında, tarım ve hayvancılıkla geçinen çiftçilerin bölgeyi yaşam alanı olarak seçtikleri görülmektedir. Bu dönemde Yukarı Menderes Havzası'nda yapılan araştırmalardan anlaşıldığı kadarıyla türdeş bir yerleşim dokusunun bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu yerleşimlerin geçim kaynaklarında ağırlıklı olarak hayvancılık ve avcılık ön plana çıkmaktadır. Bölgede Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönemler kesintisiz devam ederken, bu dönemin sonunda Orta Kalkolitik Dönemle birlikte veriler çok azalmıştır²⁴⁵. Ancak Geç Kalkolitik Çağ'da nüfusun artmış olduğu anlaşılmıştır. Ova ile nehir kenarlarındaki yerleşimlerde sayıca artışlar gözlemlenmiştir ve tarıma dayalı bir yaşam biçimi gelişmiştir²⁴⁶.

Prehistorik Dönemler'den sonra bölgede iskânın kesintisiz sürdüğü anlaşılmaktadır. Bölgenin önemli kentlerinden biri olan Tripolis Kenti ve bağlı olan Kuzey Territoriumu'ndaki yerleşimler hakkında yapılan araştırmalar da bunu desteklemektedir. Tripolis'in 5- 8 km. kuzeyinde yer alan ve günümüzde Bozalan olarak isimlendirilen mevkiide, Tripolise bağlı ören yerleri, düz yerleşimler ve bunlara bağlı küçük nekropol alanları tespit edilmiştir. Yine araştırma alanında, Gavurdamı olarak isimlendirilen mevkiide gerçekleştirilen yüzey araştırmasında Kalkolitik, Tunç ve Roma'nın son dönemine ait verilere ulaşılmış olması, burada iskânın Tripolis'ten önce var olmuş olduğunu göstermektedir. Diğer bir yandan Tripolis'e bağlı Kırıbyık ören yerleri Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait önemli veriler sunmaktadır. Özellikle köy içerisinde devşirme malzemeler olarak kullanılan bezemeli mimari bloklar kentin zenginliğini gözler önüne sermektedir. Ancak ören yerinin günümüzün yerleşimi altında

245 Abay 2011, 9-10

246 Abay 2011, 10.

kalmış olması ve çoğu yerinde tarım alanı olarak kullanılmış olması kalıntıların büyük oranda tahrip olmasına sebep olmuştur. Diğer yandan yerleşim yeriyle ilgili bilimsel kazıların yetersizliği Tripolis'in kuzey yerleşimleri hakkında bilgilerimizi kısıtlamaktadır. Ancak Kırbıyık'taki mermer mimari bloklar ve yoğun kaliteli seramik parçaları, yerleşim alanının önemli yapılarının (Kutsal Yapılar) var olabileceğini göstermektedir. Bozalan köyünde de tespit edilen birden çok sütun kaidesi ve mimari blok yine önemli yapıların var olabileceğini işaret etmektedir.

Diğer yerleşimlerden uzak olan ve ormanlık alan içerisinde yer alan Hatçe'nin Mezarı mevkiinde büyük mimari bloklar ve birçok duvar hattının varlığı, burasının düz yerleşiminden çok, bir ören yeri niteliğinde olduğunu düşündürmektedir. Aynı şekilde Kırbıyık'ın hemen doğusunda yer alan Taşlıtepe mevkiinde birçok yapı kalıntısının olması yine gelişmiş bir düz yerleşim olduğunu işaret etmektedir. Uzuntarla olarak isimlendirilen mevkide yoğun tarım ve de son yıllarda yapılmış olan güneş panelleri sebebiyle herhangi bir kalıntı izine rastlanılmamıştır.

Araştırma alanındaki yerleşim birimlerinde yüzeyde herhangi bir anıtsal yapıya ulaşılamamış olsa da, bağımsız mimari bloklar anıtsal yapıların var olabileceğini göstermektedir. Yerleşimlerin konumları ve yer aldıkları tarımsal açıdan zengin topraklar, arkeolojik kanıtların da desteklediği üzere, araştırma alanının her dönemde zengin ve önemli yerleşimlere ev sahipliği yaptığını desteklemektedir. Ancak bu dağınık yerleşimlerin, Tripolis Kenti göz önüne alındığında, Tripolis Antik Kenti'nden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği söylenebilir. Çoğu kalıntının Tripolis'in en parlak olduğu Roma Dönemi'ne ait olması, bu yerleşimlerinin antik kentteki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıktıklarının ve büyüdüklerini göstermektedir. Ancak şimdiye kadar bu yerleşim birimlerinde herhangi bir bilimsel kazının yapılmamış olması, bilgilerimizi ve değerlendirmelerimizi kısıtlamaktadır.

Genel olarak Gavurdamı'nın bölgedeki en erken yerleşim yeri olduğunu, diğer yerleşimlerin Hellenistik Dönem'den günümüze kadar uzanan zaman aralığında yerleşim alanı olarak kullanılmış olduğunu ve yerleşim birimlerinin Tripolis'e bağlı kırsal yerleşimler şeklinde geliştiklerini eldeki verilere dayanarak söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Hdt. (=Herodotos, *Historiae*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: Herodot Tarihi. Çev. M. Ökmen-A. Erhat, İstanbul 1983.

Hier. Synek (=Hierokles, *Synekdemos*)

Kullanılan Metin ve Ceviri: *Le Synekdèmos d'Hiéroklès et l'opuscule géographique de Georges de Chypre*. With an English translation by E. Honigmann. Brussels 1839

Ptol. *geogr.* (= Claudios Ptolemaios, *Geographika Hyphegegis*)

Kullanılan Metin: *Claudii Ptolemaei Geographia* (lib. 1-3). Ed. K. Muller. Paris 1883. *Claudii Ptolemaei Geographia* (lib. 4-8). Ed. C. F. A. Nobbe III. Leipzig 1845. Reprinted in Hildesheim 1966.

Strab. (= Strabon, *Geographika*)

Kullanılan Metin ve Ceviriler: *The Geography of Strabo*. With an English translation by H. L. Jones, I-VIII. London, New York 1917-1932 (The Loeb Classical Library). Strabon, *Coğrafya*. Çev.: A. Pekman. İstanbul 2000.

Modern Kaynaklar

- Abay 2011 E. Abay, “Tarihöncesi Çağlarda Denizli Bölgesi ve Beycesultan Kazıları”, *Denizli-Tanrıların Kutsadığı Vadi*, (2011), 9-20.
- Akurgal 1997 E. Akurgal, *Eski İzmir I. Yerleşim Katları ve Athena Tapınağı*, Ankara, 1997
- Aktüre 2003 S. Aktüre, *Anadolu’da Demir Çağı Kentleri*, İstanbul, 2003
- Anderson 1897 J.G.C., “A Summer in Phrygia I”, *The Journal of Hellenic Studies*, 17(1897), 396-424.
- Atik-Erdem 2002 N. Atik-Z.K. Erdem, “TÜBA-TÜKSEK Buldan(Denizli) Arkeolojik Belgeleme Çalışması”, *Türkiye Kültür Envanteri Pilot Bölge Çalışmaları, Buldan 1/2*, (2002) 1-7, Levha 1-20,
- Atik-Erdem 2003 N. Atik-Z.K. Erdem, “TÜBA-TÜKSEK Buldan(Denizli) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması,2002 Yılı Raporu”, *Türkiye Kültür Envanteri Pilot Bölge Çalışmaları, Buldan 2/2*, (2003) 1-25, Levha 1-17,
- Atik-Erdem 2004 N.Atik-Z.K. Erdem, “Buldan(Denizli) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri 2001-2003 Yılı Saptamalarının Değerlendirilmesi”, *TÜBA Kültür Envanterleri Dergisi 2*, (2004), 9-40.
- Arıcı-Erdoğan 2017 S. Arıcı-A. Erdoğan, “Tripolis’teki 6 No’lu Kaya Mezarı” Eds. E. Erten, D. Favro, M. Özyıldırım, T. Akçay, *Seleucia*, Sayı VII, (2017) 297-324.
- Arundell 1828 V. J. Arundell, *A visit to the Seven Churches of Asia; with an Excursion into Pisidia*, London, 1828.
- Bean 1997 G. A. Bean, *Eskiçağda Ege Bölgesi*, 1997.

- Ceylan 1995 A. Ceylan, "Tripolis Sütunlu Caddesinde Yapılan Kazı ve Temizlik Çalışmaları", *V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, (1995), 159-170.
- Ceylan 2000 A. Ceylan, "Tripolis Antik Kenti ve Buldan Nekropolü Kazı Çalışmaları" Lykos Vadisi Türk Arkeolojik Araştırmaları, (2000), 83-88.
- Casson 2002 L. Casson, *Antik Çağda Denizcilik ve Gemiler*, 2002.
- Chandler 1971 R. Chandler, *Travels in Asia Minor 1764-1765*, London 1971.
- Cohen 1995 G.M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, The Islands, and Asia Minor*, California, 1995.
- Cobet 1997 J. Cobet, "Milet 1994-1995. Die Mauern sind die Stadt. Zur tadtbefestigung des antiken Mile"t, AA, (1977), 249-284.
- Daşbacak 2006 C. Daşbacak, "Antik Çağda Buldan ve Çevresinde Temizlik Kültürü" Eds. İ. Ertuğrul, T. Tok, *Buldan Sempozyumu* (23-24 Kasım 2006), 957-966.
- Daşbacak 2011 Ç. Başbacak, "Antik Dönemde Lykos Vadisi'nin Yeri ve Önemi", Eds. T. Tok, Y. Kılıç, F. Gül, F. Ağırman, O. Karaburgu, *Türk Tarihinde Denizli ve Kentleşme Sorunları Sempozyumu 22-23 Aralık 2008*, (2011), 475-486.
- Dedeoğlu 2013 F. Dedeoğlu, "Yukarı Menderes Havzası(Çivril, Çal, Balkan) Dağlık Bölge Yüzey Araştırmaları, *Geçmişten Günümüze Denizli (Denizli'nin Derin Geçmişi: Kazı ve Araştırmaları)*, Özel sayı 38, (2013), 4-11.
- Dedeoğlu 2014 F. Dedeoğlu, "Yukarı Menderes Havzası Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşimlerinin Materyal Kültür ve

İskan Düzeni Bağlamında Değerlendirilmesi” *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 18, 2014, 33-56

- Dedeoğlu vdd. 2017 F. Dedeoğlu, H.H. Baysal, A. Ozan, E. Konakçı, B. Temür, “Ekşi Höyük 2016 Yılı Kazı Çalışması” 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, (2017), 553-568.
- De LaBoarde 1861 L. De LaBoarde, *Voyage de l’Asie Mineure 1828*, 1861.
- Doğer-Gezgin 1998 E. Doğer-İ. Gezgin, "Arkaik ve Klasik Dönemde Smyrna'nın Dış Savunması Üzerine Gözlemler", II. Uluslararası İzmir Sempozyumu, 1998, 5-30.
- Darkot-Tunçel 1988 B. Darkot-M. Tuncel, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1988.
- Doxiadis 1972 C. Doxiasdis, “*The Method for the Study of the Ancient Grek Settlements*”, Atina, 1972.
- Duman-Konakçı 2006 B. Duman-E. Konakçı, “Kolossai: Höyük, Kalıntı ve Buluntuları” Eds. M.N. Aytaçlar, M.B. Baştürk, F.
- Duman 2013 B. Duman, “Son Arkeolojik Araştırmalar ve Yeni Bulgular Işığında Tripolis ad Maeandrum” *Cedrus I*, (2013) 179-200.
- Duman 2013a B. Duman, “Menderes Tripolis’indeki Arkeolojik Keşifler”, *Geçmişten Günümüze Denizli (Denizli’nin Derin Geçmiş: Kazı ve Araştırmaları)*, Özel sayı 38, (2013), 39-51.
- Duman 2014a B. Duman, “A Group of Local Production Middle Byzantine Period Tripolis: Micaceous White Painted Ware” *Anatolia Antiqua XXII*, (2014) 225-234.
- Duman 2014b B. Duman, “Menderes Tripolisi’indeki Arkeolojik Keşifler” *Geçmişten Günümüze Denizli 38*, (2014), 38-51.

- Duman 2017a B. Duman, "Tabernae in Tripolis", Eds. C. Şimşek-F. D'andria, *Landscape and History in the Lykos Valley*, (2017), 109-142.
- Duman 2017b B. Duman, "Location, Importance and Short History of Tripolis", Ed.B. Duman, *Tripolis ad Maeandrum I. Tripolis Araştırmaları*, (2017), 17-22.
- Duman 2017c B. Duman, "Tripolis'in Yeri, Önemi ve Kısa Tarihi" Ed. B. Duman, *Tripolis ad Maeandrum I. Tripolis Araştırmaları*, (2017), 1-16.
- Duman 2018 B. Duman, "The First Evidence of Round Oinophoros Workshop İn Late Roman Tripolis" *Rei Cretaria Romane Favtorvm acta* 45, (2018), 667-674.
- Drews 1993 R. Drews, *The End Of The Bronze Age, Changes in Warfare and The Catastrophe CA. 1200B- B.C.*, Jarsey, 1993.
- Erdem 2003 Z. K. Erdeö, "Tripolis (Yenicekent-Buldan-Denizli) Antik Kenti Çanak, Çömlekleri", *III. Uluslararası Pişmiş Toprak Sempozyumu*, Eskişehir 2003, 380-388.
- Erdoğan-Çörtük 2008 A. Erdoğan-U. Çörtük, "Tripolis Kazısı 2007 Yılı Çalışmaları", *KST 30, Cilt 4*. (2008), 107-138.
- Erdoğan 2011 A. Erdoğan, "Tripolis 2008-2009 Yılı Kazıları", *KST 32, Cilt 3*, 328-347.
- Erdoğan-Aktaş 2011 A. Erdoğan-R. Aktaş, "Tripolis Doğu Nekropolisi Kazı Çalışmaları", Eds. M.N. Aytaçlar, M.B. Baştürk, F. Dedeoğlu, A. Erdoğan, *Arkeoloji Dergisi XVI*, (2011), 1-82.
- Erdoğan 2012 A. Erdoğan, "Tripolis", *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, Eds. A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G. Polat, (2002), 313-332.

- Erdoğan 2014 A. Erdoğan, "Tripolis Roma Caddesi 2007-2009 Yılı Kazı Çalışmaları Ön Raporu", Eds. M.N. Aytaçlar, E. Abay, F. Dedeoğlu, A. Erdoğan, *Arkeoloji Dergisi XIX*, (2014) 41-125.
- Erim 1986 K. T. Erim, "*Aphrodisias: City of Venüs Aphrodite*", New York, 1986.
- Filippini 2017 A. Pilippini, "Tripolis on the Maeander under Roman Rule (Cent. 2 B.C.-3 A.D.): History and Epigraphy" Ed. B. Duman, *Tripolis ad Maeandrum I, Tripolis Araştırmaları*, (2017), 47-58.
- Gezgin 1997 İ. Gezgin, *Pers Yönetimi Döneminde Batı Anadolu Şehir Devletlerinin Politik ve Sanatsal Yaşamı*, (Yayınlanmamış Doktora tezi), İzmir, 1997.
- Gür 2019 B. Gür, "Genç Tunç Çağı Sonu Yakın Doğu'da Yıkım" *Aktüel Arkeoloji*, (Mart-Nisan 2019), 56-65.
- Jones 1971 A.H.M. Jones, *The Cities of the Eastren Roman Provinces*, 1971.
- Habicht 1975 C. Habicht, "New Evidence on the Province of Asia" *The Journal of Roman Studies*, Vol. 65, (1975), 64-91.
- Hamilton 1837 W.I. Hamilton, "Extracts from Notes Made on a Journey in Asia Minor in 1836" *Journal of the Royal Geographical Society of London* 7, (1837), 34-61.
- Hanfmann 1975 G.M. A. Hanfmann, *Sardes From Prehistoric to Roman Times and Lidyan Society-Culture*, Cambridge, 1975.
- Hanfmann-Waldbaum 1975 G.M.A. Hanfmann-J.C. Waldbaum, *A Survey of Sardis and The Major Monument Outside the City Walls*, 1975.
- Head 1901 B. V. Head, *Catologue Of the Greek Coins of Lydia*, London 1901.

- Head 1911 B.V. Head, *Historia Numarum a Manual of Grek Numismatics*, London, 1911.
- Hoşafcı 2007 Ö. Duygu Hoşafcı, “Lykos Vadisinde Dionysos Kültü” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007.
- Imhoof-Blumer 1897 F. Imhoof-Blumer, *Lydische Stadtmünzen*, Geneval 1897.
- Kaya 2000 M.A. Kaya, “Suriye Krallığının Büyük Menderes Havzasındaki Kolonileri” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (2000), 121-135.
- Keil 1939 J. Keil, “Tripolis”, *RE VII, A, 1*, (1939), 203.
- Kerschner 2017 M. Kerschner, “The Spatial Development of Ephesos from ca. 1000 -ca. 670 BC against the Background of other Early Iron Age Settlements in Ionia”, Eds. A. M. Ainian, A. Alexandridou, Charalambidou, *Regional Stories Towards A New Perception Of The Early Greek World*, 2017, 487-512.
- Kınal 1991 F. Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara, 1991.
- Konakçı 2017 E. Konakçı, “Prehistorik Tripolis:Akkaya(Yenice) ve Hamambükü Höyük”, Ed. B. Duman, *Tripolis ad Maeandrum I, Tripolis Araştırmaları*, (2017), 23-40.
- Konakçı 2017a E. Konakçı, “Yukarı Menderes Havzası Trahiöncesi Bilgilerine Katkı Sağlayan Yeni Bir Yerleşim: Göceler Höyük, *Humanitas* 5(9), (2017), 1-28.
- Koralay vdd. 2015 T. Koralay, B. Duman, Y. K. Kadioğlu, A. A. Akyol, “Tarihi Harç ve Sıvı Örneklerinin Çoklu Analitik Yöntemler Kullanılarak İncelenmesi: Tripolis(Yenice/Denizli) Örneği”, *31. Arkeometrik Sonuçlar Toplantısı*, (2015) 1-20.

- Koparal 2012 E. Koparal, "Klazomenai Khora'sında Savunma Sistemleri" Ed. I. Şahin, *İsmail Fazıloğlu Anı Kitabı, Trakya Üniversitesi SosyalBilimlerEnstitüsü*, (2012/3), 139-146.
- Mansel 1984 A. Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 1984.
- Mansel 1988 A. Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 1988.
- Mellaart 1970 J. Mellaart, *Excavations at Hacılar*, Edinburgh 1970.
- Meriç 1993 R. Meriç, "Pre-Bronze Age Settlements of West-Central Anatolia." *Anatolica*, XIX, 1993, s.144-149.
- Mcshine 1964 R. Mcshine, *The Foreign Policy of the Attalis of Pergamum*, Urbana 1964.
- Moretti 1979 L. Moretti, "Epigraphica: 18. A. Proposito di Apollonia al Meandro", *RdFiCla* 107, 3(1979), 295-300.
- Ok 2017 M. Ok, "Hieropolis Teritoryumunda Yeni Bir Yerleşim Alanı: Akçapınar Nekropolü ve Buluntular, *Humanitas* 5, (2017), 46-69.
- Ozan-Konakçı 2017 A. Ozan-E. Konakçı, "Çürüksu Vadisi'nin Kıyısında Bir Geç Kalkolitik Dönem Yerleşimi Çukurköy Höyüğü" *ADerg* XXII, (2017), 163-186.
- Owens 2000 E.J. Owens, *Yunan ve Roma Dünyasında Kent*, İstanbul, 2000.
- Özbay 2015 F. Özbay, "Hippodamos Tarzındaki Kent Planı ve Klazomenai MÖ 4. Yüzyıl Yerleşiminin Bu Kent Planı İçindeki Yeri Hakkında Düşünceler, *Seleucia ad Calycadnum*, Sayı 5 (2015), 11-29.
- Özkan 2018 A. Özkan, "Kaystros Havzası'nda Antik Dönem Kırsal Yerleşim Düzeni: Dideiphyta Katoikia", Eds. N. E.

- Akyürek, F. Onur, M.E.Yıldız, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, Eski Yazıları 12, (2018), 203-232.
- Ramsay 1887 W. M. Ramsay, “Antiquities of Southern Phrygia and the Border Lands I” *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts Vol. 3, ¾* (1887), 344-368.
- Ramsay 1890 W. M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*. London 1890.
- Ramsay 1895 W.M. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia I*, Oxford 1895.
- Reynolds 1982 J. Reynolds, “*Aphrodisias and Roma. Journal of Roman Studies Monograph I*”. London, 1982.
- Robert 1954 L.-J. Robert, *La Carie II: Historie et Geographie Historiquele Plateau de Tabai et ses Environs*, Paris 1954.
- Robert 1983 L. Robert, “Documents d’Asie Mineure”, *BCH* 107, 1(1983), 597-599.
- Sevin 2001 V. Sevin, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara 2001.
- Semiz-Konakçı 2018 B. Semiz-E. Konakçı, “Asopos Tepesi Orta ve Geç Tunç Çağı Seramiklerinin Arkeometrik İncelemesi ve Üretim Teknolojisinin Değerlendirilmesi”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 15, (Ocak 2018), 56-74.
- Smith 1678 T. Smith, *Remarks upon the Manners, Religion and Government of the Turks: Together with a Survey of the Seven Churches of Asia, as They now lye in Their Ruines and a Brief Description of Constantinople*, London 1678.
- Şimşek 1994 C.Şimşek, “Denizli, Buldan, Kayran Mevkii Toplu Konut Alanı Kurtarma Kazısı”, *IV. Müzeler Kurtarma Kazıları Semineri 26-29 Nisan 1993*, (1994), 457-465.

- Şimşek 1999a C. Şimşek, “Antik Dönemde Çürüksu(Lycos) Vadisinde Kültürel ve Ekonomik Yaşam” *Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Sayı 92*, (Eylül-Ekim 1999), 2-8.
- Şimşek 1999b C. Şimşek, “Antik Dönemde Babadağ Çevresi” *Tarihte ve Günümüzde Babadağ, I. Babadağ Sempozyumu, Bidiri Metinleri* (1-2-3 Aralık 1999), 316-362.
- Şimşek-Duman 2007 C. Şimşek-B. Duman, “Laodikeia’da Bulunan Ampullalar” *OLBA XV*, (2007), 1-30.
- Şimşek 2011 C. Şimşek, “Tarihin İçinden: Laodikeia’dan Ladik’e Denizli”, *Denizli Tanrıların Kutsadığı Vadi*, (2011), 83-123.
- Şimşek vdd. 2012 C. Şimşek, M. Okunak, M. Bilgin, “Laodikeia Nekropolü Yayını Eleştirisi Üzerine” *Arkeoloji ve Sanat* (Eylül-Aralık 2012), 149-170.
- Şimşek vdd. 2015 C. Şimşek, M. Okunak, M. Bilgin, “Laodikeia Nekropolleri ve Mezar Tipler”, *Arkeoloji Dergisi, XX* (2015), 111-157.
- Şimşek 2018 C. Şimşek, “Geç Antik Çağ’da Laodikeia” Eds. C. Şimşek-T. Kaçar, *Geç Antik Çağ’da Lykos Vadisi ve Çevresi*, (2018), 81-116.
- Şimşek-Bilgin 2018 C. Şimşek-M. Bilgin, “Laodikeia Geç Antik Çağ Seramikleri”, Eds. C. Şimşek-T. Kaçar, *Geç Antik Çağ’da Lykos Vadisi ve Çevresi*, (2018), 175-200.
- Tanrıver 2009 C. Tanrıver, “Three New Inscriptions from Tripolis”, *Epigraphica Anatolica 42*, (2009), 81-86.
- Tanrıver vd. 2016 C. Tanrıver, S. A. Özenir, D. A.A. Tanrıver, A.Ü.E. Otman, A. Erdoğan, “Eski Smyrna(Bayraklı Örenyeri/Tepekule) Kazısı 2014-2015” *KST 38, Cilt 3*, 2016, 95-114.

- Toruk 2007 F. Toruk, “İç Ege Bölgesinde Bir Yerleşim: Buldan”
Vakıflar Dergisi 30, (2007), 407-447.
- Tuna 2002 C. Tuna, *Kentten İmparatorluğa: Anadolu'nun Eski Yerleşim Yerleri*, 2002.
- Yıldırım 1996 R. Yıldırım, *Eskiçağ'da Anadolu*, İzmir, 1996.
- Weber 1892 G. Weber, Bas-Reliefs de Laodicee et de Tripolis”,
RevArch 20, (1892) 288-290.

KISALTMALAR

AST.	Araştırma Sonuçları Toplantısı
Cm.	Santimetre
Çev	Çevirmen
Ed.	Editör
Hdt.	Herodotos
KST.	Kazı Sonuçları Toplantısı
M.	Metre
MÖ	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra

LEVHA LİSTESİ

- Figür. 1:** Batı Anadolu'da Prehistorik Yerleşimler (Konakçı 2016, Fig. 1).
- Figür. 2:** Batı Anadolu, İonia Kentleri.
- Figür 3:** Sardes Yerleşim Planı
- Figür 4:** Smyrna Kent Planı (Ersoy 2012, Res. 1.6).
- Figür 5:** Smyrna Kent Planı
- Figür 6 :** Leodikeia Planı.(Şimşek 2015, Res. 4).
- Figür 7 :** Hierapolis Territoriumu.(Ok 2017, Fig.1.).
- Figür 8:** Tripolis Antik Kentin Konumu (Duman 2014, Figür1).
- Figür 9:** Tripolis Antik Kentinin Genel Planı (Duman 2014, Figür4).
- Figür 10:** Tripolis Antik Kenti Genel Görünümü(Erdoğan 2012, Res. 1).
- Figür 11:** Araştırma Bölgesinin Genel Haritası.
- Figür 12:** Araştırma Bölgesinin Genel Haritası.
- Figür 13:** Bozalan Köyündeki Kalıntılar.
- Figür 14:** Bozalan Köyündeki Vidalı Pres Ağırlık Taşı (Litus).
- Figür 15:** Bozalan Köyündeki Vidalı Pres Ağırlık Taşı (Litus).
- Figür 16:** Bozalan Köyündeki Bakkalın Bahçesindeki Mimari Blok.
- Figür 17:** Bozalan İlköğretim Okul Bahçesindeki Mimari Bloklar.
- Figür 18:** Bozalan İlkokul Bahçesindeki Kemer Bloğu(Atik-Erdem 2003, Leh. 15).
- Figür 19:** Bozalan İlkokul Bahçesindeki Sütun Kaidesi.
- Figür 20:** Bozalan İlkokul Bahçesindeki Sütun Kaidesi.
- Figür 21:** Bozalan İlkokul Bahçesindeki Sütun Kaidesi.
- Figür 22:** Bozalan İlkokul Bahçesindeki Mimari Blok
- Figür 23:** Bozalan İlkokul Bahçesindeki Sütun Kaidesi (Atik-Erdem 2003, Leh. 15).
- Figür 24:** Bozalan İlkokul Bahçesindeki silidir Taşı.
- Figür 25:** Bozalan İlkokul Bahçesindeki Pithos.
- Figür 26:** Bozalan İlkokul Bahçesindeki Pithos.
- Figür 27:** Bozalan Köyündeki Tarla Çevirme Duvarındaki Mimari Bloklar.

Figür 28: Bozalan Köyündeki Mezar Taşı Olarak Kullanılan Antik Blok (Atik-Erdem 2002, Leh, 16).

Figür 29: Kırbıyık Yerleşim Alanı ve Nekropol Alanı.

Figür 30: Kırbıyık, Yoğun Seramik Buluntuların Bulunduğu Alanlar.

Figür 31: Kırbıyık, Seramik ve Mermer Kap Parçaları.

Figür 32: Kırbıyık Ören Yerindeki teraslar Üzerindeki Mimari Bloklar.

Figür 33: Kırbıyık, Köy Evinin Çevirme Duvarında Kullanılan Mimari Bloklar.

Figür 34: Kırbıyık, Köy Evinin Çevirme Duvarında Kullanılan Çerçevesiz Mimari Bloklar.

Figür 35: Kırbıyık, Köy Evinin Dış Köşesindeki Pithos.

Figür 36: Kırbıyık, Köy Evinin Önündeki Öğütme taşı ve Sütun Tamburu.

Figür 37: Kırbıyık, Köy Evinin Güneyindeki Su Kuyusu.

Figür 38: Kırbıyık Nekropol Alanı.

Figür 39: Uzuntarla'nın Genel Haritası.

Figür 40: Uzuntarla'daki Güneş Panelleri.

Figür 41: Uzuntarla'daki Seramik Parçaları.

Figür 42: Uzuntarla Genel Görünümü.

Figür 43: Gavurdamı, Genel Görünüm Haritası.

Figür 44: Gavurdamı Genel Görünümü.

Figür 45: Gavurdamı Tunç Çağına Ait Seramik Parçaları.

Figür 46: Gavurdamı Hellenistik ve Roma Dönemine Ait Seramik Parçaları

Figür 47: Gavurdamı Bizans Dönemine Ait Sarı ve Yeşil Sırrı Seramik Parçaları.

Figür 48: Gavuralan, Bizans Dönemine ait Sarnıç Yapısı (Atik-Erdem 2002, Lev. 19).

Figür 49: Gavurdamı Kaçak Kazı Çukuru.

Figür 50: Hatçe'nin Mezarı, Alanın Genel Haritası.

Figür 51: Hatçe'nin Mezarı, Alandaki Duvar Hatları ve Mimari Bloklar.

Figür 52: Hatçe'nin Mezarı, Alandaki Mimari Bloklardan Bir Örnek.

Figür 53: Hatçe'nin Mezarı, Alandaki Seramik Parçaları.

Figür 54: Taşlıtepe, Alanın Genel Haritası.

Figür 55: Taşlıtepe'deki Kaçak Kazı İle Ortaya Çıkarılmış Mekan Duvarları.

- Figür 56:** Taşlıtepe'deki Kaçak Kazı İle Ortaya Çıkarılmış Mekan Duvarları.
- Figür 57:** Taşlıtepe'nin Güney Bölümdeki "L" Şeklindeki Duvar Hattı.
- Figür 58:** Taşlıtepe'nin Güneyindeki Taş Ocağı.
- Figür 59:** Derbent Höyük (Asar Tepesi).
- Figür 60:** Derbent Höyüğünün Karşıdan Görünümü (Asar Tepesi).
- Figür 61:** Eski Derbent Höyük.
- Figür 62:** Eski Derbent, İncirlikabız Mevkiindeki Seramik Parçaları. (Atik-Erdem 2004, Resim, 39).
- Figür 63:** Eski Derbent Çaltılıtepe, Seramik Parçaları (Atik-Erdem 2003, Leh. 22.).
- Figür 64:** Eski Derbent, Dokuma Atölyesine ait Pişmiş Toprak Ağırşak ve Ağırılık. (Atik-Erdem 2003, Leh. 25)
- Figür 65:** Derbent, Taş Balta ve Taş kesici Dilgi. (Atik-Erdem 2003, Leh. 25).
- Figür 66:** Derbent'teki Savunmaya Yönelik Kule ve Sur.
- Figür 67:** Derbent'teki Savunmaya Yönelik Kule ve Sur.
- Figür 68:** Derbent'teki Duvar Hatları.
- Figür 69:** Derbent'te Bulunan Bir Mimari Parça.
- Figür 70:** Derbent'teki Yazıtlı Lahit (Atik-Erdem 2003, Leh. 3).
- Figür 71:** Eski Derbent'te bulunan Ancak Kadıköy Camiinin Bahçesine Taşınan Hellenistik Dönem Mezar Steli. (Atik-Erdem 2004, Res. 54).
- Figür 72:** Çağış (Yeni Mahalle) Konumu.
- Figür 73:** Çağış (Yeni Mahalle), Pres Altlığı.
- Figür 74:** Çağış (Yeni Mahalle), Kaya Mezarı
- Figür 75:** Çağış (Yeni Mahalle), Kaya Mezarı.
- Figür 76:** Çağış (Yeni Mahalle), M.Ö. 4. Yüzyıl Kandil (Atik-Erdem 2002, Lev. 13).
- Figür 77:** Çağış (Yeni Mahalle), Karya Tipi Mezar, (Atik-Erdem 2002, Lev. 13).
- Figür 78:** Kadıköy Kireçlik Konumu.
- Figür 79:** Kadıköy Kireçli Mevkiindeki Mekan Duvar Hattı.
- Figür 80:** Kadıköy Kirse (Kilise) Konumu.
- Figür 81:** Kadıköy Kirse (Kilise) Mevkiindeki Duvar Hattı
- Figür 82:** Kadıköy'deki Evin Konumu.
- Figür 83:** Kadıköy'deki Evin Bahçesindeki Arkeolojik Eserler.

Figür 84: Kadıköy'deki Evin Bahçesindeki Vidalı Pres Altlığı ve Orbis.

Figür 85: Kadıköy'deki Evin Bahçesindeki Orbis.

Figür 86: Kadıköy'deki Evin Bahçesindeki Silindir Blok.

Figür 87: Kadıköy'deki Evin Bahçesindeki Sıvı Biriktirme Kabı.

Figür 88: Kadıköy'deki Evin Bahçesindeki Pithos.

LEVHALAR

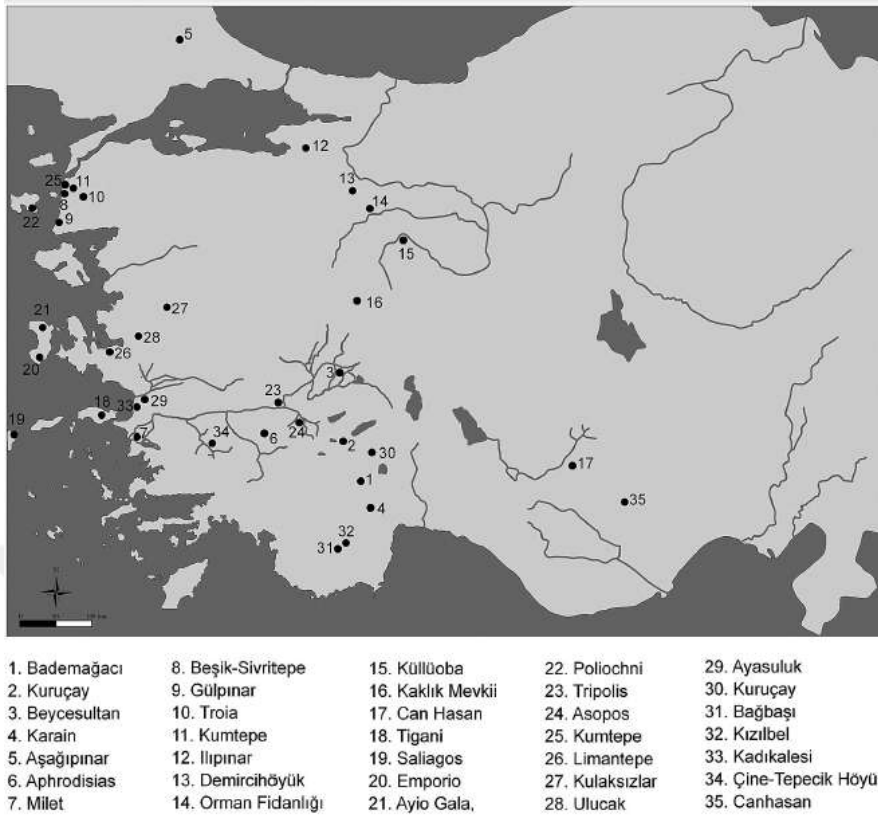

Fig. 1: Batı Anadolu'da Prehistorik Yerleşimler (Konakçı 2016, Fig. 1).

Fig. 2: Batı Anadolu, İonia Kentleri.

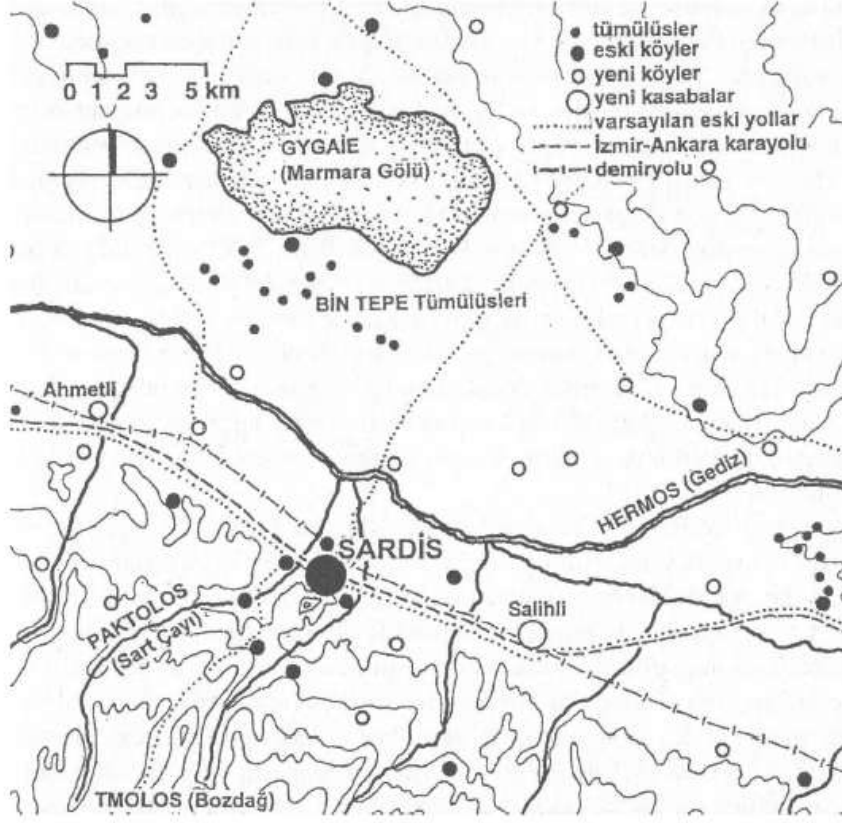

Fig. 3: Sardes Yerleşim Planı.

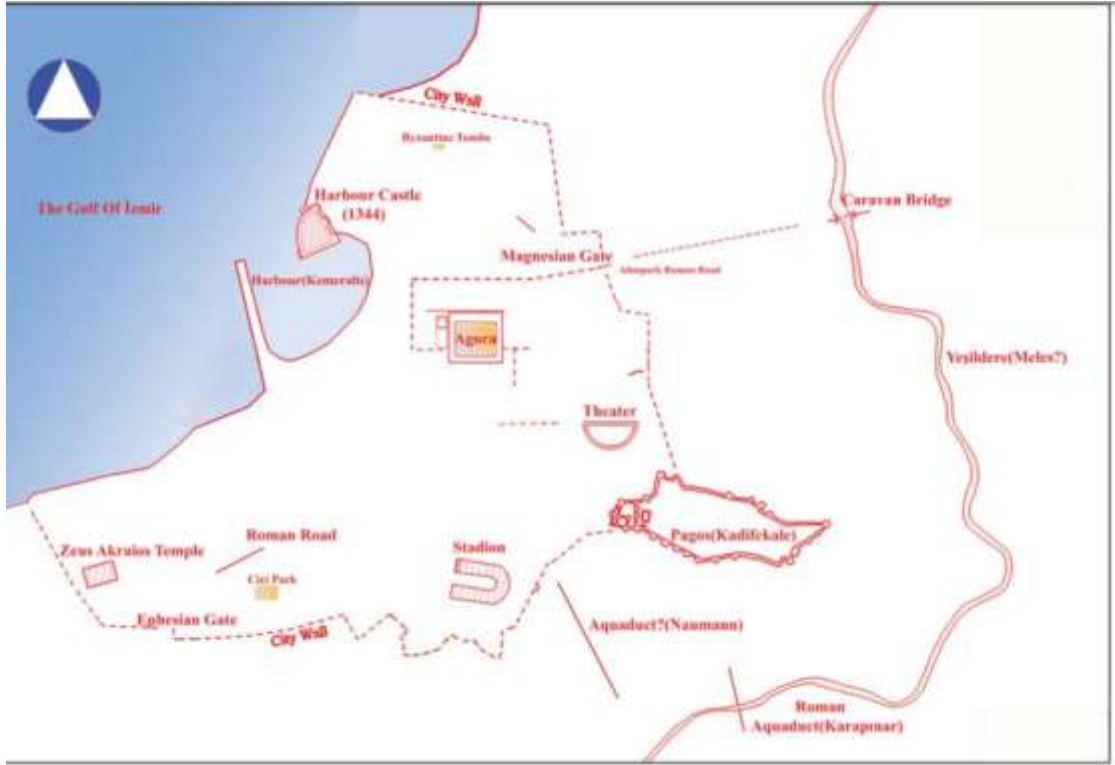

Fig. 4: Smyrna Kent Planı (Ersoy 2012, Res. 1.6).

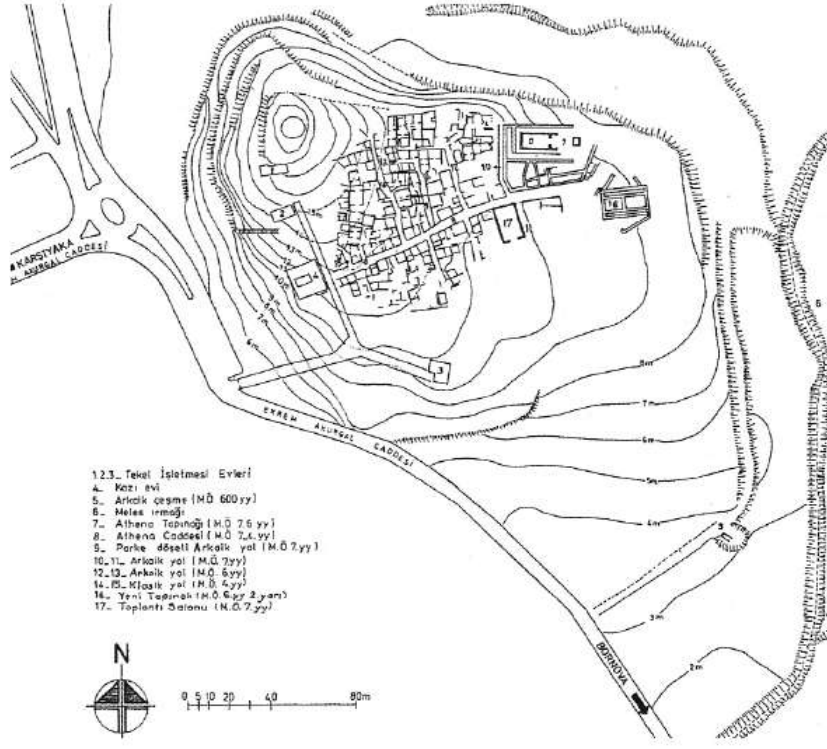

Fig. 5: Smyrna Kent Planı.

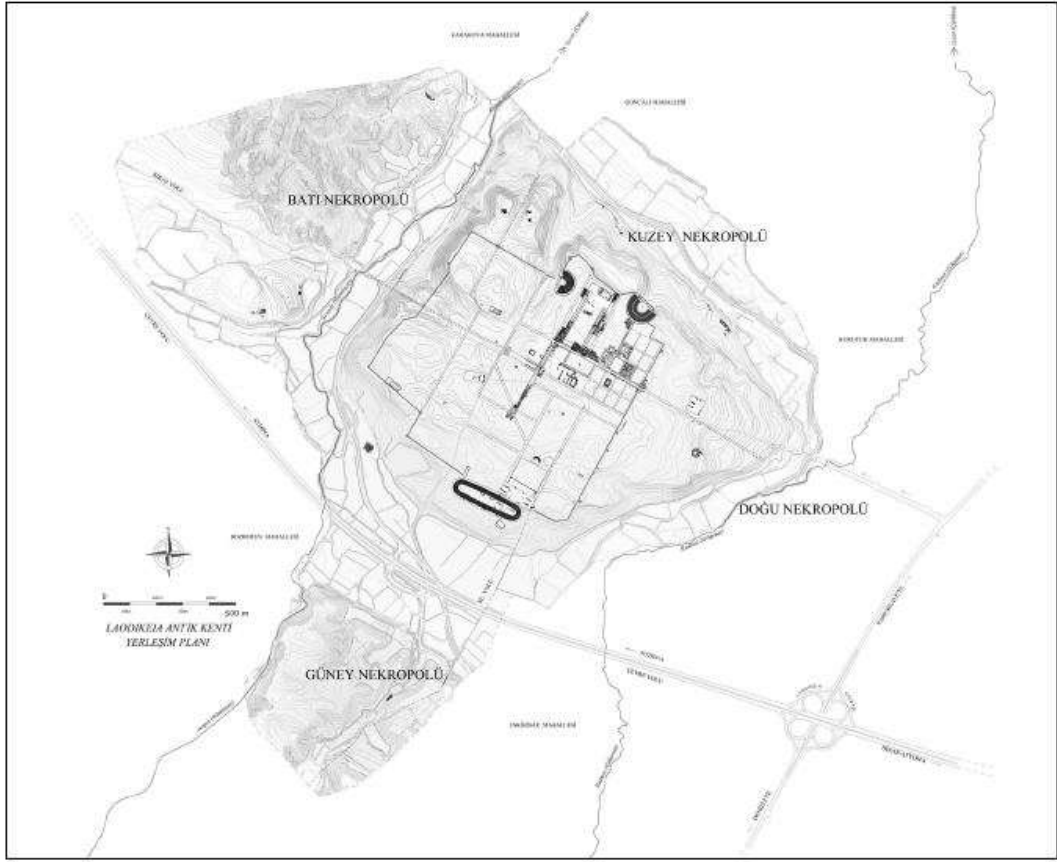

Fig. 6 : Laodikeia Planı.(Şimşek 2015, Res. 4).

Fig. 7 : Hierapolis Territoriumu.(Ok 2017, Fig.1.).

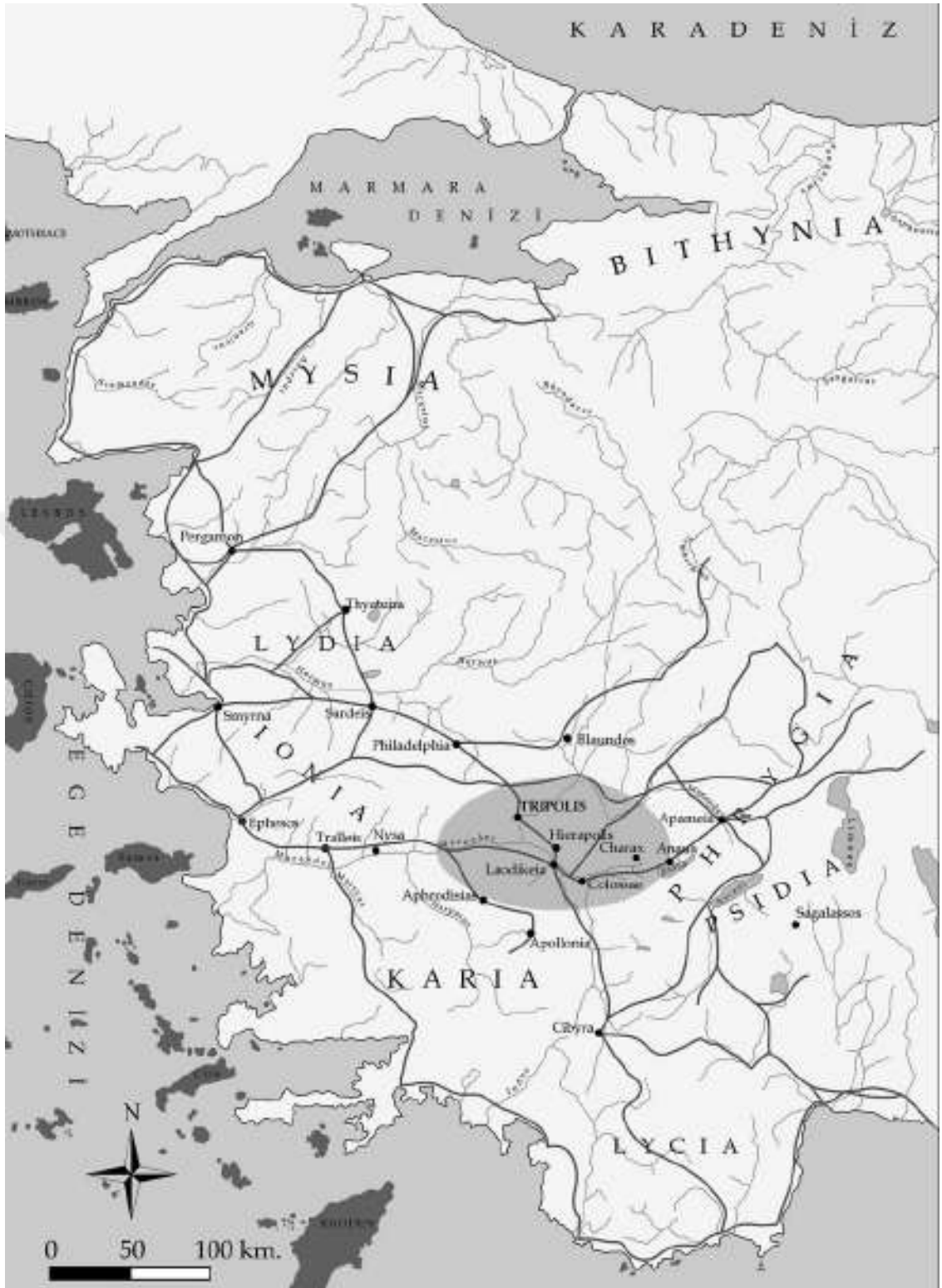

Fig. 8: Tripolis Antik Kentin Konumu (Duman 2014, Fig. 1).

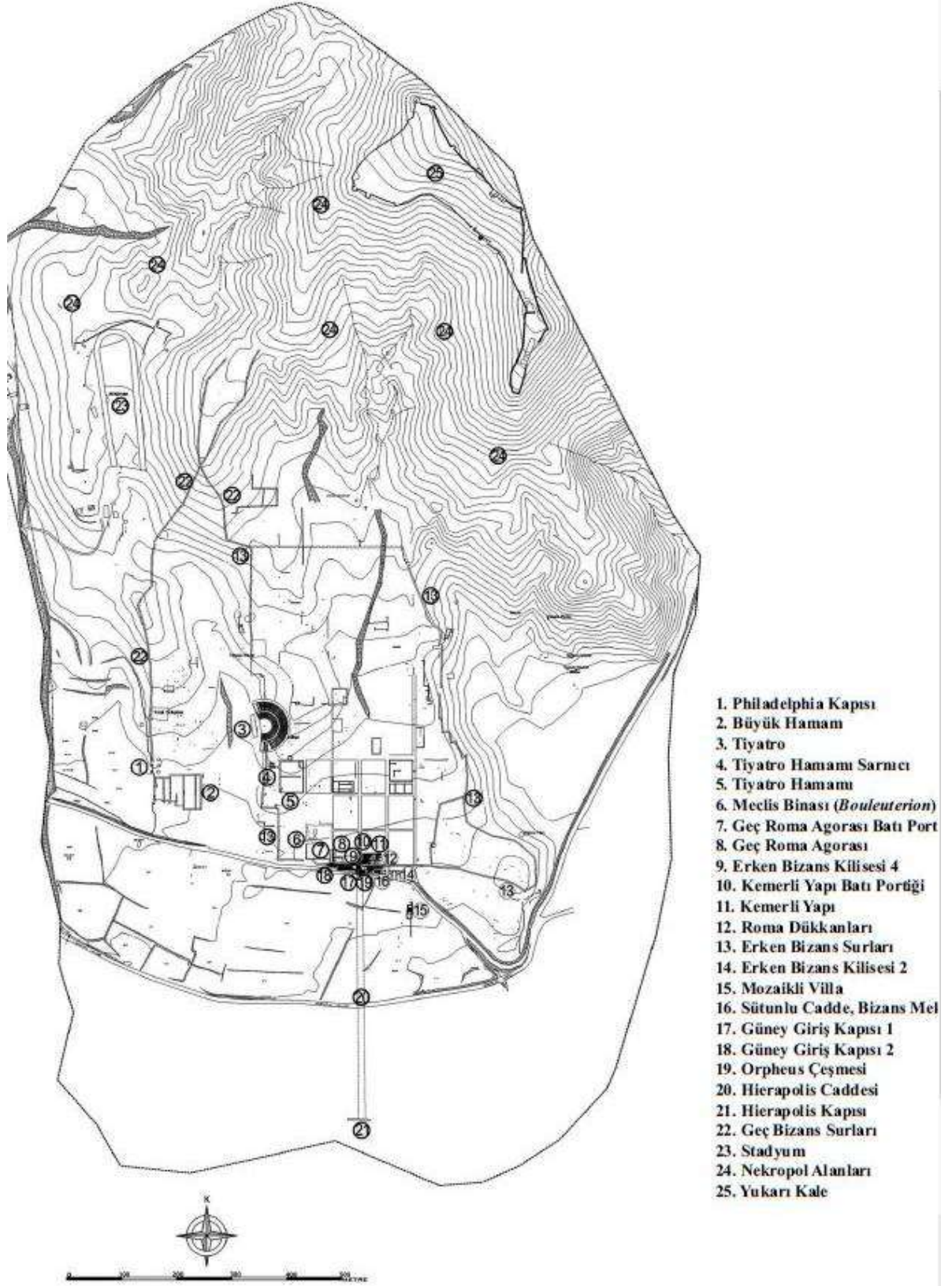

Fig. 9: Tripolis Antik Kentinin Genel Planı (Duman 2014, Fig. 4).

Fig. 10: Tripolis Antik Kenti Genel Görünümü(Erdoğan 2012, Res. 1).

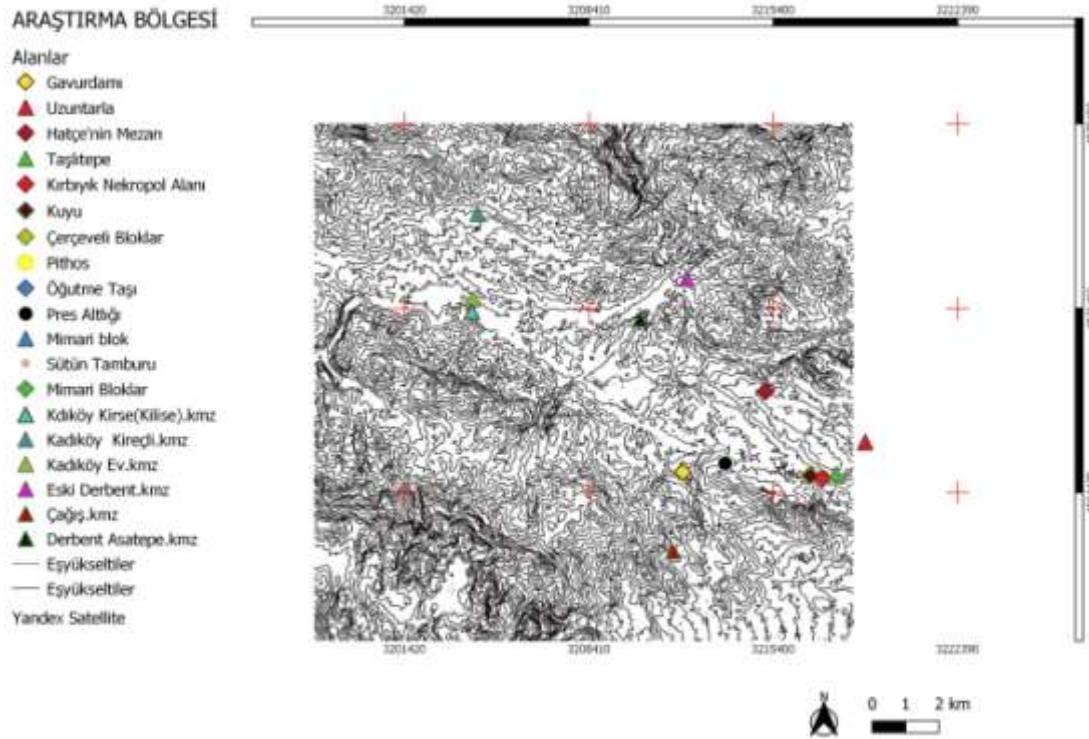

Fig. 11: Araştırma Bölgesinin Genel Haritası.

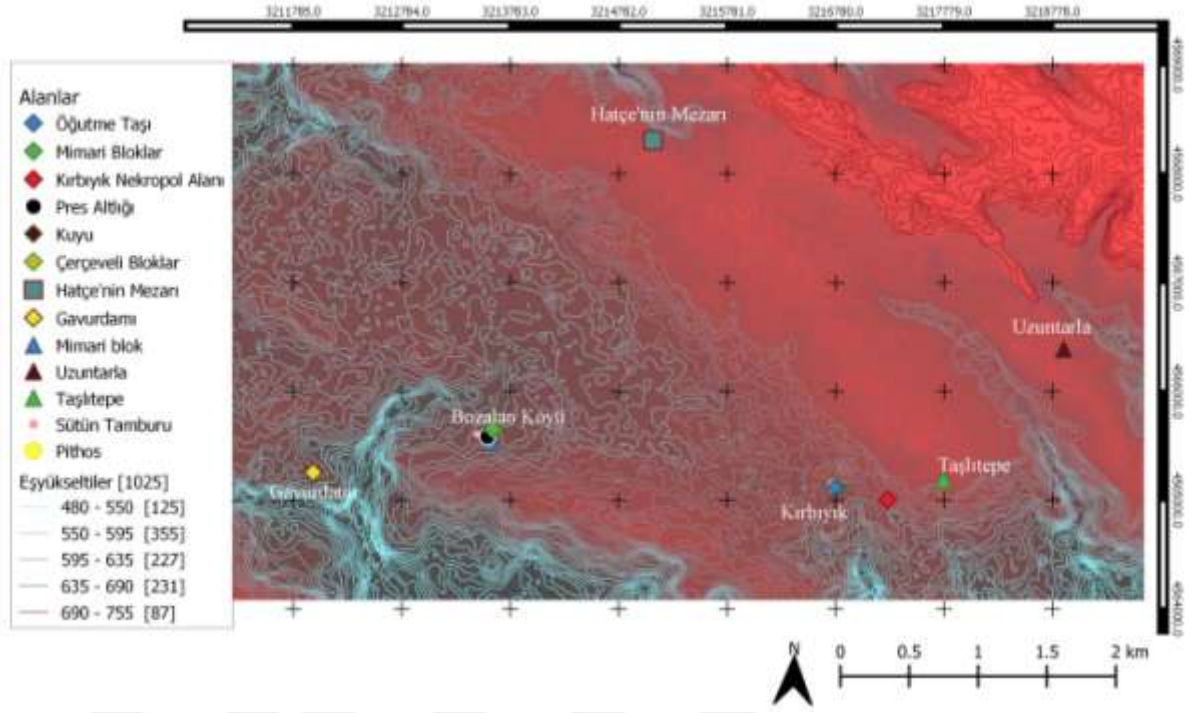

Fig. 12: Araştırma Bölgesinin Genel Haritası.

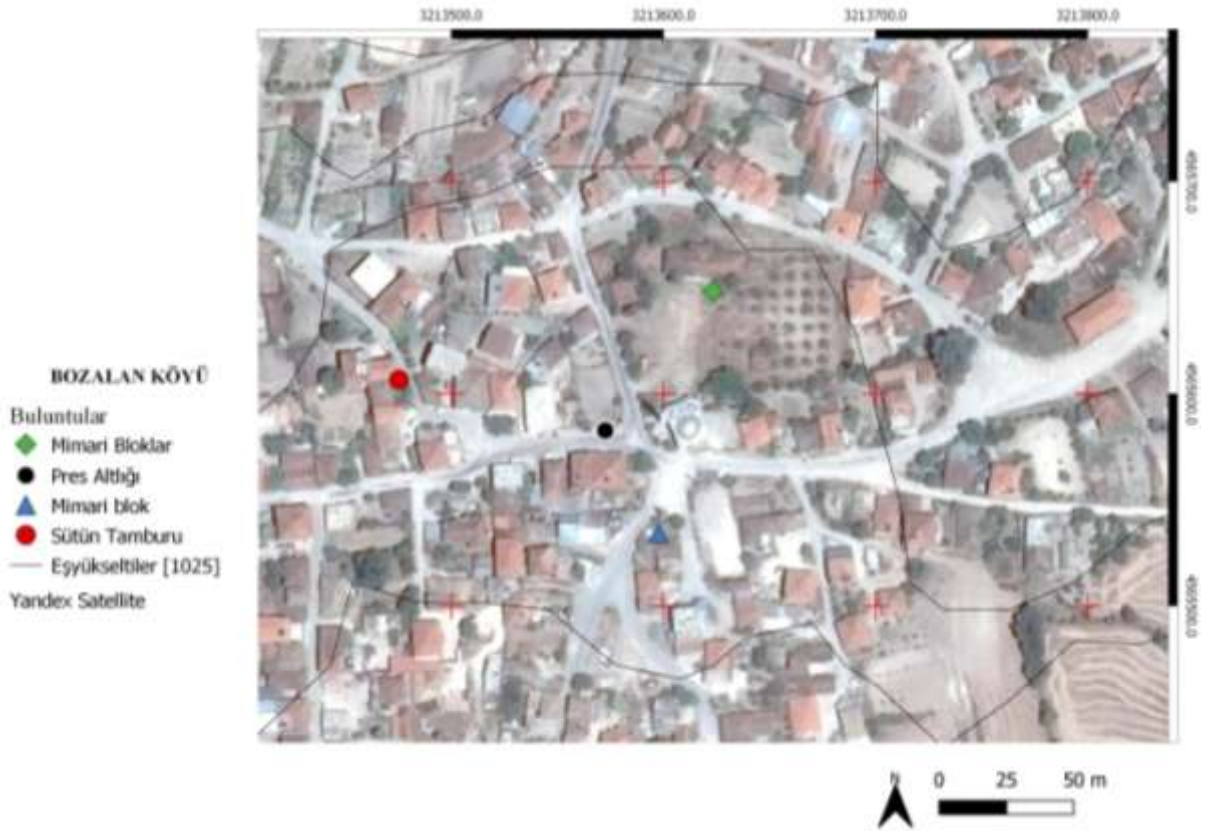

Fig. 13: Bozalan Köyündeki Kalıntılar.

BOZALAN KÖYÜ, VİDALI PRES AĞIRLIK TAŞI(LİTUS)

Fig. 14: Bozalan Köyündeki Vidalı Pres Ağırlık Taşı (Litus).

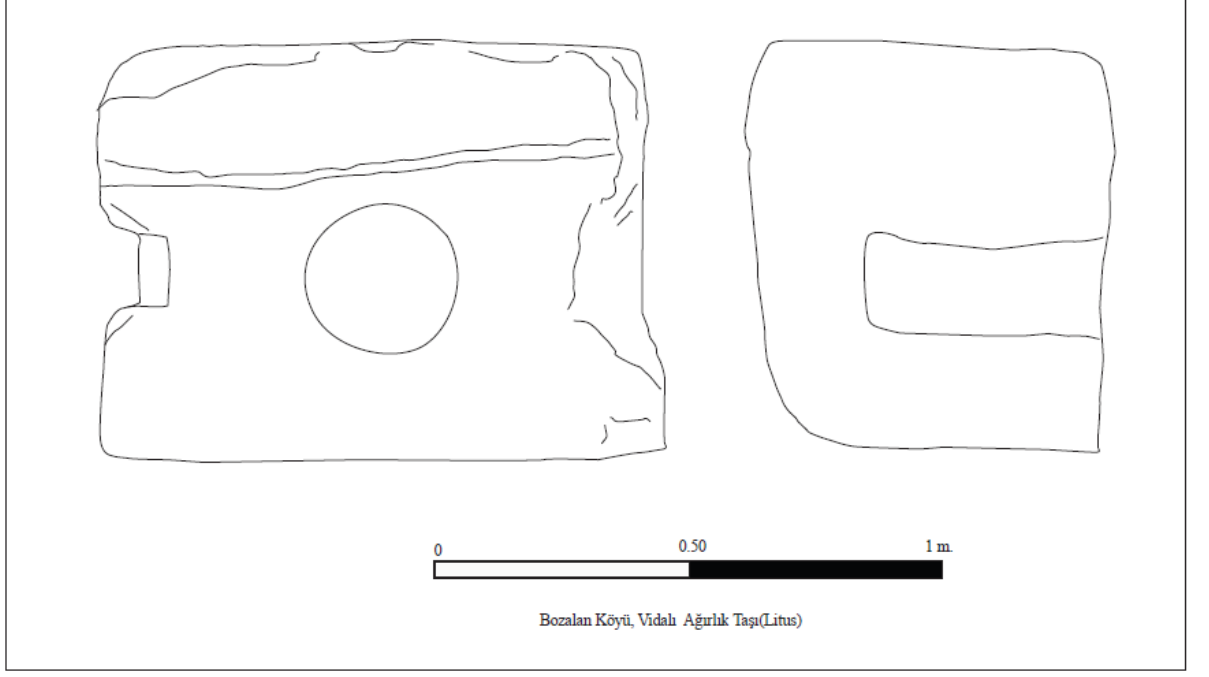

Fig. 15: Bozalan Köyündeki Vidalı Pres Ağırık Taşı (Litus).

Fig. 16: Bozalan Köyündeki Bakkalın Bahçesindeki Mimari Blok.

Fig. 17: Bozalan İlköğretim Okul Bahçesindeki Mimari Bloklar.

Fig. 18: Bozalan İlkokul Bahçesindeki Kemer Bloğu (Atik-Erdem 2003, Leh. 15).

Fig. 19: Bozalan İlkokul Bahçesindeki Sütun Kaidesi.

Fig. 20: Bozalan İlkokul Bahçesindeki Sütun Kaidesi.

Fig. 21: Bozalan İlkokul Bahçesindeki Sütun Kaidesi.

Fig. 22: Bozalan İlkokul Bahçesindeki Mimari Blok.

Fig. 23: Bozalan İlkokul Bahçesindeki Sütun Kaidesi (Atik-Erdem 2003, Leh. 15).

Fig. 24: Bozalan İlkokul Bahçesindeki silidir Taşı.

Fig. 25: Bozalan İlkokul Bahçesindeki Pithos.

Fig. 26: Bozalan İlkokul Bahçesindeki Pithos.

Fig. 27: Bozalan Köyündeki Tarla evirme Duvarındaki Mimari Bloklar.

Fig. 28: Bozalan Köyündeki Mezar Taşı Olarak Kullanılan Antik Blok (Atık-Erdem 2002, Leh, 16).

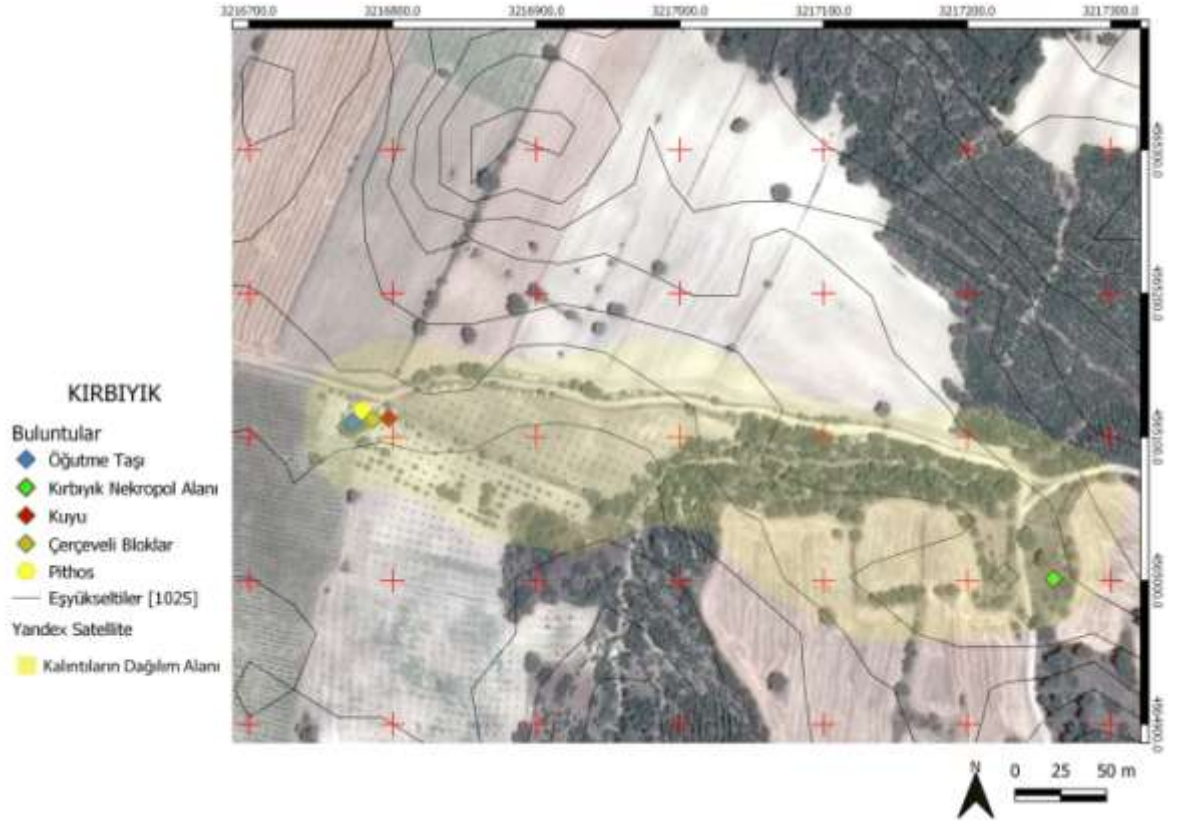

Fig. 29: Kırbiyık Yerleşim Alanı ve Nekropol Alanı.

Fig. 30: Kırbiyık, Yoğun Seramik Buluntuların Bulunduğu Alanlar.

Fig. 31: Kırbıyk, Seramik ve Mermer Kap Parçaları.

Fig. 32: Kırbıyk Ören Yerindeki teraslar Üzerindeki Mimari Bloklar.

Fig. 33: Kırbıyık, Köy Evinin Çevirme Duvarında Kullanılan Mimari Bloklar.

Fig. 34: Kırbıyık, Köy Evinin Çevirme Duvarında Kullanılan Çerçeveli Mimari Bloklar.

Fig. 35: Kırbyık, Köy Evinin Dış Köşesindeki Pithos.

Fig. 36: Kırbyık, Köy Evinin Önündeki Öğütme taşı ve Sütun Tamburu.

Fig. 37: Kırbyık, Köy Evinin Güneyindeki Su Kuyusu.

Fig. 38: Kırbyık Nekropol Alanı.

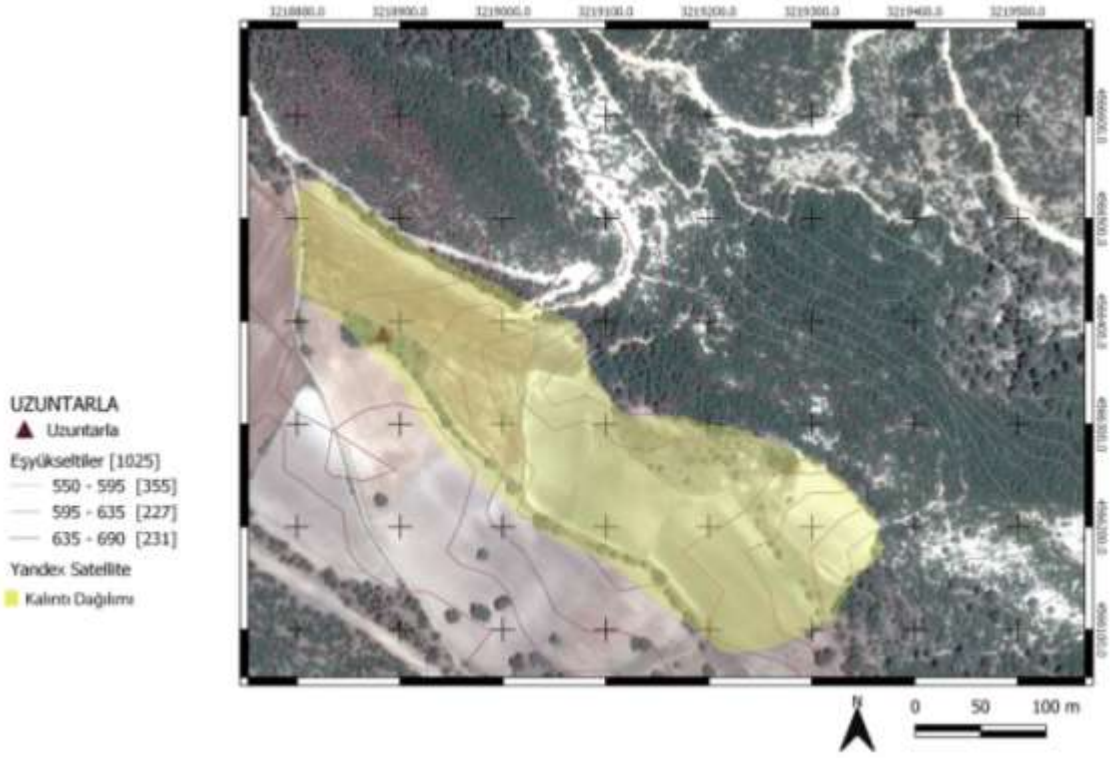

Fig. 39: Uzuntarla'nın Genel Haritası.

Fig. 40: Uzuntarla'daki Güneş Panelleri.

Fig. 41: Uzuntarla'daki Seramik Parçaları.

Fig. 42: Uzuntarla Genel Görünümü.

Fig. 43: Gavurdamı, Genel Görünüm Haritası.

Fig. 44: Gavurdamı Genel Görünümü.

Fig. 45: Gavurdami Tunç Çağına Ait Seramik Parçaları.

Fig. 46: Gavurdami Hellenistik ve Roma Dönemine Ait Seramik Parçaları.

Fig. 47: Gavurdamı Bizans Dönemine Ait Sarı ve Yeşil Sırrı Seramik Parçaları.

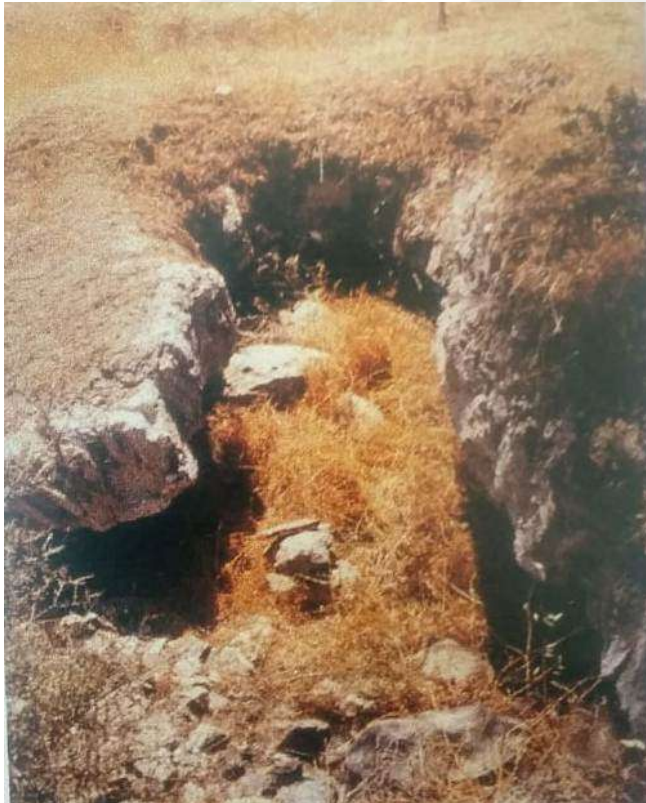

Fig. 48: Gavuralan, Bizans Dönemine ait Sarnıç Yapısı (Atik-Erdem 2002, Lev. 19).

Fig. 49: Gavurdamı Kaçak Kazı Çukuru.

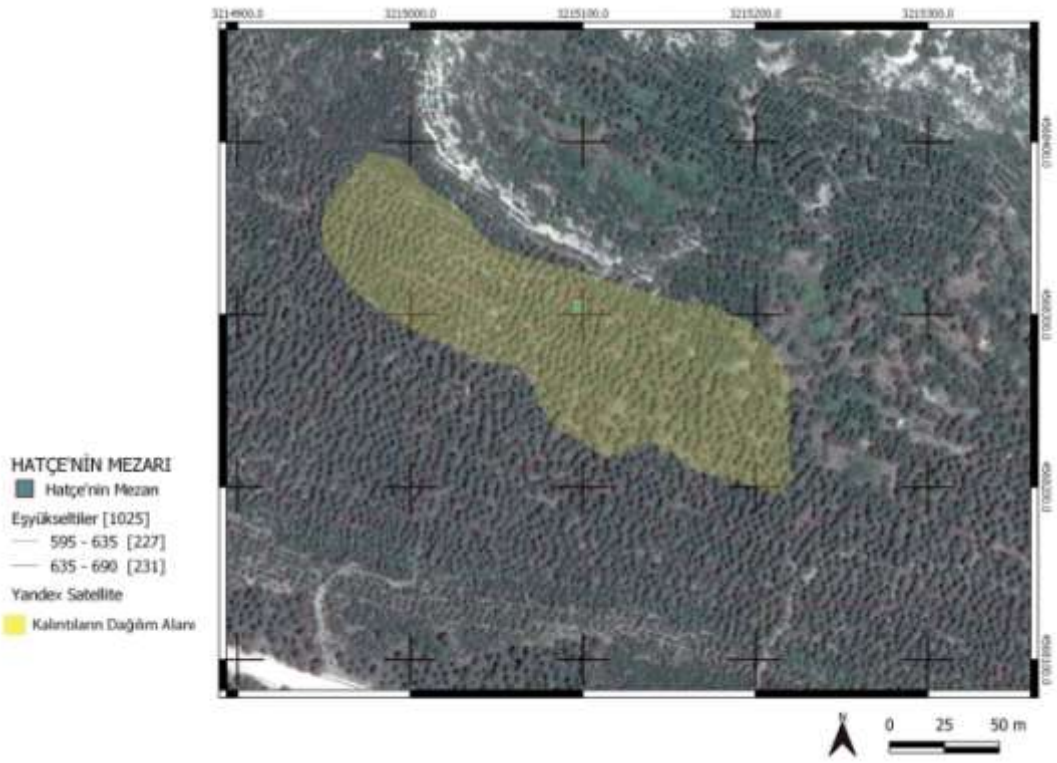

Fig. 50: Hatçe'nin Mezarı, Alanın Genel Haritası.

Fig. 51: Hatçe'nin Mezar, Alandaki Duvar Hatları ve Mimari Bloklar.

Fig. 52: Hatçe'nin Mezar, Alandaki Mimari Bloklardan Bir Örnek.

Fig. 53: Hatçe'nin Mezar, Alandaki Seramik Parçaları.

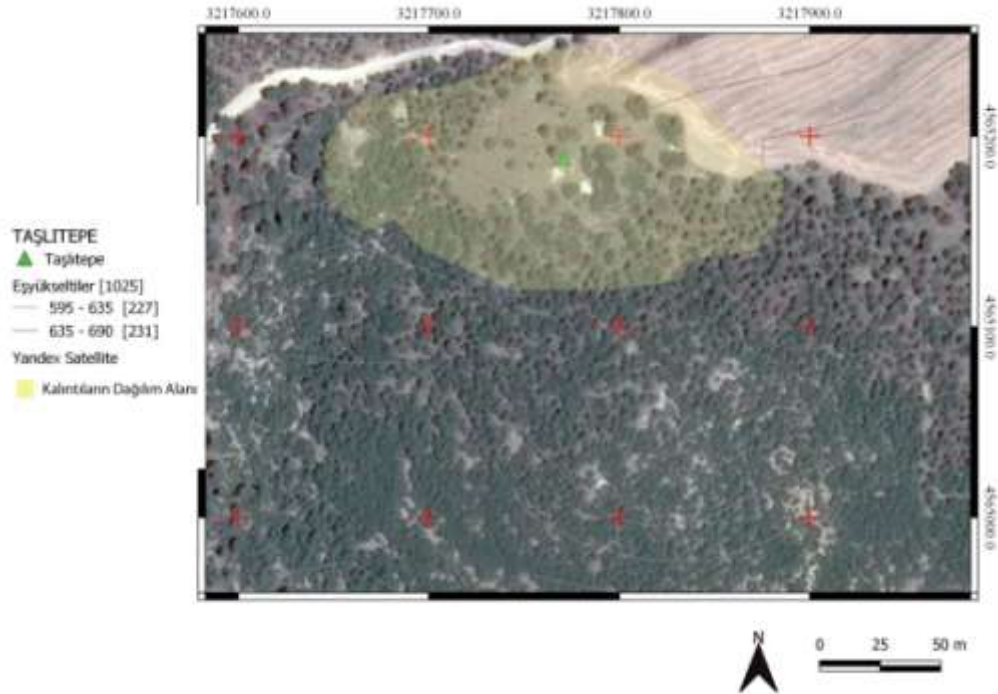

Fig. 54: Taşlıtepe, Alanın Genel Haritası.

Fig. 55: Taşlıtepe'deki Kaçak Kazı İle Ortaya Çıkarılmış Mekân Duvarları.

Fig. 56: Taşlıtepe'deki Kaçak Kazı İle Ortaya Çıkarılmış Mekân Duvarları.

Fig. 57: Taşlıtepe'nin Güney Bölümdeki "L" Şeklindeki Duvar Hattı.

Fig. 58: Taşlıtepe'nin Güneyindeki Taş Ocağı.

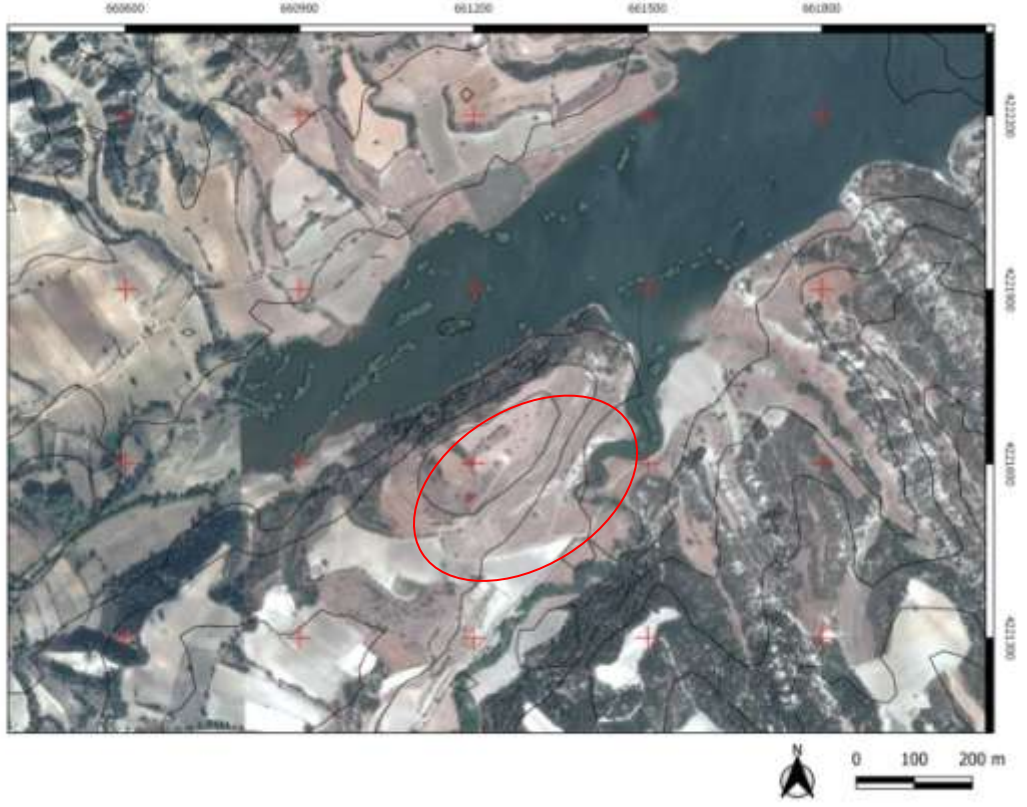

Fig. 59: Derbent Höyük (Asar Tepesi).

Fig. 60: Derbent Höyüğünün Karşıdan Görünümü (Asar Tepesi).

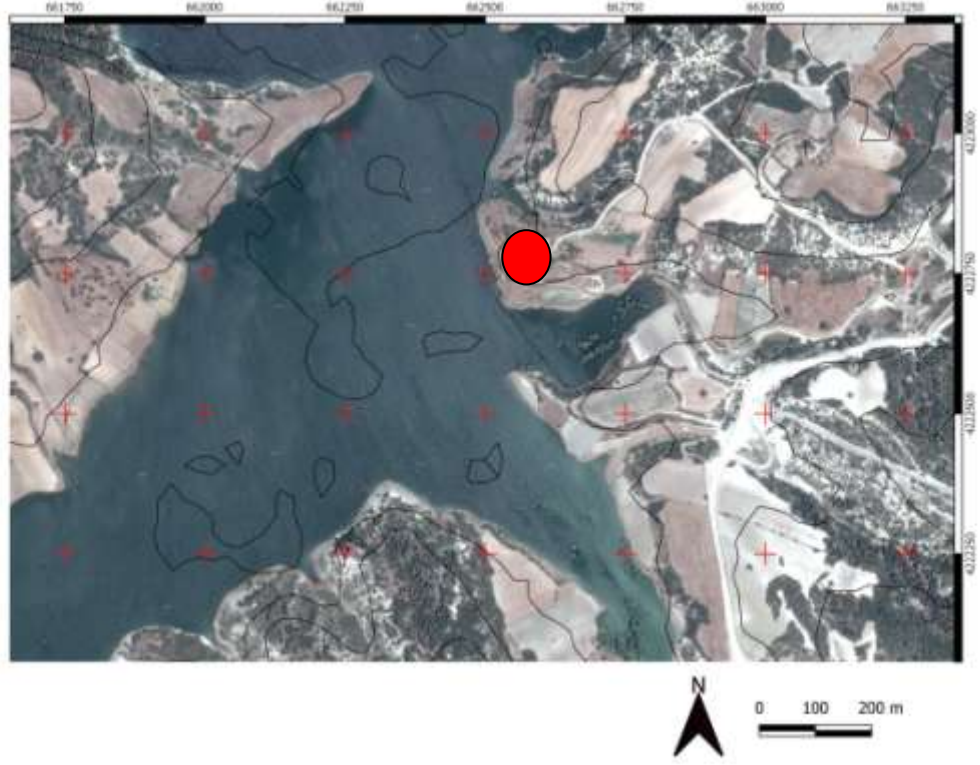

Fig. 61: Eski Derbent Höyük.

Fig. 62: Eski Derbent, İncirlikabız Mevkiindeki Seramik Parçaları. (Atik-Erdem 2004, Resim, 39)

Fig. 63: Eski Derbent altılıtepe, Seramik Parçaları (Atik-Erdem 2003, Leh. 22.).

Fig. 64: Eski Derbent, Dokuma Atölyesine ait Pişmiş Toprak Ağırşak ve Ağrlık. (Atik-Erdem 2003, Leh. 25)

Fig. 65: Derbent, Taş Balta ve Taş kesici Dilgi. (Atik-Erdem 2003, Leh. 25).

Fig. 66: Derbent'teki Savunmaya Yönelik Kule ve Sur.

Fig. 67: Derbent'teki Savunmaya Yönelik Kule ve Sur.

Fig. 68: Derbent'teki Duvar Hatları.

Fig. 69: Derbent'te Bulunan Bir Mimari Parça.

Fig. 70: Derbent'teki Yazıtlı Lahit (Atik-Erdem 2003, Leh. 3).

Fig. 71: Eski Derbent'te bulunan Ancak Kadıköy Camiinin Bahçesine Taşınan Hellenistik Dönem Mezar Steli. (Atik-Erdem 2004, Res. 54).

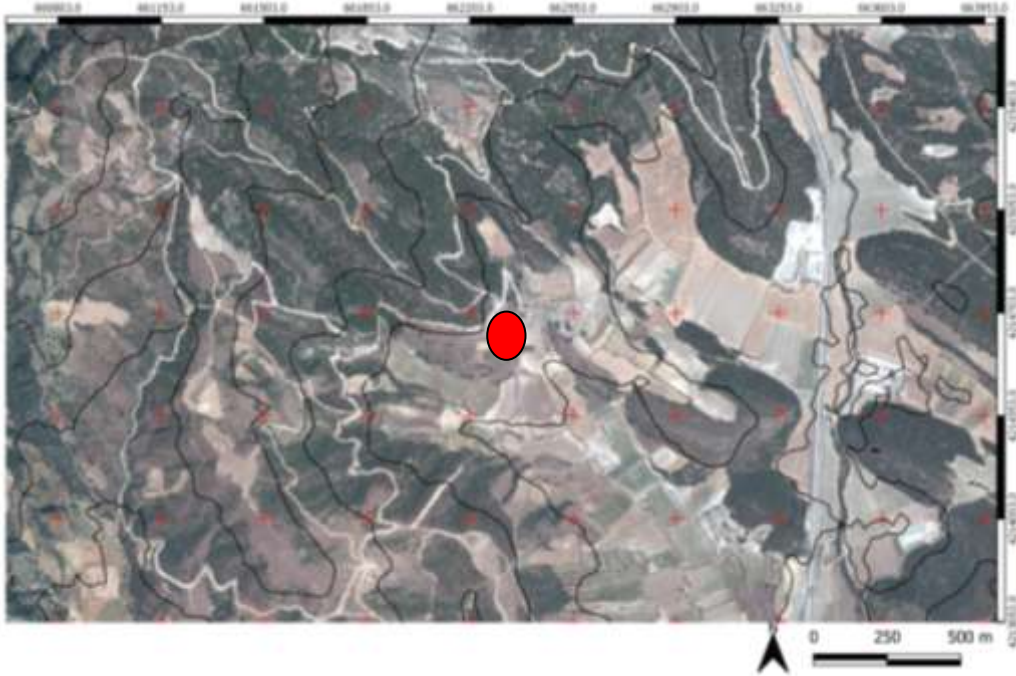

Fig. 72: Çağış (Yeni Mahalle) Konumu.

Fig. 73: Çağış(Yeni Mahalle), Pres Altlığı.

Fig. 74: Çağış(Yeni Mahalle), Kaya Mezarı.

Fig. 75: Çağış (Yeni Mahalle), Kaya Mezarı.

Fig. 76: Çağış (Yeni Mahalle), M.Ö. 4. Yüzyıl Kandil (Atik-Erdem 2002, Lev. 13).

Fig. 77: Çayış(Yeni Mahalle), Karya Tipi Mezar, (Atik-Erdem 2002, Lev. 13).

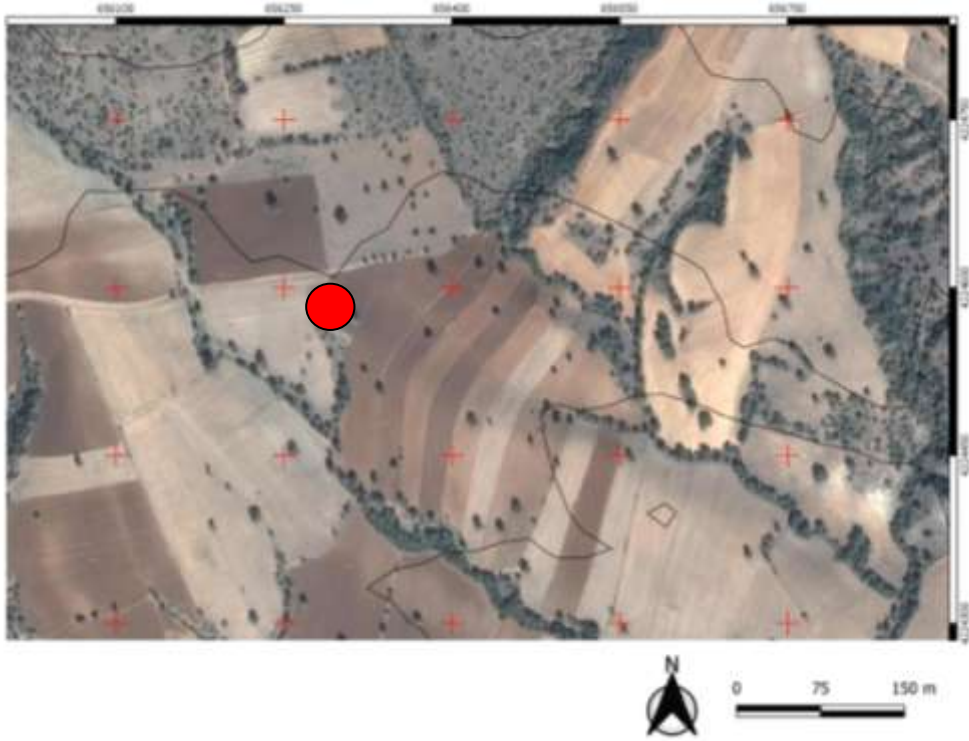

Fig. 78: Kadıköy Kireçlik Konumu.

Fig. 79: Kadıköy Kireçli Mevkiindeki Mekan Duvar Hattı.

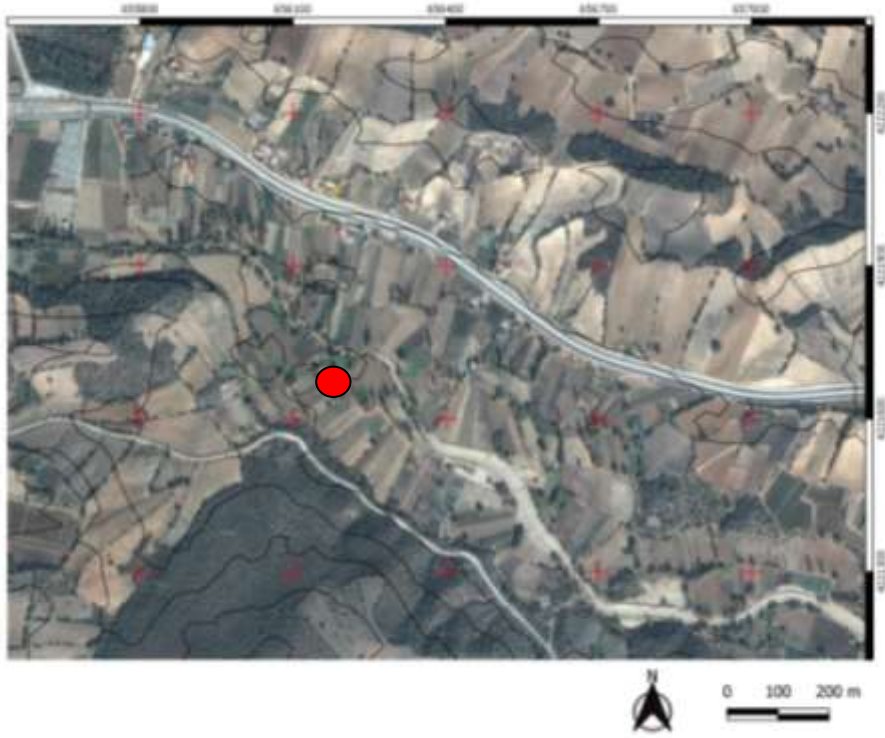

Fig. 80: Kadıköy Kırse(Kilise) Konumu.

Fig. 81: Kadıköy Kirse(Kilise) Mevkiindeki Duvar Hattı.

Fig. 82: Kadıköy'deki Evin Konumu.

Fig. 83: Kadıköy'deki Evin Bahçesindeki Arkeolojik Eserler.

Fig. 84: Kadıköy'deki Evin Bahçesindeki Vidalı Pres Altlığı ve Orbis.

Fig. 85: Kadıköy'deki Evin Bahçesindeki Orbis.

Fig. 86: Kadıköy'deki Evin Bahçesindeki Silindir Blok.

Fig. 87: Kadıköy'deki Evin Bahçesindeki Sıvı Biriktirme Kabı.

Fig. 88: Kadıköy'deki Evin Bahçesindeki Pithos.

ÖZGEÇMİŞ

Adı: Egemen

Soyadı: Kıran

Doğum Tarihi: 29.09.1987

Eğitim Durumu: Lisans

Mezun Olunan Okul / Bölüm: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi – Fen-Edebiyat Fakültesi – Arkeoloji Bölümü

İşi/Mesleği: Arkeolog

E.Posta: kiran.egemen@gmail.com

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi – Fen-Edebiyat Fakültesi – Arkeoloji Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Pamukkale Üniversitesi – Arkeoloji Enstitüsü – Arkeoloji Anabilim Dalı– Arkeoloji Yüksek Lisans Programı

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar

2009 Yılı İstanbul Arkeoloji Müzeleri

2014 Yılı Laodikeia Kazısı

Katıldığı Araştırma ve Kazılar

2010 Yılı Smyrna/Bayraklı Kazısı

2012 Yılı Adramytteion Kazısı

2013 Yılı Adramytteion Kazısı

2014 Yılı Laodikeia Kazısı